

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**R. P. Francisci Svarez, Granatensis, E Societate Iesv
Doctoris Theologi, Et In Conimbricensi Academia
Sacrarum Literarum Primarij Professoris. Tractatvs De
Legibvs, Ac Deo Legislatore**

Suárez, Francisco

Mogvntiae, 1619

Lib. II. De lege æterna, naturali, & iure gentium.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94074](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94074)

INDEX CAPITVM LIBRI SECVNDI.

De lege æterna, naturali, ac iure gentium.

- Cap. I. *An sit aliqua lex æterna, & que necessitas illius.*
 Cap. II. *De materia legis æternæ, & de actibus ab illa imperatis.*
 Cap. III. *In quo actu existat lex æterna, & an sit vna, vel multiplex.*
 Cap. IV. *An lex æterna sit causa aliarum legum, & per illas obliget.*
 Cap. V. *In quo consistat lex naturalis.*
 Cap. VI. *An lex naturalis, sit lex diuina præceptiua.*
 Cap. VII. *De materia legis naturalis, ac de eius præceptis.*
 Cap. VIII. *An lex naturalis vna sit.*
 Cap. IX. *Vtrum lex naturalis obliget in conscientia.*
 Cap. X. *Vtrum lex naturalis obliget non solum ad actum, sed ad modum virtutis.*
 Cap. XI. *Vtrum lex naturalis obliget ad modum operandi ex charitate.*
 Cap. XII. *Vtrum lex naturalis non solum prohibeat, sed etiam irritet aliquos actus.*
 Cap. XIII. *An præcepta legis naturæ ab intrinseco immutabilia sint.*
 Cap. XIV. *An ius naturale mutari vel dispensari queat per potestatem humanam.*
 Cap. XV. *An Deus de potentia absoluta dispensare queat in lege naturali.*
 Cap. XVI. *Vtrum in lege naturali habeat locum Epikia, seu interpretatio.*
 Cap. XVII. *Vtrum ius naturale distinguatur à iure gentium.*
 Cap. XVIII. *Vtrum ius gentium aliquid præcipiat, vel prohibeat.*
 Cap. XIX. *Quomodo ius gentium distinguatur à naturali.*
 Cap. XX. *Aliqua corollaria, & quomodo ius gentium iustum sit, & mutabile.*

LIBER

LIBER SECVNDVS

DE LEGE ÆTERNA,
ET NATVRALI, AC IV-
RE GENTIVM.

ost tractationem de lege in communi sequitur, vt ad singulas species legū descendamus, inter quas primum locum obtinet lex æterna propter suam dignitatem, & excellentiam, & quia est legum omnium fons, & origo. De illa verò breuiter differem⁹,

quā de alijs, quia respectu hominum non ita applicatur per seipsam ad vsum, seu munus legis, sicut alia, & quia magna ex parte solet cōfundi cum prouidentia diuina, de qua in 1. p. ex insituto disputatur. Cum lege autem æterna naturalem cōiungimus, tum ad huius libri complementum; tum etiam quia naturalis lex est prima earum, per quas lex æterna nobis applicatur, seu innotescit, & quia differunt tāquam lex per essentiam, & per participationem, vel (vt sic dicam) tanquam signum, & significatum, vt declarabimus. Sumimus autem hic legem naturalem strictē, vt continetur in solo lumine naturali: nam illa, quæ est connaturalis gratiæ, seu fidei, simpliciter supernaturalis est, & infra tractando de lege gratiæ consequenter explicabitur, licet cum proportione possint ad illam applicari, quæ de lege naturali dicemus. Circa quam aduerto, dupliciter esse hominibus propositam, prius per naturale lumen rationis; secundō per legem Decalogi in tabulis Mosais scriptam, & ideo Diu. Thomam de lege naturali sub priori ratione spectata disputasse 1. 2. quæst. 94. sub posteriori autem in quæstione 100.

Sed quia lex illa scripta in tabulis reipsa non est alia quoad substantialem obligationem à lege naturali, cuius solam maiorem notitiam contulit illa scripta: ideo in præsentī comprehendemus omnia, quæ ad illam legem pertinent: quid verò illi adiunctum sit ex lege veteri, vel quoad pœnam, vel quoad aliquas circumstantias, vel quoad augmentum alicuius obligationis, dicemus postea de lege veteri disputando, & ibi consequenter videbimus, an secundum aliquam rationem lex illa Decalogi cessauerit, vel adhuc duret. Denique quia ius gentium propinquissimum est legi naturali, illud etiam in huius libri fine declarabimus.

CAPVT I.

Vtrum sit aliqua lex æterna, & que sit eius necessitas.

Ratio dubitandi est, quia lex necessariō requirit alicquem, cui possit imponi, sed ab æterno non fuit aliquis capax legis: ergo nec lex aliqua æterna esset, vt dicitur in 1. 2. quæst. 94. sub posteriori autem in quæstione 100.

se potuit. Maior patet, quia lex est actus imperij: repugnat autem esse imperium, nisi sit aliquis, cui imperetur. Minor etiam probatur, quia ab æterno solum fuit Deus, cui lex imponi non potest, sicut nec imperium. Secundō, quia hac ratione ab æterno non fuit dominium, nec iurisdicctio, nec gubernatio, quia non erant quibus dominaretur Deus, vel quos gubernaret: sed lex est actus gubernationis, & dominij, seu iurisdicctiois: ergo eadem ratione non potuit esse æterna. Tertiō: de ratione legis est promulgatio, vt diximus, sed ab æterno non potuit esse promulgatio, quia non erat cui promulgaretur, neque intra Deum solum potuit promulgari: ergo. Quartō: si esset aliqua lex æterna, esset simpliciter, & absolute necessaria, & immutabilis, quia nihil est æternum, nisi quod simpliciter necessarium est: sed nulla lex est per se, & absolute necessaria, vt supra dictum est: ergo nulla est lex æterna.

Nihilominus communis sententia Theologorum est, dari in Deo legem quandam æternam. Ita docet D. Thom. 1. 2. q. 91. artic. 1. & 93. per totam, & ibi Caietan. Soto, & alij, Vincent. Beluac. in specul. moralium, part. 2. dist. 1. Alenf. 3. p. q. 26. m. 1. Antonin. 1. part. tit. 11. cap. 1. §. 4. & tit. 12. à princip. Turrec. in cap. omnes leges. d. 1. & sumitur ex Augustin. lib. de vera religion. cap. 30. & lib. 1. de liber. arbit. cap. 5. & 6. & lib. 22. contra Faust. cap. 27. Quinetiam Cicer. lib. 1. & 2. de Leg. hanc legem maximè prædicat, & à sapientissimis Philosophis cognitam fuisse his verbis confirmat, Hanc video sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingenij excogitatam, neque scitum aliquod esse populorum, sed æternum quiddam, quod vniuersum mandum reget, imperandi, prohibendique sapientia. Ita principem legem illam, & vltimam mentem esse dicebant omnia ratione, aut cogentis, aut vetantis Dei. Plato etiam in Timæo quatuor leges distinguens, primam vocat diuinam, per quam planè hanc æternam intelligit, per quam mundum Deus gubernat, vt idem tradit Dialog. 10. de Legib.

Probat autem D. Thom. hanc veritatem, quia necesse est, in Deo ipso esse aliquam legem, & hæc non potest esse nisi æterna: ergo necesse est esse in mundo aliquam legem æternam. Minor supponitur, quia Deus est immutabilis, & nihil potest illi aduenire de nouo. Maior autem patet, quia cum Deus habeat prouidentiam, in eo necessariō supponitur æterna quædam ratio practica totius dispositionis, & gubernationis vniuersi, iuxta illud Boëtij 3. de consolat.

O qui perpetua mundum ratione gubernas: Ergo illa ratio Dei æterna habet veram rationem legis, quia, vt dicit Isidor. 2. Etymol. c. de lege, Si ratio ne lex constat, lex erit omne quod ratione constiterit. Confirmari potest ex August. quia omnis lex humana mutabilis est, & defectum, ac errorem pati potest: ergo supponit necessariō aliquam legem immutabilem.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

2.

Dari legem æternam cōmuni Theologorum sententia est.

D Thom.

Caiet.

Soto.

Vincenz.

Alenf.

Anton.

Turrec.

August.

Cicero.

Plato.

Boet.

Isidor.

Handwritten notes in red and blue ink on the right margin, including the word 'LEZ' and other illegible characters.

lem, per quam stabiliatur, & quasi mensuretur, vt per conformitatem ad illam rectè fiat, quæ non est, nisi lex aeterna. Denique omnis lex participata supponit legem per essentiam: sed lex per essentiam aeterna est: ergo.

A. Obiectio. Dicitur verò aliquis, his discursibus solum probari, esse in Deo rationem aeternam agendorum, quam prouidentiam vocamus: non tamen probari illam fuisse ab aeterno propriè legem. Quia prouidentia dicit respectum aeternum: lex autem temporalem, vt argumenta in principio facta ostendere videntur. Vnde illa aeterna ratio ad summum dici poterit lex quasi materialiter, & quoad actum illum volutatis, vel intellectus diuini, qui est lex, non verò formaliter quoad propriam denominatione legis, & conditiones omnes ad legem requisitas. Sicut creatio aeterna potest dici aeterna materialiter quoad actum Dei, non verò formaliter, & simpliciter, vt creatio est: idemq; est de potestate dominandi, & similibus.

D. Thom. At verò D. Thom. d. quæst. 91. artic. 1. ad 1. sustinet, illam legem etiam formaliter, & sub ratione legis esse aeternam, quia ipse conceptus aeternus diuinae legis habet rationem legis aeternae, secundum quod à Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso praecognitarum. Sed licet D. Thom. rectè dicat, rationem rerum faciendarum in Deo esse aeternam, & habere rationem ideæ, non tamen declarat, quomodo etiam ab aeterno habeat rationem legis, nec in quo differat sub ratione ideæ, nec difficultatibus positae videtur planè satisfacere.

S. Duplex status legis. Vt ergo non sit tantum de nomine quæstio, videntum superest, quid in re clarum sit, & quid possit esse in vsu vocum, & quæ ratio huius loquutionis simpliciter reddi possit. Distinguiamus ergo in lege duplicem statum, vnus est, quem habet in interna dispositione legislatoris, quatenus in mente eius iam illa lex descripta est, & eius absoluto decreto, ac firma voluntate stabilita. Alius status est, quem habet lex exterius constituta, & subditis proposta. Priori modo manifestum est, dari in Deo legem aeternam, & hoc probant rationes pro vera sententia adductæ. Posteriori autem modo æquè certum est, non habuisse legem Dei hunc secundum statum ab aeterno: & hoc probant rationes dubitandi in principio positæ, vt ex earum responsione amplius patebit. Item lex priori modo sumpta est actus immanens, vnde potest esse aeternus in Deo, etiam si dicat respectum ad effectum temporalem: sicut prædestinatio, vel prouidentia: lex autem posteriori modo includit actum transeuntem respectu Dei: nam licet possit illa lex aeterna Dei, quatenus propria lex est, proponi subditis per actus immanentes eorum: tamen illi actus sunt externi respectu Dei, & necessariò sunt temporales, & ideo lex non potest esse aeterna quoad illum secundum statum. Quod si aliquis contendat de verbis, dicens, legem in illo priori statu non esse legem, quia non est lata, sed ferenda. Respondeo in primis, non esse de vocibus contendendum: nam vt ita simpliciter appelletur, sufficit vsus Sanctorum, & sapientum in tali materia. Deinde potest optima ratio illius appellationis reddi, quæ etiam ostendatur, illam legem in eo statu non esse tantum ferendam, sed ex aeternitate esse suo modo latam, vt respondendo ad argumenta constabit.

Solutio ad obiectionem.

6. Solutio ad primum. Ad primum ergo responderetur, quòd sicut diuina voluntas aeterna est, ita & imperium: nam imperium quoad substantiam suam in ipsa voluntate consistit, vt dixi. Et si imperium vocetur ipsa ratio, vel iudicium de agendis, etiam hoc fuit aeternum in mente Dei. Petitur autem in illo argumento, an lex illa aeterna, sit aliquo modo respectu ipsiusmet Dei, id est, an sit aliquo modo mensura, & regula actuum voluntatis diuinae, de quo dicemus in capite sequenti. Ad secundum responderetur, actum dominandi, & gubernandi, esse actum transeuntem, & proprium

Ad secundum.

dominium dicere relationem ad rem actu existentem, & ideo denominationes, quæ ab his actibus sumuntur, esse temporales. At verò lex, vt sic, non necessariò dicit actum transeuntem, præsertim respectu Dei, quia in illo primo statu, qui est veluti substantialis, sufficienter saluatur in actu immanente, vt declaratum est.

Tertium argumentum variè soluitur: quidam dicunt, legem illam aeternam non dici legem respectu creaturarum, vel hominum, quia non est imperium illis impositum, sed esse respectu actuum Dei ad extra, quia est regula, & mensura omnium, quæ à Deo fiunt. Iuxta quam expositionem lex illa non est lex morum (vt sic dicam) sed artificiorum: nam omnia, quæ à Deo fiunt, comparantur ad illum, tanquam artefacta ad artificem. Vnde sicut idea artificis dici potest lex, quam ipse sibi præscribit, vt iuxta illam artefacta producat, ita hæc lex aeterna est, qua Deus vt supremus artifex omnia condere statuit ex aeternitate. Quapropter cessat ratio de promulgatione: nam hæc est necessaria in lege morum, non in lege artificiorum: imò etiam cessant aliæ rationes: nam hæc non est lex, quæ imponitur subditis, nec pertinet ad gubernationem. Hæc verò expositio non placet. Tū quia est contra mentem Augustini, & Theologorum, imò & Ciceronis, & Philosophorum: omnes enim aperte loquuntur de lege, quæ est mensura actionum humanarum, & exemplar omnium legum, quæ sunt in mentibus hominum, vel ab illis emanare possunt, siue plura includat illa lex aeterna, siue non, quòd infra videbimus. Tum etiam, quia illa appellatio valde metaphorica est, & impertinens esset pro materia de legibus ratione solius metaphoricæ significationis, cum res ipsa, quæ sub illa metaphora intenditur, nihil aliud sit, nec alium respectum dicat, quam idearum, de quibus in 1. disputatur: tum quia sicut prouidentia dicit respectum ad res prouisas, & nihilominus potest esse aeterna, licet res prouisæ temporales sint, ita etiam lex potest dicere habitudinem ad subditos, & esse aeterna.

Vnde Alesius supra aliter respondet ex Isidor. lib. 2. Etymol. legem vno modo dici à legendo, & alio à ligando, & priori modo legem Dei esse aeternam, quia in mente eius legebatur: secundo autem modo non esse aeternam, & sub ea tantum ratione indigere promulgatione. Quod si in his, quia lex, quæ non ligat, non meretur nomen legis: Respondet in summa, ad rationem legis satis esse, quod de se vim habeat ligandi, licet nondum actu liger, quia nondum est applicata. Quæ doctrina fortasse est vera: non tamen per eam sufficienter solui videtur argumentum de promulgatione, quia vel negandum est, promulgatione esse necessariam ad esse legis, sed tantum ad effectum legis, qui est ligare, quod videtur esse contra communem legis definitionem, vel certe nõ explicatur, quomodo illa lex sit vera lex sine promulgatione. Quod verò ibi supponit Alesius de duplici etymologia legis, ego non reperiò vtramque in Isidoro, sed tantum illam, quæ est à legendo, & non in illa significatione metaphorica, sed magis propria: sed parum refert, vnde vox sit sumpta, quia non sufficit, quod etymologia legis possit alicui rei applicari, vt illa simpliciter dicatur lex.

Tertio igitur D. Thomas supra ad 2. conatur explicare, quomodo in illa lege nõ defuerit aeterna promulgatio. Nam promulgatio, inquit, fit & verbo, & scripto, & vtroq; modo lex illa habuit promulgationem ex parte Dei promulgantis, quia & verbum Dei est aeternum, & scriptura libri vitæ est aeterna. Sed contra primum obijciunt aliqui, quia productio verbi non est per se necessaria ad legem Dei, quia est personalis, non essentialis, & quia aliàs solus Pater promulgasset legem, & esset legislator. Contra secundum etiam obijciunt, quia parum refert scriptura in scientia Dei ad promulgationem, si illa non innotescit,

7. ad tertium argumentum aliquorum responsio.

Excludit istorum opinionem.

8. Responsio Alesii ad argumentum.

9. Tertiarum sententiarum ex D. Thom.

Obiectio.

refert.

SWA
112

lescit, nec potest innotescere subditis; nam promulgatio fieri debet his, quibus lex imponitur; at illa scriptura à nemine legi potuit ab æterno, nec fuit ab æterno aliquis, cui illa lex promulgaretur. Nec satisfacit, quod D. Thom. ad. ait, fuisse tunc creaturas in præcognitione diuina, quia promulgatio nõ fit creaturis obiecti uè præcognitis, sed in se existentibus, alioqui etiam lex Moyfi, & lex gratiæ ab æterno fuisset promulgata, & ita esset lex æterna.

Sed prima obiectio parum obstat, tum quia, quod D. Thomas dicit, de promulgatione in verbo, intelligi potest per appropriationem, non per proprietatem, sicut dicitur idem esse in verbo, & ita ipsemet D. Thomas explicauit, qui consequenter sentit secundum proprietatem debere intelligi de verbo quod ad conceptum essentialium, tum etiam quia non est de ratione legis, vt simul promulgetur verbo prolato, & scripto, sed scriptum publicè expositum sufficit: D. Thom. autem ad doctrinam abundantiam, & elegantiam voluit vtrumque modum in Deo explicare. Vnde non est inconueniens, quod vnus modus sit personalis, & alter essentialis. Nec inde sequitur, solum Patrem esse legislatorem, vel promulgare, quia ad vtrumque sufficit modus essentialis. Ad aliam obiectionem tacite respondet D. Thomas, addens limitationem, quod illa lex habet promulgationem ex parte Dei, & subiungens, Sed ex parte creaturae audientis, seu in se existentis non potest esse promulgatio æterna. Vnde quod dicit in solutione 11. de creaturis præcognitis ex æternitate, non est, quia putet illam existentiam obiectiuam creaturarum in æternitate sufficere, vt ex parte illarum fiat æterna promulgatio, sed vt declarat ex parte Dei potuisse tunc statui legem, per quam futura creatura essent gubernande.

Ex hac verò doctrina D. Thomæ aperte concluditur, iuxta mentem eius de ratione huius legis æternæ non esse promulgationem actu factam subditis, sed sufficere, vt ex parte legislatoris iam sit facta pro suo tempore. Et re vera idem fuit sensus Alenfi, & mihi videtur verum. Addeque esse singulare in illa lege: nam censetur consummata, & perfecta eo ipso, quod in mente legislatoris stabilita est; alia verò leges non consummantur donec actu promulgantur. Ratio autem reddi potest, quia decretum Dei æternum immutabile est, & sine vlla sui mutatione pro suo tempore obligat, decretum autem hominis mutabile est; vnde quandiu non promulgatur per modum legis, semper se habet potius per modum propositi ferendi legem, quam per modum legis firmiter stabilitæ, & latæ. Vnde in hac lege æterna per se loquendo, nulla publica promulgatio requiritur, vt actu obliget, sed solum quod veniat in noticiam subditi, vnde si per internam reuelationem nobis innotesceret diuinæ voluntatis decretum, sufficeret ad obligandum, quod non ita est in lege hominis: nam licet subditus sciat, iam esse scriptam apud Regem, non obligatur illa, donec promulgetur. Ordinariè autem Deus non obligat homines per legem æternam, nisi mediante aliqua exteriori lege, quæ sit illius participatio, & significatio, & ita quando aliæ leges promulgantur hominibus, promulgatur ad extra lex ipsa æterna; ideoq; in illa, vt æterna est, non habet locum propria promulgatio. In quarto argumento petitur, an lex æterna ponenda sit in actibus liberis Dei, vel in necessariis. Sed hoc tractabitur commodius in capit. 3.

CAPVT II.

Que sit materia proxima legis æternæ, seu qui actus ab illa imperentur seu regantur.

1. Diximus, legem æternam esse, explicandum sequitur quid sit: quia verò omnis lex est mensura

aliquorum actuum, quos respicit vt materiam, & obiectum, hoc etiam in lege æterna obseruari necessè est, & ideo ad explicandum quid illa sit, commodum est prius declarare materiam, in quam cadit: nam comparatur ad illam per modum obiecti: omnis autem actus per suum obiectum conuenienter explicatur. Tres autem sunt ordines, seu genera actuum, de quibus dubitari potest, an per illam legem mensurentur. Primum, & supremum est aliquorum actuum ipsiusmet Dei, & manentium intra ipsum, scilicet actus liberi diuinæ voluntatis, secundum, & infimum est actionum inferiorum agentium naturalium, & ratione carètiuum; tertium est actuum liberorum creaturarum intellectualium, & de singulis breuiter dicemus.

Primò ergo dubitari potest, an lex æterna sit regula actuum diuinorum ad intra. Et vt certa ab incertis separemus, supponimus, actus diuini intellectus, & voluntatis, prout circa Deum ipsum versantur, & non dicunt habitudinem ad creaturas, vt futuras, non cadere sub legem æternam, nec per illam regulari. Ita sentit D. Thomas dicit q. 93. art. 4. & Alenf. supra, & omnes Doctores, qui hanc legem requirunt propter diuinam prouidentiam, ita vt ferè cum illa coincidere censent: diuina autem prouidentia circa opera Dei versatur, non circa Deum ipsum secundum se. Vnde generatio æterna filij Dei, vel productio Spiritus sancti, non cadunt sub legem, quia sunt omnia naturales, & non ex directione, aut motione, quæ præcedat per dictam rationem, vel applicationem voluntatis, quæ motio pertinet ad rationem legis, & eadem ratione nec amor, quo Deus se amat, est ex lege æterna, sed ex natura. Ratio vero est, quia lex non est de rebus per se, & ab intrinseco necessariis, quæ non indigent regula, sed ab intrinseco habent certum essendi modum, & per se rectæ sunt. Difficultas ergo solum de actibus liberis, qui in Deo sunt, & quatenus liberi sunt, morales dici possunt; quatenus verò sunt operatiui ad extra, dici possunt artificialiosi.

Dici ergo vel cogitari potest, legem æternam sub vtraque ratione esse mensuram, ac regulam actuum liberorum Dei. Primò quatenus morales sunt & honesti: sic enim regulantur per rationem diuinam, ita quam per naturalem legem legis Dei. Probatur: quia Deus semper secundum rectam rationem operatur, non alienam, sed propriam: ergo mensura rectitudinis liberorum actuum voluntatis Dei est iudicium sui intellectus, quod ordine rationis antecedit, quo iudicat, ita esse faciendum. Illud ergo iudicium habet rationem legis æternæ respectu diuinæ voluntatis. Confirmatur, ac declaratur exemplis: nam si Deus loquitur, verum dicit, quia iudicat mentiri esse malum, & si promittit, implet, quia iudicat, fidelitatem esse honestam, & consentaneam naturæ suæ, & eadem ratione sibi complacet in rebus honestis, & displicent illi peccata, quia ratio recta dicit ita esse faciendum: ergo in actibus suis moralibus ducitur sua ratione æterna tanquam lege: ergo ex hac parte lex æterna Deo ipsi imposita est quoad actus morales voluntatis eius, & eorum honestatem.

Secundò videri potest lex illa æterna posse concipi vt lex, quam Deus vt artifex sibi ipsi imposuit, vt secundum illam sua opera faceret. Nam cum Deus posset variis modis mundum fabricare, & regere, statuit illum secundum quandam certam legem constituere, & gubernare, vt v. g. statuit elementa, & orbis celestes tali ordine constituere, & aquas tali loco continere. Item statuit tales penas pro peccatis, & alia premia pro meritis reddere, & secundum tales, vel tales leges mundum gubernare: ergo secundum hanc rationem merito dici potest, legem æternam cadere in ipsa opera Dei, vt ab ipso tanquam à supremo artifice, vel gubernatore sunt, & consequenter cadere proximè in actus liberos voluntatis Dei, à quibus ta-

2.
An lex æterna sit regula actuum ad intra.
Resolutio nõ generat.
D. Thom. Alenf.

3.
An lex æterna sit regula actuum liberorum Dei operatiuum ad extra.

4.

Handwritten marginal notes on the right edge of the page, including the letters 'E Z' and 'O T T O'.

lia opera proximè procedunt. Et confirmatur: quia hac ratione dicitur Deus, quædam non posse facere secundum legem ordinariam, videlicet, quam ipse sibi imposuit, vel non posse secundum potentiam ordinatam, id est, ad talem ordinem reductam per eandem legem, ut significavit Scot. in 1. d. 44. q. vnica. Vnde si aliquem in mortali peccato defunctorum Deus ab inferno liberaret, diceretur dispensatione uti, non autem secundum statutam legem operari: ergo opera libera Dei per legem ab ipso statutam, regulantur. Nec videtur inconueniens, quod eadem voluntas sibi ipsi sit lex secundum actus ratione distinctos: nam eadem voluntas potest sibi imperare, & legislator potest sua lege obligari.

Scotus

5. Suppono ex dictis in præcedenti libro legem propriè sumptam esse regulam operum moralium, secundum honestatem eorum: aliquando verò etiam dici de regulis artis vel alicuius gubernationis. Vtque ergo modo potest lex aeterna vocari lex, & ita in vtroque sensu possumus ad hanc interrogationem respondere. Dico ergo primò, lex aeterna, ut est regula actionis honestatis liberae, non debet intelligi ut imposita ipsi Deo, nec voluntas diuina debet concipi ut honesta, & recta propter coiformitatem ad legem aeternam, cui subijciatur. Ita D. Thom. 1. 2. q. 93. ar. 4. ad 1. & Alenf. 3. p. q. 26. memb. 8. ar. 1. Consentit Anselm. lib. 1. Cur Deus homo, cap. 12. dicens, Deum esse omnino liberum à lege, & ideo quod vult, iustum, & conueniens esse: id autem, quod est iniustum, & indecens, non cadere in eius voluntatem, non propter legem, sed quia non pertinet ad eius libertatem.

1. Assertio.
Lex aeterna non est regula actionum diuinarum quatenus morales sunt.
D. Thom. Alenf. Anselm.

6. Ratione declaratur, quia lex illa intelligeretur ut positiua, vel ut naturalis: neutro autem modo intelligi potest: ergo. Probatum minor quoad priorem partem: quia lex positiua est illa, quæ ponitur per liberam voluntatem alicuius potentis præcipere, & suo præcepto, seu voluntate obligare eum, cui lex imponitur: sed Deus non habet superiorè, neque se ipsum per modum præcepti, & legis obligare potest: quia non est sibi superior: ergo nullo modo est capax positiuæ legis. Confirmatur, quia respectu Dei nihil est malum, quia prohibitum, siue in faciendo, siue in omittendo, quia quantumuis aliquid ponatur esse prohibitum, si Deus contrarium faciat, bonum erit, quia est à prima regula bonitatis: ergo lex positiua in ordine ad honestatem morum non habet locum in diuina voluntate. Vnde non obstante quacumque lege à se posita circa rerum gubernationem, potest illam non seruare, sua potentia absoluta utendo, ut circa præmia, vel poenam retribuendam, & similia, quia non obligatur ad seruandam legem. Qui est supremus Dominus, & extra omnem ordinem, & ita non est comparandus cum legislatore humano, qui est pars suæ communitatis, quidquid sit de modo, quo legislator humanus obligatur sua lege. Quod si vltra legem generalem accedat promissio, iam Deus obligabitur ad seruandam illam non ex lege positiua, sed ex rectitudine naturali, quæ resultat in tali obiecto ex vi promissionis. An verò ibi interueniat lex naturalis, dicitur in sequenti puncto.

7. Obiectio.

Solutio.

Dices: si Deus, postquam decreuit absolutè aliquid non facere, id ageret, inordinatè faceret, & ideo id facere non potest: ergo liberum decretum Dei habet vim positiuæ legis respectu voluntatis eius, ut non possit honestè facere, quod per se, ac remoto illo decreto, liberè facere potuisset. Respondeo, Deum non posse facere contra suum decretum, nò propter prohibitionem, quam decretum inducat, sed propter repugnantiam ipsius rei, quia si ageret contra decretum absolutum, haberet simul, & ex æternitate decreta contraria circa idem, & pro eodem tempore, seu absolutè velle duo contradictoria, quod repugnat. Ageret etiam contra efficaciam suæ voluntatis, & illam redderet inefficacem, & inconstantem, quod

etiam repugnat. Vnde vterius dicitur, esto, non implicaret contradictionem physicam (ut sic dicam) mutare Deum decretum suum, sed tantum moralem, ac subinde posito vno decreto, esse inordinatum agere contra illud: nihilominus id non friri ex prohibitione, sed ex intrinseca natura, & essentia Dei, sicut mox de veritate, & fidelitate, & similibus dicemus. Quia sicut non decet diuinitatem fallere, ita nec inconstantem esse. Atque ita impotentia volendi contra decretum non est ex prohibitione, sed ex natura rei, proposito obiecto in tali statu.

Altera pars minoris, quæ erat de lege naturali, probatur, quia licet negari non possit, quin in intellectu diuino ordine rationis præcedant distamina practica, quibus iudicatur, quid deceat, suam bonitatem, iustitiam, aut sapientiam, ut sunt hæc, mentiendum non est, implenda sunt promissa: tamen illa non possumus, habere rationem legis respectu diuinæ voluntatis. Primò, quia non proponunt præceptum aliquod, nec voluntatem alicuius intiment: sed tantum ostendunt, indicando quid rei natura habeat: lex autem aut est voluntas, aut intimatio voluntatis: ergo. Secundò, quia in Deo non distinguuntur in re voluntas, & ratio, propter quod dixit D. Thomas q. 93. a. 4. ad 1. voluntatem Dei secundum se non rectè dici rationabilem: nam potius est ipsa ratio: sicut ergo ratio Dei aeterna non mensuratur lege, ita nec voluntas, etiam prout libere vult, sed per se recta est, tanquam ipsamet recta ratio per essentiam. Et ita est intelligendus idem D. Thomas 1. p. q. 21. art. 1. ad 2. cum dicit: Impossibile est, Deum velle, nisi quod ratio sue sapientia habet, quæ quidem est sicut lex iustitia, secundum quam eius voluntas recta & iusta est. Illa enim particula, sicut, non dicit proprietatem legis, sed analogiam, & proportionem, & ad hoc explicandum subdit, Vnde quod secundum suam voluntatem facit, iuste facit, sicut & nos, quod secundum legem facimus, iuste facimus: sed nos quidem secundum legem alicuius superioris: Deus autem sibi ipse est lex, id est, se ipso est rectus sine lege, ac si sibi ipse esset lex. Declaratur tandem, quia iudicium rationis Deo solè est necessarium ex eo, quod nihil potest esse volitum, quin præcognitum: non tamen habet munus quasi obligandi, vel determinandi voluntatem: sed ipsa voluntas per se est recta, & honesta, & ideo dictamen rationis, quod intelligitur ratione præcedere in intellectu, non potest habere rationem proprie legis respectu diuinæ voluntatis. Dices, esto non possit dici lex cogens, dici poterit lex dirigens, & ostendens obiecti conuenientiam, vel honestatem. Respondeo, hoc non satis esse ad legem moralem, ut ex supra dictis patet, & in sequentibus circa legem naturalem magis explicabitur: metaphorica autem loquutio non est admitenda, nisi sit vsitata, ut constat.

Ratio
quia
legem
na
D. T.
D. A.

Ratio
suum
partem

D. Thom.

D. Thom.

2. Assertio.

Lex aeterna potest dici lex operanti respectu rerum gubernatarum: non verò ipsius Dei, seu voluntatis eius. Ita loquitur D. Thom. d. art. 4. ad 1. Vincent. in specul. moral. part. 2. dist. 1. & declarat prius exemplis: nam Deus constituit legem, v. g. ut tali operi bono tale præmium, & tali peccato talis poena in suo iudicio respondeat, conuenienter facit, ut bene operans sit dignus tali præmio, & peccans reus talis poenæ, & ita res ipsæ gubernandæ statim subijciuntur illi legi: Deus autem non manet illi subiectus, sed semper manet solutus legibus, ut possit operari prout voluerit: & in ordine rerum naturalium idem inuenitur. Ratione declarari potest, quia quando Deus constituit legem aeternam circa gubernationem creaturarum, pro ipsi creaturis illam statuit, ut secundum illam moueantur: non verò illa gubernare cogatur. Denique lex si propriè sumatur, est ordinatio superioris circa inferiorem per proprium imperium, quod si extendatur latius & quasi per metaphoram, semper debet seruari proportionem, ut sit ratio superioris circa rem sibi subie-

D. Thom.

subiectam; ergo ratio diuinæ prouidentie sub eadem proportione recipit proprietatem, vel appellationem legis, vt ex sequenti puncto magis constabit.

10. *De creatura rationis & quæ respicit legem æternam subdantur.* D. Thom. 2. August. Secundo dubitari potest, an sub hac lege æterna comprehendantur creata omnia, etiam ratione, aut vita carentia, quæ non liberè, sed ex necessitate nature suos motus efficiunt. Ratio dubitandi esse potest, quia D. Thomas art. 4. & 5. illius questionis 93. etiam necessarias actiones creaturarum vult comprehendendi sub hac lege, & sumitur ex Augustin. 1. de liber. arbitr. capit. 5. & 6. dicit enim, legem æternam esse rationem in mente Dei existentem, quæ res omnes per consentanea media in suos fines dirigitur, & lib. 83. question. q. 27. in fine. *Lex (inquit) incommutabilis omnia mutabilia pulcherrime moderatur gubernatione.* Ratio autem esse potest, quia sicut nostra voluntas imperat membris corporis, & suo imperio illis imponit necessitatem operandi; ita diuina voluntas imperat rebus omnibus creatis, illisque necessitatem imponit pro captu vniuscuiusque, iuxta illud, *Præceptum posuit, & non præteribit.* Psal. 148. & id Prou. 8. *Et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.* Quod explicatur Iob 38. *Dixi vsque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.* Hæc namque leges, licet in tempore datæ sint, à lege æterna processerunt.

Ratio profertur in parte. *Psal. 148. Prou. 8. Iob 38.* In contrarium autem est, quia nulla natura irrationalis capax est legis proprie sumptæ, vt expressè docuit August. q. 74. in Leuit. & habetur in capit. mulier. 15. q. 1. Imò sumitur ex Paulo 1. ad Corinth. 9. vbi referens illam legem, *Non ligabis os boui trituranti, subdit, Nunquid de duobus curæ est Deo; Curæ, scilicet legislatiua: nam prouidentia diuina generatim sumpta etiam circa irrationalia versatur, vt est certissimum; tamè illa curæ, quæ specialiter adhibetur per leges, proprie dirigitur ad intellectualia, & ideo subdit Paulus, propter homines scriptam esse illam legem, quia non est priuandus mercenarius mercede sua. Ratio autem adiungi potest, quia legis proprium est inducere vinculum, & obligationem moralem; huius autem non sunt capaces, nisi res intellectuales, & illæ non in omnibus actibus suis, sed in his, quos liberè operantur, quia omne esse morale pendet ex libertate.*

11. *Ratio proposita, August. Cap. mulier. 1. Cor. 9.* Respondeo breuiter, questionem esse de modo loquendi; tamen si inspiciamus phrasim Augustini, qui præcipuus auctor est, qui de lege æterna sermonem habuit, re vera sub hac voce comprehendit omnia tam naturalia, quam moralia; vult enim per illam vocem explicare efficaciam diuinæ prouidentie, non solum circa actiones liberas, sed etiam circa actiones naturales, & circa totum ordinem vniuersi, nimirum explicando, quomodo omnia sint subiecta diuinæ gubernationi, & illi obediunt iuxta efficacitatem eius. Hoc manifestum est excitato loco de liber. arbitr. & ex lib. 5. de ciuit. cap. 11. vbi ait: nihil esse in vniuerso, quod sit alienum à legibus prouidentie diuinæ, & lib. 9. cap. 22. ait, sanctos Angelos in æternis, & immutabilibus Dei legibus, quæ in Dei sapientia viuunt, mutationes temporum præuidere, & lib. 19. cap. 12. ait, *Nihil à legibus summæ creatoris, ordinatorisq; subtrahitur, à quo pax vniuersis actis administratur.*

12. *Resolutio questionis.* Nihilominus tamen cenfeo sub hac generali acceptione legis æternæ duas quasi analogias comprehendendi. Vna est ex parte legis, quia lex, quæ Deus dicitur gubernare res naturales: seu ratione carentes, metaphorice lex, seu præceptum appellatur. Altera ex parte creaturarum, quæ priori responderet: nam subordnatio, & subiectio irrationalium rerum ad Deum latè, & metaphorice dicitur obedientia, quia potius est necessitas quædam naturalis: lex autem æterna, quatenus per illam moraliter, & politice rationalia gubernantur, habet propriam rationem legis, & illi responderet propria obedientia. Vt autem supra

13. dixi, sub hac potissimum ratione in hac materia consideranda est; & ideo sub propria appellatione ad irrationalia non extenditur. Vterius verò inquiri potest; an omnes actiones morales, seu humane sint materia huius legis æternæ. Et de malis quidem nulla est dubitandi ratio, quia omnes illæ prohibentur hac lege, vt supra declaratum est. De indifferentibus vero est nonnullum dubium, quia illæ nec vetantur, nec præcipiuntur, & ita nullius legis videntur esse materia in mente Dei. Idem, vel maius dubium est de bonis operibus, quæ ad finem non sunt necessaria, sed sunt excellentiora. Propter hoc dicunt aliqui, si lex illa proprie sumatur, vt consistit in imperio, non extendi ad huiusmodi materiam; generalius autem sumptam comprehendere illam, quatenus amplectitur quamcumque dispositionem gubernatoris, sub qua etiam permissio; & consilium comprehenduntur: nam permissio cadit in actus indifferentes; consilium vero in excellentiores.

14. *An omnes actiones humane sint materia legis æternæ.* Verumtamen absolute affirmari potest, omnes actiones morales cadere aliquo modo sub lege æterna, etiam vt proprie præceptiua est. Quod potest declarari, applicando quandam distinctionem datam in superioribus de lege præcipiente, vel exercitium actus, vel solam specificationem, & modum eius. Dicimus ergo, prædictos actus esse materiam legis æternæ, vel imperantis exercitium, vel præscribentis modum aliquem operandi, aut prohibentis alium. Declaratur: nam in primis quoad actus bonos, seu optimos, iuxta doctrinam Augustini ferè nullum est opus consilij, quod in præparatione animi non possit ad præceptum pertinere, si ad diuinam gloriam tale opus necessarium sit. Quod maximè verum est in ordine ad legem æternam, per quam Deus obligat hominem, vt sit paratus ad hæc omnia opera præstanda, si ipse voluerit, vel si ex alia occasione necessaria fuerint. Sicut matrimonium, quamuis non sit opus consilij, sed ex bonis inferioribus, nec regulariter cadat sub præceptum: ex lege naturæ cadit sub obligationem, si ad conseruationem speciei sit necessarium, & ita etiam cadit sub legem æternam. Sic ergo nullum est opus bonum, quod sub illam legem, vt imperantem, non cadat. Deinde quando exercitium talium actuum necessarium non est, licet tantum consili, vel probari videantur; nihilominus etiam tunc per legem æternam præscribitur modus, quo fieri debent, vt rectè fiant, & sic dicimus cadere sub legem præscribentem modum, seu specificationem actus. Et idem est clarum in actibus indifferentibus: nam si fiant, præcipiuntur fieri propter honestum finem, & prohibentur fieri propter se, & ita si præcisè spectentur, quatenus talia sunt, dici possunt cadere sub illam legem, vt prohibentem, iuxta probabilem sententiã D. Thomæ, quæ asserit, non posse dari opus humanum indifferens in individuo. Sicque duo præcepta intelligi possunt in lege æterna circa hæc opera: vnum est faciendi illa propter bonum & honestum finem, si fiant: aliud est prohibens illa facere propter se ipsa, sicut prohibetur verbum otiosum.

15. Atque hinc tandem intelligere licet, quo sensu verum sit, quod August. locis supra citatis, & sæpe alias repetit, nihil esse, quod possit omnino subterfugere imperium legis æternæ, neque in cælo, neque in terra, neque in inferno, siue peccando, siue rectè operando. Nam licet peccando agat quis contra vnã legem æternam DEI, in aliam præcipientem incidit, quæ iubet, vt quantum in actione homo deficit, tantum per passionem compensetur: vt dixit D. Thom. q. 93. art. 6. cum August. lib. de catechizand. rudib. capit. 18. dicente, *Novit Deus ordinare desertes se animas, & ex earum iusta miseria inferiores partes creaturæ suæ, conuenientissimè, & congruentissimè legibus admirandæ dispensationis ordinare.* Et huc etiam spectat, quod ait August. lib.

16. *Quo sensu Aug. asseruit, nihil posse effugere imperium legis æternæ.* D. Thom. August. *1. con-*

Handwritten notes in purple ink on the right margin, including the word 'OTIO' and other illegible characters.

1. confess. cap. 12. Insuper Domine, & sic est, ut omnis inordinatus animus sibi ipsi sit poena. Siquis autem recte consideret, lex illa praecipiens, quae in malis impletur per poenam, & in iustis per praemium, non spectat ad legem praecipuam moralium actuum respectu creaturae intellectualis, sed est lex taxatiua (vt sic dicam) talis poenae vel praemij, quae lex per efficaciam diuinae prouidentiae ad effectum perducitur.

CAPVT III.

An lex aeterna sit actus diuinae mentis, ratione ab alijs differens, & an vna sit, vel plures.

1. EX dictis haecenus constat, legem aeternam in diuina mente esse, quia extra illam nihil est aeternum. Item constat esse per modum actus secundi & ultimi: nam lex prout est in legislatore, in huiusmodi actu consistit, non in habitu, vel actu primo, & praefertim in Deo, qui est purissimus actus. Inquiri ergo potest, an sit in intellectu, vel in voluntate: nam quaestionem hanc indecisam, & ambiguum reliquisse videtur August. 22. contra Faust. cap. 27. dicens, Lex aeterna est ratio diuina vel voluntas Dei, ordinem naturalem conseruari iubens, & perturbari vetans.

August.

2. Prius autem, quam ad hoc respondeamus, vterius inquirimus, an lex aeterna dicat actum liberum in Deo, vel necessarium. Alij enim dicunt, legem aeternam non esse, nisi ideas diuinas, per quas res ad extra produuntur, quia non putant hanc legem esse ad praecipuendum, sed solum vt sit regula, ad cuius instar fundentium omnia a Deo fiunt. Ex qua sententia videtur inferri, quod sicut ideae naturaliter, & non liberè sunt in intellectu diuino, ita & lex aeterna.

3. Dicendum verò est legem aeternam non dicere actum necessarium in Deo, sed liberum. Ita sentiunt D. Thomas, Alens, & alij, locis allegatis. Et sumitur ex verbis Augustini proxime citatis, nam lex aeterna habet pro materia opera Dei ad extra: nam iubet seruari ordinem naturalem, & prohibet illi inuertere; ordo autem naturalis non est, nisi in rebus creatis; ergo sicut haec opera libera sunt, ita & lex aeterna inuoluit respectum liberum. Confirmatur; quia non potest lex esse sine respectu ad ea, quae per illam gubernanda sunt, sed lex aeterna non imponitur Deo, vel personis diuinis, vt dictum est; ergo est propter creaturas: ergo dicit respectum liberum ad illas. Vnde D. Thomas qu. 91. artic. 1. ad 1. Aeternus (inquit) diuinae mentis conceptus habet rationem legis aeternae, secundum quod ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso praecognitarum. Quocirca ad illud de idea primò negari potest, legem aeternam, vt lex est, dicere rationem ideae, quia idea magis constituitur vt principij operandi ex parte ipsius artificis, quam per modum praeccepti, vel impulsus respectu rei per ideam producendae; & ita verisimilius est, legem, & ideam ratione differre, vt ex dicendis amplius constabit. Deinde verò addo, etiam iuxta illam sententiam conuenientius dici, non ideam secundum se, sed vt exemplar, habere rationem legis aeternae. Differt enim idea ab exemplari, quod idea est merè naturalis in Deo; vnde est etiam de rebus possibilius: exemplar autem inuoluit respectum liberum, quia exemplar inuoluit causalitatem aliquo modo actiualem; ita vt aliquid ad illius imitationem fiat, vel futurum sit. Ita ergo lex dicere posset ideam, vt est sub illo respectu, & non vt simpliciter necessaria est.

D. Thom.

Differentia inter ideam, & exemplar.

4. Atque hinc quoque prius dubium concluditur, legem aeternam necessariò includere, seu postulare actum diuinae voluntatis, quia libertas etiam Dei est postulat actum formaliter in voluntate diuina: sed lex aeterna est aliquid liberum in Deo: ergo includit voluntatem. Et hac ratione etiam in lege aeterna verum est, quod su-

Lex aeterna includit actum diuinae voluntatis.

prà diximus, nullam legem, vt sic, esse simpliciter necessariam, quia etiam aeterna lex, quatenus libera est, non est simpliciter necessaria. Neque hoc repugnat eius aeternitati, quia etiam aliquid liberum intra Deum, potest esse aeternum. Neque etiam repugnat eius immutabilitati, quia decreta libera etiam sunt immutabilia.

Vnde inferitur vterius, legem aeternam non esse in actibus diuini intellectus, prout anteceditur ratione decreta libera Dei. Probat, quia in illis, vt sic, non est libertas: ergo nec lex. Item ob hanc rationem nec prouidentia, nec praedestinatio intelliguntur in intellectu diuino ante omne decretum liberum voluntatis, quia tam prouidentia, quam praedestinatio dicunt actum liberum: ergo nec lex aeterna potest intelligi in diuino intellectu vt sic spectato. Dices: in intellectu diuino, vt sic concepto, sunt dictamina legis naturalis, vt, Non est mentendum, Seruandum est promissum, Punienda sunt mala, & similia; ergo saltem quoad haec inuenitur lex aeterna in diuino intellectu ante omnem liberum voluntatis actum. Vnde ita videntur de lege aeterna sensisse Cicero libro 2. de Legib. & alij Philosophi de illa tractantes. Nihilominus respondeo, si illa dictamina confiderentur in ordine ad ipsam voluntatem diuinam, id est, quatenus dicant de volendis ab ipso Deo, vt sic, non habere rationem legis, vt iam declaratum est: si verò confiderentur in ordine ad voluntatem creatam, quatenus dicant, quid ab illa faciendum sit, aut vitandum, etiam non habent rationem legis, donec ad illa accedat voluntas diuina, quia non sunt imperia, nec practice motent, sed sunt quasi speculatiua cognitio talium obiectorum, vt in sequentibus tractando de lege naturali explicabimus.

Obiecta.

Cicero. Solutio.

Secundò ex dictis inferitur, satis conuenienter dici posse, legem aeternam esse decretum liberum voluntatis Dei statuentis ordinem seruandum, aut generaliter ab omnibus partibus vniuersi in ordine ad commune bonum, vel immediatè illi conueniens ratione totius vniuersi, vel saltem ratione singularum specierum eius, aut specialiter seruandum à creaturis intellectualibus quoad liberas operationes earum. Probat, primo ex dictis in libro praecedenti cap. 5. Deinde addi potest sententia Damasc. libr. 2. de Fide, cap. 12. Vbi cum retulisset sententiam Gregorij Nazianzen. Orat. 2. de Paschate, dicens, oportuisse post creaturam spirituales, & corporeas condere creaturam ex vtraque compositam, subdit ipse, Hoc autem vocabulo, Oportebat, nihil aliud à me indicatur, quàm opificij voluntas. Hac enim nec lex, nec sanctio vlla congruenter fingi, excogitari ue potest. &c. Facit etiam quod August. lib. 2. de ciuit. cap. 19. dicit, In caelesti, & angelica curia voluntas Dei lex est. Eadem ergo est lex aeterna totius vniuersi, licet specialiter tribuatur caelesti curiae, quia ibi Dei voluntas in se ipsa cognoscitur, & quia illa est proxima, & principalis regula operandi omnibus Beatis.

6.

Lex aeterna formaliter constituit decretum liberum voluntatis Dei statuentis ordinem seruandum à creaturis intellectualibus quoad liberas operationes earum.

August.

Præterea eo modo, quo Deus dicitur praecipere rebus intellectu carentibus, non per intellectum, sed per voluntatem proximè, & immediatè praecipit, quia non praecipit eis loquendo, sed faciendo, aut immediatius per voluntatem, quam per intellectum operatur, vt ex 1. parte suppono, ergo lex aeterna, quatenus circa haec inferiora versatur, rectè intelligitur esse in voluntate Dei ordinantis vnicuique dare talem naturam, inclinationem, situm, &c. Vt verbi gratia, lex illa, de qua dicitur Prouerb. 8. Et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos, considerata vt temporalis, & extra Deum constituta, nihil aliud est quam naturalis inclinatio indita aquae ad ita quiescendum in suo loco, vt non sursum ascendant, sed terminus naturae suae contineatur, vt Iob 38. & Psalm. 103. significatur; ergo lex illa, vt in aeternitate existit in mente Dei, nihil aliud est, quam voluntas Dei, qua decreuit, aquas constituere in tali loco, & talem inclinationem.

7.

Et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.

SVA

12

tionem eis tradere, vt non transirent fines sibi praescriptos, & sic de alijs. Sic ergo lex aeterna, metaphoricè (vt sic dicam) concepta in ordine ad res merè naturales, & irracionales, rectè in voluntate Dei constituitur.

8. Idemque est de illa lege, quatenus disposuit aliquid circa creaturas intellectuales operari, sine illarum libera cooperatione, vt sunt ea, quae vel illae, vt naturae quaedam sunt, naturali necessitate operantur, vel Deus ipse in eis, sine illarum libera cooperatione operatur, vt creando illas, illuminando, vocando, vel alio simili modo praeueniendo, aut etiam praemiando, vel puniendo. Si verò consideretur illa lex aeterna vt proprietatem legis habet in ordine ad moralem obligationem creaturarum intellectualium; sic erit voluntas Dei aeterna, secundum quam operari debent voluntates rationales, vt bonae sint. Nam, vt dixit Aug. lib. 83. quæst. q. 27. in sola bona voluntate secundum legem agimus, in ceteris autem secundum legem agimus, cum lex ipsa incommutabilis maneat, &c. Et iuxta hæc posunt hic applicari, quae de hac sententia generaliter dicta sunt superiori libro cap. 5.

Auguſt.

9. In quo actu intellectum lex aeterna est constituta, si in illius actu formali uel conſtituitur.

9. Si quis autem, iuxta ea, quae ibi diximus, voluerit hanc legem aeternam in diuino intellectu considerare, non erit difficile id explicare: Oportet tamen, vt eam consideret in intellectu diuino, vt subsequente secundum rationem dictum decretum voluntatis Dei. Negari enim non potest, quin illud decretum sit veluti anima, & virtus huius legis, à qua tota vis vel obligandi, vel inclinandi efficaciter descendit: tamen supposito illo decreto, intelligi potest in mente Dei cognitio illius decreti, quae ad illud subsequitur, & quod ratione illius iam intellectus diuinus iudicat determinatè, quae ratio tenenda sit in gubernatione rerum, atque ita in se praecipere legem, quae vni cuique rei suo tempore praescribenda est. Et ita intelligo quod D. Tho. d. q. 92. ar. 1. ait, *Conceptionem Dei aeternam, secundum quod à Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso progenitarum, esse legem Dei aeternam*: quia illa ordinatio non est aliud, quam decretum voluntatis, quod explicuimus, quod vt cognitum ab intellectu determinat illum ad talem rerum gubernationem secundum talem rationem, seu legem. Et fortasse quia vtrumque concurrat ad legem, & vtrumque suo modo & in bono sensu verum est, ideo D. Aug. contra Faustum sub distinctione est locutus.

Auguſt.

10. De distinctione inter legem aeternam Dei, & illius ideam. D. Thom.

10. Tertio ex dictis satis constat, quomodo distinguatur ratio lex aeterna ab ideis. Nam si lex illa constituitur in decreto voluntatis, clara est distinctio: nam ideam, certum est, esse in intellectu. Si verò loquamur de illa lege, prout est in intellectu, aliqui non constituunt distinctionem, praesertim si de ideis, vt sunt exemplaria, loquamur. Nihilominus D. Thomas q. 93. ar. 1. hæc duo expresse distinguit, & in eius doctrina potè varijs modis distinctio explicari. Primo, qui ideam proprie sunt circa rerum creationem, seu productionem: lex verò magis versatur circa rerum gubernationem, vt D. Thomas supra tradidit. Vnde sicut distinguuntur ideae à prouidentia, ita & à lege aeterna distinguendae sunt. Secundò, propria differentia esse videtur supra insinuata, quod idea solum habet rationem exemplaris respectu ipsiusmet Dei, vt secundum illam operetur, & sic concurrat solum (vt sic dicam) ad specificationem operum Dei: lex autem diuina, vt lex, habet potius rationem mouentis, & imprimētis inclinationem, vel obligationem ad opus: quae diuersa habitudo sufficientissima est ad distinctionem rationis. Deniq; hinc etiam est, quod lex, vt lex, imponitur subditis, seu inferioribus: ordinat enim lex, quid res subiectae operaturae sint, vnaquaeque iuxta modum suum: idea autem non imponitur proprie rei in illa representatae, sed ponitur formaliter in mente artificis, vt secundum illam operetur: est ergo clara distinctio.

11.

Quarto etiam intelligi potest ex dictis, quomodo

lex aeterna distinguatur à prouidentia, de qua etiam solet dubitari, an in intellectu, vel voluntate constituitur: nam vtriusque actum includit. Vt ergo prouidentia, & lex comparentur, debent cum proportionem conferri, videlicet, quatenus vtraque est in voluntate, vel vtraque in intellectu: & sic videntur non distinguere etiam ratione. Quia prouidentia est ratio gubernationis rerum omnium ex aeternitate existens in mente diuina: sed hoc ipsum est lex aeterna in sua generalitate sumpta, vt sumitur ex D. Thom. dicta q. 92. ar. 2. ad 1. non videntur ergo distinguere, vt duo attributa, sed esse idem, quod sub diuersis considerationibus diuersa nomina recipit. Quod si lex aeterna non cum illa amplitudine sumatur, sed restrictè, & proprie quatenus circa creaturas intellectuales versatur, & illas proprie obligat: sic erit quaedam pars diuinae prouidentiae. Nam ad prouidentiam Dei spectat, leges ponere rationalibus creaturis: imò hæc est magis specialis, & propria gubernatio moralis consentanea naturis intellectualibus, quarum Deus habet specialem curam, vt significauit Paulus 1. ad Corinth. 9. ergo semper lex aeterna cum prouidentia coincidit, si cum proportione comparentur. Atque ita videntur sentire de lege aeterna, & prouidentia D. Thomas supra, & q. 93. ar. 1. & 4. & Alens. dicta q. 26. mem. 1. & fauēt Auguſt. supra, & lib. de vera relig. cap. 30. in fine, & 31. in princip. & dict. lib. 83. quæst. q. 27.

De distinctione inter legem aeternam Dei & illius prouidentiam.

D. Thom. Alens. Auguſt.

12. D. Thom. Resolutio.

Sed nihilominus D. Thomas q. 5. de veritate, artic. 1. ad 6. distinguit legem aeternam à prouidentia, dicens, *Prouidentia non nominat legem aeternam, sed aliquid ad legem aeternam consequens*, & ita declarans addit, *legem aeternam comparari ad prouidentiam, sicut principium generale ad particulares conclusiones, seu actiones, sicut in nobis principia prima practica comparantur ad prudentiam*. Et ita exponit, actus prouidentiae, seu effectus attribui legi aeternae tanquam principio, vnde manant, non tanquam proximo dictamini de tali opere in particulari efficiendo. Quod potest amplius ita explicari. Nam ratio diuina, vt habet rationem legis, constituit veluti generales regulas, secundum quas res omnes moueri debent, & operari: prouidentia vero de singulis rebus, & actibus in particulari disponit, & ita est veluti ratio exequendi, & applicandi legem. Videturque hoc consentaneum proprietati ipsarum vobum. Nam lex dicit ius in communi constitutum, vt supra visum est: prouidentia verò dicit curam, quae de singulis actibus haberi debet.

13. De effectibus legis aeternae.

Vnde obiter potest quinto intelligi per comparationem ad prouidentiam, quos effectus habeat lex aeterna. Solet enim quaeri, an lex aeterna habeat omnes effectus, quos habet prouidentia. In qua coparatione sumenda est lex aeterna in tota sua latitudine. Nam si sumatur specialiter, vt lex proprie praecipiens moraliter creaturis intellectualibus, sic clarum est, non omnes effectus prouidentiae esse effectus legis aeternae, sed solos actus bonos morales, quia naturales effectus non procedunt à lege aeterna, sub hac ratione spectata. Boni autem actus morales sunt effectus aeternae legis, quia ad illos de se mouet, & obligat. Mali autem effectus morales non sunt effectus legis aeternae, vt mali sunt, licet sint materia legis aeternae prohibentis illos, sicut etiam non sunt effectus prouidentiae, quia non sunt effectus Dei sub ea ratione, licet sint materia prouidentiae; tum quatenus illa prohibetio pars est, vel quasi principium prouidentiae, iuxta modum loquendi D. Thomae: tum etiam quatenus permittuntur per diuinam prouidentiam, & puniuntur, & ad aliquod bonum ordinantur. Atque hoc modo peccatum vt peccatum, licet simpliciter non sit ex lege aeterna, nec secundum illam, imò contra illam, quoad materiale est ex lege aeterna, qua Deus statuit cum creaturis concurrere, & punitio eius est etiam ex lege aeterna. Et ita, qui peccant, vt ait Auguſt. in Enchir. c. 100. *Quantum ad ipsos attinet,*

LEX
POTIO
PARTI
HV L
V

atinet, quod Deus noluit fecerunt; quantum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo id facere voluerunt; hoc quippe ipso, quod contra voluntatem Dei fecerunt de ipsis facta est voluntas eius. Et simili ratione de peccatore dicitur libr. 4. confess. cap. 9. Quid sit, aut quò fugis, quis te dimisit, nisi à te placido ad te iratum? Nam ubi non inuenit legem tuam, in pena sua.

D. August.

14.

At verò loquendo de lege aeterna secundum totam suam amplitudinem, omnes effectus prouidentiae possunt dici aliquo modo effectus legis aeternae, quia tota gubernatio prouidentiae diuinae continetur tanquam in principio in lege aeterna; & ita omnis effectus prouidentiae in lege aeterna radicatur (vt sic dicam.) Ita sentit D. Thom. d. q. 5. de verit. art. 1. ad 6. & sumitur ex loquutionibus Augustini in locis citatis.

D. Thom.

Obiectio.

Dices; lex fertur in generali; Deus autem per prouidentiam suam interdum operatur praeter legem; ergo ille effectus non poterit dici esse à lege aeterna, licet sit à prouidentia. Vt solem aliquando quiescere; effectus est diuinae prouidentiae; non tamen legis aeternae, quia potius lex aeterna est, vt continuè moueatur. Respondetur, legem aeternam esse vniuersalissimam, & quod videtur discrepare ab vna eius parte, vel esse quasi dispensationem eius; alia via esse consentaneam eidem legi, aeterna secundum aliam partem. Vt in exemplo dicto, licet quiescere solem non sit ex lege aeterna praescripta de ordine seruando in motibus caelorum, imò sit dispensatio eius: nihilominus est cõformis alteri, qua Deus vult orationes amicorum exaudiri, se debito modo, & ex iusta causa fiant. Vnde August. 26. contra Faust. cap. 3. Appellamus naturam cognitum nobis cursum; solitumq; naturae, contra quem cum Deus aliquid facit, magnalia, vel mirabilia nominantur: contra illam verò summam naturae legem à natura remotam, tam Deus nullo modo facit, quam contra seipsum non facit.

Solutio.

August.

15.

D. Thom. An lex aeterna sit vna, vel multiplex.

Sextò, & vltimò ex dictis definiri potest quaestio; an lex aeterna dicenda sit vna, vel plures. In qua D. Thom. d. q. 93. art. 1. ad 1. sentit esse vnam, ita vt neque ratione multiplicetur: nam constituit in hoc differentiam inter ideas, & legem, quod ideae multiplicantur, cum lex aeterna vna tantum sit. Idem sentire videtur Vincentius supra citatus. Hec tamen differentia non est facilis ad intelligendum, quia ideae nõ multiplicantur secundum rem, sed solum secundum diuersos respectus rationis ad obiecta: sic autem etiam multiplicantur praepcepta, & legis in mente Dei. Sicut dicebamus paulo antea, alium esse legis modum circa res carentes ratione, & alium circa habentes rationem: & respectu harum potest in mente Dei distingui lex merè naturalis vel positua. Quod si dicas, ex his omnibus consurgere vnam simplicissimam & adaequatam legem respectu totius vniuersi: eodem modo dici poterit dari in mente Dei vnam adaequatam ideam vniuersi, cuius aliae, quae ratione distinguuntur, sunt veluti partes. Vnde Augustinus lib. 1. de liber. arbit. cap. 5. & 6. & lib. de vera relig. c. 30. & 31. & saepe alias singulariter legem aeternam vocat in 9. de ciuit. cap. 22. pluraliter dicit aeternas, & immutabiles esse leges, quae in diuina sapientia viuunt, & libr. de catechizand. rudib. cap. 18. dicit, Deum conuenientissimis legibus inferiores partes creaturae ordinare nosse.

August.

16.

Resolutio auctoris. Alenf.

Tota verò hæc quaestio est de modo loquendi, factisq; probabile est, quod docet Alenf. d. q. 26. memb. 6. sub diuersis rationibus posse legem aeternam vocari vnam, & plures secundum rationem. Nam simpliciter, & secundum se vna est, & simplicissima, vt constat: in se tamen complectitur plures leges ratione distinctas, vt ratio facta probat. Neq; hoc est nouum: nam lex naturalis vna dicitur, & plura continet praepcepta, licet modo longè diuerso: nam in lege naturali est vnitas collectionis, in lege autem aeterna est per summam simplicitatem. Addere verò possumus propter D. Thomam, esse maiorem aliquam ratio-

nem vnitatis in lege, quam in idea: nam idea solum dicitur habitudinem ad exemplar, seu exemplatum, & ideo distinctionem rationis recipit pro diuersitate exemplarium: lex autem sicut & prouidentia respicit bonum commune, vt finem, & ideo omnia praepcepta, quae ordinantur ad finem eiusdem rationis, censentur vnum ius, & vnam legem constituere. Vnde quia Deus respicit vniuersalissimum finem, lex quae est in eius mente, dicitur vna, sicut & prouidentia.

CAPVT IV.

Vtrum lex aeterna sit causa legum omnium, & per illas innotescat, & obliget.

Explicuimus rationem, vniuersaliter, & necessitate legis aeternae: de causis autem eius non est, quod dicamus, quia cum sit Deus ipse, nullam habet causam, sed ad summum potest habere rationem, eo modo, quo vel diuina voluntas est ratio praecipua diuinae legis, vt posita est in Deo ex aeternitate, vel quo diuina sapientia dici potest ratio iustissimae voluntatis eius, in qua efficacitas huius legis posita est, vt explicuimus, & ideo de causis huius legis nihil superest dicendum. De effectibus autem eius quantum ad actus, qui per ipsam imperantur, vel ex impressione ipsius fiunt, obiter etiam diximus, quae pro materiae capacitate necessaria visa sunt. Solum ergo superest dicendum de proximo, & quasi intrinseco effectu legis, qui est, obligare subditos, quomodo in legem aeternam conueniat. Et vt hoc punctum, quod morale est, sine verborum ambiguitate tractetur, suppono sermone esse de lege aeterna, vt est proprie praepceptua respectu hominum (& idem cum proportionem de Angelis) nõ prout extenditur ad inferiores creaturas, clarè est non inducere obligationem propriam, sed instinctum, vel inclinationem, aut impetum naturaliter determinatam ad vnum: qui effectus neque ad propriam legem pertinet, neque aliam doctrinam requirit, praeter philosophicam.

De lege igitur aeterna sic spectata dicimus habere vim obligandi de se, si sufficienter promulgetur, & applicetur. Probat: quia alias non esset vera, & propria lex, cum de ratione legis sit obligare, vt supra ostensum est. Item quia Deus habet supremam potestatem imperandi: ergo & obligandi (nam superioris praepceptum obligationem inducit) sed per suam legem aeternam imperat (non enim incipit in tempore suum imperium concipere:) ergo per eandem obligat. Dices, ergo obligat ab aeterno, cum ipsa sit aeterna: consequens est clarè falsum: ergo. Respondetur negando consequentiam: nam prouidentia aeterna est, & non ab aeterno gubernat, quia gubernare dicitur actionem transeuntem circa creaturas actu existentes; ita ergo lex aeterna ab aeterno ponitur, non tamen ab aeterno obligat, sed in tempore, quia obligare dicitur respectum ad creaturas actu existentes. Hoc ergo posito declarandum superest, quomodo hæc lex obliget, an scilicet immediatè per se ipsam, vel medijs alijs legibus, quae ab ipsa manant.

Ad hoc autem explicandum, tractandum est praecipuum dubium propositum de origine legum omnium à lege aeterna, quod alijs verbis quaeri solet. An omnes leges sint effectus legis aeternae, ac eius participationes, ita vt ab illa vim obligandi habeant. Ratio autem dubitandi esse potest: quia vel est sermo de lege diuina, vel de humana: sed neutra potest proprie dici effectus legis aeternae: ergo minor quoad priorem partem probatur: quia lex diuina est imperium ipsiusmet Dei: ergo est ipsa lex aeterna: ergo ex aeternitate est in ipso: ergo est ipsa lex aeterna: ergo non est effectus eius. Quoad posteriorem autem partem probatur, quia si lex humana esset effectus legis aeternae, ab illa participaret vim obligandi: ergo obli-

obligaret ex iure diuino, & non humano, quod est clarè fallum. Probatùr autem vltima illatio. nam lex naturalis obligat ex diuino iure, solum quia est participatio legis aeternae: ergo si lex humana est similis participatio, eodem iure obligabit.

4. *Resoluto*
esumatiua
Nihilominus dicendum est primo, omnem legem aliquo modo esse à lege aeterna, & ab illa habere vim obligandi. Hæc est D. Thomae sententia d. q. 93. art. 3. Alenf. d. q. 26. memb. 7. & aliorum Theologorum. Et sumitur ex August. lib. de vera relig. cap. 31. vbi hanc vocat *legem omnium artium*, & paulò inferius, *Conditor (ait) legum temporalium, si vir bonus est, & sapiens, illam ipsam consuleret aeternam, de qua nulli anima iudicare datum est, vt secundum eius incommissas abiles regulas quid sit pro tempore iubendum, vt admodum vt discernat.* Hac etiam ratione dixit idem August. traçt. 6. in Ioan. *Ipsa iura humana per imperatores, & Reges Deus distribuit generi humano.* Item lib. 1. de liber. arbit. cap. 9. ait, *Nihil est in temporalis lege iustum, quod ex lege aeterna non deriuatur.* Idem quæst. 67. in Exod. *Lex (inquit) aeterna Dei est, quam cõsulant omnes pie mentes, vt quod in ea inuenerint, vel faciant, vel iubeant, vel verent.* Vbi obiter aduertendum est, non omnes homines rectè operantes cõsultere legem aeternam in se ipsa, seu prout in Deo est: nam fortasse aliqui carentes fide eam in se nõ cognoscunt, multi etiam illam actu non considerant, quãdo rectè operantur, vel honestè præcipiunt: dicuntur ergo illam cõsultere, vel in se, vel in aliqua sui participatione, qualis est naturalis ratio, aut lumen fidei, vt D. Thomas supra exposuit art. 2. & Alenf. memb. 2. Multi vero ex Philosophis, legem aeternam in Deo ipso existentem per effectus assequuti sunt, & consequenter agnouerunt, omnem rectam, seu veram legem in hominibus existentem ab aeterna lege manare, vel immediatè, vt legem naturalem, vel mediante ista, vt leges humanas. Vnde Cicer. lib. 2. de legib. postquam principem illam legem, id est, aeternam commendauit, subdit, *Ex qua illa lex, quam dii humano generi dederunt, rectè est laudata, & cetera, quæ profequitur.* Et in Philippi. 2. dixit, *Lex nihil aliud est nisi veritas, & à numine Deorum tractatio, imperans honesta, prohibensque contraria.* Vnde etiam Demosth. vt refert Martian. I. C. in lib. 2. ff. de leg. dixit, *Lex est, cui omnes homines debent obedire, quia omnis lex inuentio quadam, & donum Dei est.*

D Thom.
Alenf.

Cicero,
Martian.

5. Ratio autem generalis reddi potest, quia lex aeterna est lex per essentiam, & omnis alia est per participationem; ergo necesse est, vt omnis alia lex sit effectus legis aeternae. Declaratur præterea, quia lex duo requirit, vnum, vt sit iusta, & rationi consentanea; aliud, vt sit efficax ad obligandum; sed omnis recta ratio creata est ex participatione diuini luminis, quod figuratum est in nobis, & omnis potestas hominum desuper datur, & à Domino Deo est; ergo omnis lex in hominibus existens est ex lege aeterna. Et vtrumque significauit diuina sapientia, cum dixit, *Per me reges regnant, vtique quantum ad potestatem, & legum conditores iusta decernunt; videlicet, quoad rectam rationem.*

6. Magis autem explicabimus rationem hanc, declarando duo membra in ratione dubitandi posita. Cuius priorem partem de lege diuina attigit Caiet. dicto art. 3. & respondet, rationem supernaturalem esse legem diuinam, & illam esse participationem, & effectum legis aeternae, iuxta mentem D. Thomae q. 91. ar. 4. ad 3. Vnde etiam addit, legem diuinam non esse rationem existentem in Deo; sed existentem in homine ad se vel ad alios supernaturaliter gubernandos. Quod de lege diuina naturali cõ proportionem intelligi potest. Vt autem melius intelligatur, aduertendū est, quod in principio præcedentis libri notauimus, legem considerari posse, vel in legislatore, vel in subditis, & in illo esse propriè, ac formaliter; in his verò tanquam in applicante legem per aliqua signa illius. Lex ergo diuina quatenus est in legislatore, in ipso Deo Suarez de Legib.

D Thom.

est, quia ipse solus est proprius legislator talis legis, in hominibus autem est tanquam in subditis, etiam si consideretur; prout est in hominibus gubernantibus: nam etiam illi subditi sunt legi diuinæ, & respectu aliorum solum se habent vt proponentes, & declarantes legem, quæ in Deo est. Et sic dicitur lex verò data per Moysen, Ioan. 1. & ipsi Moysi data dicitur per Angelos, Actor. 7. Tamen ius obligandi non erat à voluntate Moysi, vel Angelorum, sed immediatè à voluntate Dei, & ideo in ipso solo erat, vt in legislatore; & idem est seruata proportione de lege gratiæ, & de lege naturali.

Vnde fit, vt lex diuina, quatenus in legislatore est; non sit effectus legis aeternae; sed potius ipsa lex aeterna secundum quandam conceptum inadæquatam eius. Possimus autem duas denominationes in ea distinguere, vnam, quatenus aeterna est, quæ vt sic præscindit ab externa promulgatione, & non dicit respectum ad creaturas actu existentes: aliam prout est iam actu promulgata, & obligans, & consequenter dicens respectum temporalem ad creaturas actu iam existentes; & vt sic potest denominari diuina: ita vt sub hac voce connotet hunc statum sufficientis communicationis, & promulgationis ad extra. Proprius verò dicitur lex diuina, lex ipsa ad extra existens in subditis, vel ministris Dei, seu in cognitione, vel signo quolibet, per quod eis sufficienter proponitur. Et hoc modo dicimus legem diuinam esse participationem legis aeternae excellentiorem quam quæ alia; tum quia perfectius in ea participatur lex aeterna; tum etiam, quia immediatè ab ipsa manat; tum denique quia obligatio eius immediatè est ab eadem diuina auctoritate. Et sic satisfactum est priori parti difficultatis.

Ad alteram vero partem neganda est illatio ibi facta, nimirum; quod obligatio legis humanæ diuinæ sit. Est enim longè diuersa ratio in lege humana, & diuina: nam lex humana non solum prout in subditis, sed etiam prout est in proprio legislatore, est quod creatum, & temporale, quia hæc lex in mente, & voluntate hominis formatur, ac perficitur, quia immediatè est lex hominis, non ipsius Dei. Vnde hæc lex sub vtraque consideratione est effectus legis aeternae, vt probat ratio facta, quia hæc etiam lex, prout est in ipso legislatore, est lex per participationem. Item manat à potestate data ab ipso Deo, ad Rom. 13. Habet etiam vim obligandi quatenus nititur in principiis legis aeternae, quale est, obediendum esse superioribus. Denique quia vt sit recta, debet esse conformis legi æternæ; est ergo his modis omnibus effectus eius. Et ita de hac lege potissimè loquitur August. locis citatis. Vnde fit, vt hæc lex, quatenus est in subditis, nõ ita immediatè sit effectus legis aeternae, sicut lex ipsa diuina. Nam lex humana peruenit ad subditos mediante homine, non tantum vt causa per accidens (vt sic dicam) id est, proponente, & applicante; sed etiam vt causa per se, id est, constituyente ipsam legem: nam à voluntate hominis legislatoris habet proximè hæc lex suam virtutem, & efficaciam. Hinc etiam sequitur differentia, quæ in proposita difficultate postulatur, quia in diuina lege obligatio est immediatè ab ipso Deo: nam prout est in homine non obligat, nisi quatenus indicat diuinam rationem, seu voluntatem; in lege autem humana obligatio non est immediatè à Deo, quia prout est in subditis immediatè respicit voluntatem Principis, qui habet vim constituendi nouam legem distinctam à lege diuina, & ab illa est proxima obligatio, quamuis radicaliter tota sit à lege aeterna.

Præterea ex dictis concluditur, legem aeternam non esse per se ipsam notam hominibus in hac vita, sed vel in alijs legibus, vel per illas. Viatores enim homines non possunt diuinam voluntatem in se ipsa cognoscere, sed solum quantum per aliqua signa, vel effectus eis proponitur, & ideo proprium est beatorum, (sic.

Handwritten notes on the right margin, including 'LEZ OTIO' and other markings.

9. Lex aeterna non est per se ipsam nota hominibus viatoribus, sed per alias leges innotescit.

rum, vt diuinam voluntatem intuentes, per illam vt per propriam legem gubernentur, vt supra ex Aug. reruli. Cognoscunt ergo viatores legem aeternam per participationem eius, ac subinde per leges iustas, temporales, ac creatas, quia sicut creatorum, ita leges temporales, quae participationes sunt legis aeternae, ostendunt fontem, a quo manant. Tamen (vt dixi) non omnes homines consequuntur hanc cognitionem, quia non omnes valent ex affectu causam cognoscere. Et ita omnes quidem homines necessario vident aliquam participationem legis aeternae in se ipsis, quia nemo vtens ratione est, qui non iudicet aliquo modo, honestum esse sequendum, & turpe vitandum: & in hoc sensu dicunt homines habere aliquam notitiam legis aeternae, vt loquuntur D. Thom. Alenf. & alij Theologi cum Auguit. libr. 1. de liber. arbit. cap. 6. & de vera relig. cap. 18. Nihilominus tamen non omnes cognoscunt illam formaliter sub ratione participationis legis aeternae, & ita non est omnibus nota lex aeterna per directam cognitionem, quae ad ipsam formaliter terminetur. Aliqui tamen eam cognitionem assequuntur, vel naturali discursu, vel perfectius per reuelationem fidei, & ideo dixi legem aeternam quibusdam notam esse tantum in inferioribus legibus, alijs vero non solum in illis, sed etiam per illas.

Quo sensu verum sit omnes habere notitiam legis aeternae. D. Thom. Alenf. D. August.

10. De modo quo lex aeterna obliget subditos.

Vltimo constat ex dictis, quomodo lex aeterna obliget: nam praecise spectata, vt aeterna est, non potest dici obligare, sed dici poterit obligatiua (vt sic res explicetur) seu de se sufficiens ad obligandum. Ratio est, quia lex non potest actu obligare, nisi sit exterius promulgata; lex autem aeterna vt sic, non est exterius promulgata, ergo. Item lex aeterna vt sic, non connotat effectum temporalem iam factum, quia sic repugnaret esse aeternam; sed actu obligare est temporalis effectus, ergo. Vnde etiam fit, vt lex aeterna nunquam per se ipsam obliget separata ab omni alia lege, sed necessario debet alicui alteri coniungi, vt actu obliget. Quia non actu obligat, nisi quando actu exterius promulgatur, non promulgatur autem, nisi quando lex aliqua diuina, vel humana promulgatur. Atque hoc modo potest dici, legem aeternam nunquam obligare immediate, sed mediante aliqua alia lege. Diuerso tamen modo, quia quando per diuinam legem applicatur, ratio obligationis principalis, ac proxima est ipsa lex aeterna, & lex aeterna, quae ibi interuenit, solum est signum indicans legem principaliter obligantem. Quod in legibus diuinis positius est manifestum: in lege autem naturali habet aliquam difficultatem, quam insequentibus capitibus explicabimus. Quando autem applicatio legis aeternae fit per legem humanam, tunc licet lex aeterna concurrat ac obligationem ad modum causae vniuersalis: tamen proxima causa obligationis est ipsa lex humana, quia non obligat tantum vt signum voluntatis diuinae, sed proxime, vt signum voluntatis humanae, & ita in legibus humanis minus propinque (vt sic dicam) obligat lex aeterna. De qua haec sufficere videntur.

CAPVT V.

An lex naturalis sit ipsa naturalis ratio recta.

1. Aliquam esse naturalem legem in lib. 1. c. 3. supponimus, & ostendimus, si certius, inquirendo quid sit. Dixerunt ergo aliqui, habere legem nihil aliud esse, quam ipsam naturam rationalem, vt talis est. Hoc tamen in diuersis sensibus affirmari potest, & ideo aduertere oportet, rationalem naturam dupliciter spectari posse: vno modo secundum se, id est, quatenus ratione talis essentia, quam habet, qua-

1. Varias opiniones circa formalem rationem legem naturalis.

dam sunt illi conuenientia, & alia disconuenientia: alio modo quatenus vim habet iudicandi de his, quae sibi conueniunt, vel disconueniunt, mediante lumine naturalis rationis. Quam duplicem considerationem inueniunt D. Thom. dicta 4. 94. art. 2. vbi prius distinguit varias inclinationes naturales humanae naturae, secundum quas ratio dicitur de his, quae sunt bona, vel mala tali naturae, vt inde colligat praeccepta legis naturalis. Duplex ergo sensus esse potest sententiae afferentis, legem naturalem esse ipsam naturam rationalem. Primus est, vt hoc intelligatur de ipsa natura secundum se, quatenus ratione suae essentiae talis est, vt ei ex natura sua tales actiones sint conuenientes, & contrariae disconuenientes. Alter est, vt intelligatur de ipsa natura ratione iudicij rationis, quod in ipsa est connaturaliter, & respectu illius habet rationem legis.

D. Thom.

Sensus quatuor sententiarum.

Est ergo prima sententia affirmans, naturam rationalem secundum se, & vt non implicat contradictionem, esse fundamentum omnis honestatis actuum humanorum, vel conuenientium tali naturae, vel contrariae turpitudinis eorum per disconuenientiam ad eandem, esse ipsam legem naturalem. Ita docuit Vasquez 1. 2. disp. 150. cap. 3. & id saepe repetit in toto discursu huius materiae, neminem autem pro hac sententia refert. Fundamentum est, quia sunt aliae actiones ita intrinsece malae ex natura sua, vt nullo modo pendeant in malitia ex prohibitione extrinseca, nec ex iudicio, vel voluntate diuina, & eadem ratione sunt aliae actiones ita intrinsece bonae & honestae, vt in hoc etiam non pendeant ex causa extrinseca. Quod suppono ex communi sententia Theologorum in 2. d. 38. & ex D. Thoma 1. 2. q. 100. ar. 8. & Vic. relect. de homicid. 1. p. & insequentibus id confirmauimus. Nunc breuiter ratio est, quia actus morales habent suas intrinsecas naturas, & essentias immutabiles, quae non pendent a causa, vel voluntate extrinseca magis quam aliae rerum essentiae, quae per se non implicant contradictionem, vt nunc ex Metaphysica suppono.

1. Opinio affirmans legem naturalem consistere in natura rationali, et non implicat contradictionem, et est fundamentum honestatis actuum humanorum, vel conuenientium tali naturae, vel contrariae turpitudinis eorum per disconuenientiam ad eandem, esse ipsam legem naturalem.

D. Thom. videtur.

Hinc ergo formatur prima ratio: na in his actionibus inuenitur honestas, vel turpitudine per conformitatem ad aliquam legem, & non per conformitatem ad iudicium rationis: ergo per conformitatem ad ipsam rationalem naturam: ergo ipsa natura secundum se est lex naturalis respectu omnium, quae praecipuntur vel prohibentur, vel probantur, aut permittuntur lege naturali. Maior supponitur, vel ex illo Roman. 4. Vbi non est lex, nec praerogatio, vel ex definitione peccati tradita ab August. 22. contra Fau. August. 37. Est dictum factum, vel concupitum contra legem Dei: vel ex illo Ambrosij lib. de Paradis. cap. 8. Ambrosij. Non consisteres peccatum, si interdictum non fuisset: vel denique, quia omnis honestas virtutis habet aliquam mensuram, quae habet rationem legis. Minor vero probatur: quia mentiri v. g. no ideo malum est, quia per rationem iudicatur malum, sed potius est conuerso, ideo verè iudicatur malum, quia per se malum est: ergo non est iudicium mensurae malitiae actus: ergo nec est lex prohibens illud. Vnde e conuerso probatur alia consequentia, quia ille actus ideo malus est, quia secundum se est disconueniens naturae rationali: ergo ipsa natura est mensura talis actus, & consequenter est lex naturalis.

3. Hinc ergo formatur prima ratio: na in his actionibus inuenitur honestas, vel turpitudine per conformitatem ad aliquam legem, & non per conformitatem ad iudicium rationis: ergo per conformitatem ad ipsam rationalem naturam: ergo ipsa natura secundum se est lex naturalis respectu omnium, quae praecipuntur vel prohibentur, vel probantur, aut permittuntur lege naturali.

Secunda ratio esse potest, quia praeccepta huius legis sunt, vel principia per se nota ex terminis, vel conclusiones evidentes necessitate ex illis elicite, quae sunt priores omni iudicio rationis, non solum intellectus creati, sed etiam ipsius intellectus diuini: sicut enim essentiae rerum, quatenus non implicant contradictionem, sunt tales, vt tales in esse essentiae ex se, & ante omnem causalitatem Dei, & quasi independentes ab ipso, ita honestas veritatis, & turpitudine mendacij talis est ex se, & secundum aeternam veritatem: ergo respectu talium actuum, vel praecceptorum non potest

4.

Impugnatio praedictae sententiae.

SVA
12

potest iudicium habere rationem legis, quando quidem ante omne iudicium sunt boni, vel mali, atque adeo præcepti, vel prohibiti; ergo nihil potest habere rationem legis naturalis respectu illorum, nisi natura ipsa rationali. Tertiò in aliis naturis rerum inferioribus, mensura boni, & mali, conueniētis & disconueniētis est vniuersalius rei natura: vt v.g. calor est disconueniens aquæ, & frigus conueniens, quia aqua ex vi suæ formæ, & naturæ postulat frigus, & non calorem, sed potius illi repugnat. Vnde si velimus mensuram aliquam, & quasi legem assignare motionum conuenientium, & disconuenientium tali rei, nullam inueniemus præter naturam eius; ergo idem cum proportione est in natura rationali, in qua conuenientia, vel disconuenientia actus liberi ad ipsam naturam rationalem vt talis est, constituit honestatem, vel turpitudinem, & ita magis propriè pertinet ad rationem legis.

quid postulat vt necessarium ad honestatem, nihil refert ad rationem legis, quæ solum ponitur in illa ratione mensuræ: quæ in natura diuina inuenitur. Vnde D. Thomas 1. p. q. 21. artic. 1. ad 3. ait iustitiam Dei respicere decentiam ipsius, secundum quod reddit sibi, quod sibi debetur; ipsa ergo natura Dei est mensura suarum actionum, quatenus conuenienter, & decenter ad illam operatur: erit ergo lex. Item eadem ratione diuina bonitas manifestata beato erit lex amoris beatifici; quia est mensura honestatis eius, & modi, quem obseruare debet in diligendo. Parumq; refert, quod amor ille sit necessarius, nec ne, quandoquidem lex hæc est merè naturalis, & solum requirit rationem mensuræ in ipsa natura existentem.

D. Thom.

Deinde sequitur, legem naturalem non esse legem diuinam, neque esse ex Deo. Probatur sequela, quia iuxta illam sententiam præcepta huius legis non sunt ex Deo quatenus necessariam honestatem habent, & illa conditio, quæ est in natura rationali, ratione cuius est mensura illius honestatis, non pendet à Deo in ratione, licet pendeat in existentia. Nam quod mendacium v.g. sit disconueniens tali naturæ, non est ex Deo, nec pendet ex eius voluntate: imò ordine rationis est prius, quam iudicium Dei: ergo lex naturalis præcedit iudicium, & voluntatem Dei: ergo non habet autorem Deum, sed per se inest tali naturæ eo modo, quo de se habet, vt sit talis essentia, & non alterius. Quòd autem consequens illud non sit admitendum, ostendimus in sequentibus. Tandem in ipsis legibus humanis, cum iustæ & rectæ esse debeant, supponi necessariò debet aliquod fundamentum iustitiæ, & rectitudinis earum: nam omne iustum, & rectum per ordinem ad aliquam regulam iustum est, quatenus illi adæquatur: ergo bonum commune v.g. vel communitas ipsa quatenus ei debetur, vel conueniens est talis materia, vel actio, quæ lege humana præcipitur, erit quædam lex prior ipsa lege humana, & tanquam lex eius, quia est mensura eius: quod nemo dicit. Concludimus igitur, illam rationem mensuræ, vel fundamenti honestatis non satis esse ad rationem legis, ideoque solam naturam rationalem, vt sic, non posse conuenienter vocari legem naturalem.

8.

Est ergo secunda sententia, quæ in natura rationali duo distinguit, vnum est natura ipsa, quatenus est veluti fundamentum conuenientiæ, vel disconuenientiæ actionum humanarum ad ipsam: aliud est vis quædam illius nature, quam habet ad discernendum inter operationes conuenientes, & disconuenientes illi naturæ, quam rationem naturalem appellamus. Priori modo dicitur hæc natura esse fundamentum honestatis naturalis: posteriori autem modo dicitur lex ipsa naturalis, quæ humanæ voluntati præcipit, vel prohibet, quod agendum est ex naturali iure. Hæc videtur esse mens Theologorum, vt sumitur ex D. Thom. 1. 2. q. 94. art. 1. & 2. & in 4. d. 33. q. 1. art. 1. Alenf. dicta q. 27. Ita sentiunt, & Abul. Matth. 19. q. 30. Soto lib. 1. de iust. q. 4. art. 1. Vigner. in inst. cap. 15. §. 1. verf. 1. & alij Theologi frequenter, & Iurisperiti in titul. de iust. & iur. & specialiter videri potest Albert. Bolog. tract. de lege, iur. & æquit. num. 27. & 26. vbi alios refert. Philosophi etiam hoc modo frequenter loquuntur, vt retuli præcedenti lib. cap. 3.

9. Sententia asserens, legem naturalem esse vim quamdam naturalem, quam appellamus rationem naturalem.

D. Thom. Thom. 1. 2. q. 94. art. 1. & 2. in 4. d. 33. q. 1. art. 1. Alenf. Abulens. Soto Vigner. Albert.

Potestq; fundari in Paulo Roman. 2. vbi cum dixisset, Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, quasi declarans, quomodo sibi sint lex, & quæ sit illa lex, subiungit, Ostendant opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum. Est autem conscientia opus rationis, vt constat, & illa præbet testimonium, & ostendit opus legis scriptum in cordibus hominum, quia testificatur, malè, aut bene agere hominem, quando resistit, vel sequitur dictamen naturale rectæ rationis, & consequenter ostendit dictamen illud habere vim legis in homine, etiam si scriptam exterius legem non habeat. Hoc er-

10. Rom. 2. Confirmatio ex scriptura.

Excluditur opinio de ratione legis naturalis.

5. In hac sententia veram esse existimo doctrinam, quam in fundamento supponit de intrinseca honestate, vel malitia actuum, qua sub lege naturalem prohibentem, vel præcipientem cadunt, vt in discursu capitis declarabo. Nihilominus sententia ipsa quatenus ad legem naturalem declarandam pertinet, & modus loquendi de illa mihi non probatur. Primò, quia modus loquendi alienus est ab omnibus Theologis, & Philosophis, vt statim videbimus. Secundò, quia natura ipsa rationis præcisè spectata, vt talis essentia est, nec præcipit, nec ostendit honestatem, aut malitiam, nec dirigit, aut illuminat, nec alium proprium effectum legis habet: ergo non potest dici lex nisi velimus valdè æquiuocè, & metaphorice nomine legis vt, quod euerit rotam disputationem. Nam supponimus cum communi sententia non solum Doctorum, sed etiam Canonum, & legum, ius naturale esse verum ius, & legem naturalem esse veram legem.

6. Tertiò declaratur in hunc modum, quia non omne id, quod est fundamentum honestatis, seu rectitudinis actus lege præcepti, vel quod est fundamentum turpitudinis actus lege prohibiti, quod dici lex: ergo licet natura rationalis sit fundamentum honestatis obiectum actuum moralium humanorum, non ideo dici potest lex, & eadem ratione, quamuis dicatur mensura, non ideo rectè concluditur, quòd sit lex, quia mensura latius patet, quam lex. Vnde totus discursus procedit à generali ad speciale affirmatiuè colligendo, quod vitiosum est. Assumptum declaratur multis modis. Primò in elemosyna: indigentia pauperis, & facultas dantis est fundamentum honestatis, vel obligationis actus elemosynæ, & tamen nemo dicit, necessitatem pauperis esse legem elemosynæ. Simile est, quod de temperantia tradit D. Thomas 2. 2. q. 141. artic. 6. necessitatem corporis esse regulam temperantiæ, nemo tamen dicit esse legem, sed esse fundamentum legis. Imò ibidem ad 1. ait D. Thomas, beatitudinem esse regulam actuum humanorum, quatenus honesti sunt, & tamen non est lex; constat ergo rationem regulæ, & mensuræ latius patere. Item finis est regulæ, & mensura mediocrum, & non est lex, & obiectum est regula, & mensura actuum, & similiter non est lex, vel laboramus in æquiuoco abutendo terminis.

7. Præterea possumus ab inconuenientibus argumētari, vnum est, quia sequitur non minus propriè habere Deum suam legem naturalem, quæ ipsam liget, & obliget, quam homines, quod videtur absurdum. Sequela patet, quia etiam Deo repugnat v.g. mendacium, quod est disconueniens excellenti naturæ suæ; est ergo ipsa natura Dei regula honestatis, quæ est in dicendo verum, & turpitudinis, quæ est in mendacio; ergo natura Dei non minus est lex respectu Dei, quam sit natura hominis respectu hominis. Nam quod voluntas Dei tantam habet rectitudinem, vt non possit non conformari illi naturæ, quando alii

Suarez de Legib.

Handwritten marginal notes in large letters, including 'LEZ' and 'OTIO'.

go dictamen est lex naturalis, & ratione illius dicitur homo, qui illo ducitur, esse sibi lex, quia in se habet scriptam legem, medio dictamine naturalis rationis. Et hoc confirmat D. Thom. q. 91. art. 2. ex illo Psal. 4. *Quis ostendis nobis bona, signatum est super nos lumen vultus tui Domine: ibi enim significatur, per lumen rationis participare hominem legem æternam dictantem quid sit faciendum, quid vitandum: illud ergo est lex naturalis, quia hæc non est, nisi quædam participatio naturalis æternæ legis.*

D. Thom. Psal. 4.

11. Potest etiam hæc sententia ex Patribus confirmari: nam Basilus, ut refert D. Thomas d. q. 91. art. 1. argum. 2. dixit, synderesim, seu conscientiam esse legem intellectus nostri, quod non potest intelligi, nisi de lege naturali, ut ibidem D. Thom. dixit, sumptumque videtur ex Basil. hom. 12. in init. Proter. De hac etiam lege videtur loqui Damasc. lib. 4. cap. 23. de Fide, cum ait, *Lex Dei mentem nostram incendit, ea ad se pertrahit, conscientiamque nostram vellicat, quæ & ipsa mentis nostri lex dicitur.* Vbi Clitove. sic exponit, *Lex mentis nostra est ipsa naturalis ratio Dei, legem habens sibi inditam, impressamque & insitam, quia bonum à malo interno lumine dijudicamus.* &c. Idem sentit Hieronym. Epist. 151. ad Algal. q. 8. ubi hanc legem appellat legem intelligentiæ, quam ignorat pueritia, nescit infantia, tunc autem venit, & præcipit, quando incipit intelligentia, quæ non possunt ipsi natura rationali convenire. Addit enim, Pharaonem stimulatam lege naturæ sua crimina cognovisse. Exod. 9. non stimulat autem nisi recta ratio. Et Maxim. tom. 5. Biblio. centur. 5. cap. 13. *Lex naturæ, ait, est ratio naturalis, quæ capitiuum tenet sensum ad d. lendum vim irrationalem.* & Augu. lib. 2. de ferm. Domini in monte, *Nullam animam esse, dicit, quæ ratiocinari possit, in cuius conscientia non loquatur Deus. Quis enim legem naturalem in cordibus hominum scribit, nisi Deus?* Et ita exponit locum Pauli ad Roman. 2. Quod eodem modo tractat copiose Ambros. lib. 5. Epist. 41. ubi inter alia ait, *Ea lex, scilicet naturalis non scribitur, sed innascitur, nec aliqua percipitur lectio, sed pro suo quodam natura fonte in singulis exprimitur.* Idem sumitur ex Isidor. 5. lib. Etymol. cap. 2. Denique Lactan. lib. 6. de vero cultu, cap. 3. verbis Ciceronis in lib. de repub. legem naturalem describit, dicens, *Est quidem vera & recta ratio natura congruens, à fusca in omnes, confians, tripertita, quæ vocat ad officium, iubendo, vetando, &c.*

Confirmatio ex Patribus. Basil. D. Thom. Damasc. Clitove. Hieronym.

Maxim.

D. Augu.

D. Ambros.

Isidor. Lactan.

12. Ratione breviter declarari potest ex dictis. Primò à sufficienti diuisione: nam lex naturalis in homine est, quia non est in Deo, cum temporalis sit, & creata, nec est extra homines, quia non est scripta in tabulis, sed in corde, & non est in ipsa natura hominis immediatè, ut ostendimus, nec est in voluntate, quia non pendet ex voluntate hominis, sed illam ligat, & quodam modo cogit; ergo necesse est, ut sit in ratione. Secundò, quia effectus legis, qui in lege naturali considerari possunt, immediatè proueniunt à dictamine rationis: nam illud dirigit, obligat, & est regula conscientie, quæ accusat, vel approbat facta: ergo in illo consistit huiusmodi lex. Tertiò, proprium est legis dominari, & regere, sed hoc tribuendum est rectæ rationi in homine, ut secundum naturam recte gubernetur: ergo in ratione est lex naturalis constituenta tanquam in proxima regula intrinseca humanarum actionum.

13. Solet autem hic interrogari, an hæc lex consistat in actu, vel in habitu, seu in lumine ipso naturali, deest, in aliquo actu primo. Natu in hoc etiam dissentiant Theologi: multi enim volunt esse actum secundum, quia lex est imperium, quod in actu consistit, & quia actus est propriè regula dirigens. Hæc est sententia communis Thomistarum 1. 2. q. 94. art. 1. ita interpretantium sententiam D. Thomæ ibi, ut patet ex Caiet. Contr. & aliis, Anton. 1. p. tit. 13. capit. 1. Soto libr. 1. de iust. q. 4. art. 1. At verò Alenf. 3. q. 27. memb. 2. per tres articulos iudicat esse habi-

Caiet. Contr. Anton. Soto Alenf.

tum. Potestque suaderi, quia lex naturalis dicitur congenita cum natura, & semper permanens, quæ non conueniunt actui, sed habitui: nomine enim habitus non intelligitur qualitas superaddita potentie, sed ipsum intellectuale lumen, prout in actu primo spectatur. Aliter Bonauent. in 2. d. 39. art. 2. q. 1. ad ult. dicit, legem naturalem, vno modo significare habitum: alio modo significare præcepta ipsa naturalia, ut sunt obiectiua in mente, seu synderesi. D. Thomas autem dicit, legem naturalem propriè significare actum, seu iudicium rationis: alio verò modo esse habitum, quatenus ipsa principia naturalia habitualiter manent in mente.

Bonau.

Mihi sane videtur quæstio de modo loquendi, & non dubito, quin in actuali iudicio mentis propriè situm existat lex naturalis. Adde verò etiam lumen naturale intellectus expeditum de se ad dictandum de agendis posse vocari naturalem legem: quia quamuis homines nihil actu cogitent, aut iudicent, naturalem legem retinent in cordibus suis. Considerandum est ergo, legem naturalem, prout de illa nunc loquimur, non considerari in ipso legislatore, sed in ipsis hominibus, in quorum cordibus illam describit, ut ait Paul. & per lumen mentis, ut significatur in Psal. 4. Ergo sicut lex humana, prout est extra legislatorem, non solum significat actualem cognitionem, vel iudicium existentem in subdito, sed etiam permanens signum in aliqua scriptura; quod potest semper excitare illam cognitionem: ita in lege naturali, quæ in legislatore non est aliud, quàm lex æternæ, in subditis non solum est actuale iudicium, vel imperium: sed etiam lumen ipsum, quod veluti permanente continet scriptam illam legem, & potest semper actu illam representare.

14.

Indi sum ad d. 39. & re- latio qua- sione.

Vnde etiam facile intelligitur, quomodo lex naturalis comparetur ad conscientiam: aliquando enim censetur esse idem, ut ex Basil. & Damasc. supra retulimus, quia conscientia nihil aliud est, quàm dictamen de agendis. Nihilominus tamen in rigore hæc duo diuersa sunt: nam lex dicit regulam generaliter constitutam circa agenda: conscientia verò dicit dictamen practicum in particulari: vnde potius est veluti applicatio legis ad particulare opus. Ex quo etiam fit, ut conscientia latius pateat, quàm lex naturalis, quia non tantum applicat legem naturalem, sed etiam quamcumque aliam, siue diuinam, siue humanam. Imò conscientia non solum applicare solet veram legem, sed etiam existimatam: quomodo interdum datur conscientia erronea: lex autem erronea dari non potest: nam eo ipso non erit lex, quod maximè verum est in lege naturali, quæ Deum habet auctorem. Denique lex propriè fertur de agendis, conscientia autem etiam versatur circa ea, quæ iam facta sunt, & id eo illi tribuitur non solum ligare, sed accusare, testificari, & defendere, ut videre licet in D. Thoma 1. p. qu. D. Thomæ 79. & 1. 2. q. 19. art. 6. quibus locis de conscientia discutitur, & specialiter de hoc videri potest Alenf. dicta q. 27. memb. 2. art. 3. & Bonauent. in 2. d. 39. art. 2. q. 1.

15.

Quomodo dicitur quæ- sitio qua- sione.

Lex natura- lis à con- scientia, ibi.

Alenf. Bonau.

CAPVT VI.

An lex naturalis sit verè lex diuina præceptiua.

Ratio dubitandi in præsentis quæstione oritur ex fundamento prioris sententiæ relatæ capite præcedenti, quod ibi propositum est, & nondum est solutum. Lex enim propria, & præceptiua non est sine voluntate alicuius præcipientis, ut in libro primo ostensum est: sed lex naturalis non nititur in voluntate alicuius præcipientis: ergo non est propria lex. Minor probatur ex adductis in cap. præcedenti, videlicet, quia dictamina rationis naturalis, in quibus hæc lex consistit, sunt intrinsecè necessaria, & independen-

Proprietas ratio diuina.

tanquam.

Con-

ta

tia ab omni voluntate, etiam diuina, & priora, secundum rationem, quia illa liberè aliquid velit, ut Deus est colendus, parentes honorandi, mendacium est prauum, & cauendum, & similia, quod satis videtur supra probatum; ergo lex naturalis non potest dici vera lex. Et confirmatur, quia non est verum præceptum; ergo nec vera lex. Antecedens patet: quia vel est præceptum hominis ad seipsum, & hoc non, quia tale præceptum, vel non est nisi iudicium ostendens veritatem rei, vel si sit intimatio voluntatis; seu electionis iam factæ, per se non est necessarium ad operationem, nec inducit obligationem, sed executionem: & ita nec sufficit, nec confert ad veritatem, vel proprietatem legis. Aut est præceptum alicuius superioris, & hoc etiam dici non potest propter rationem factam, quòd seclufa omni voluntate superiori, lex naturalis dicitur, quid sit bonum vel malum.

2. Atque hinc etiam videtur concludi, naturalem legem non posse dici propriè diuinam, id est, à Deo tanquam à legislatore datam. Dico autem, tanquam à legislatore, quia clarum est, rationem naturalem, & eius dictamina esse diuinum donum descendens à Patre luminum. Aliud verò est, hanc legem naturalem esse à Deo effectiuè tanquam à prima causa, aliud esse à Deo, ut à legislatore præcipiente, & obligante. Nam primum est certissimum, & de fide: tum quia Deus est prima causa omnium bonorum naturalium, inter quæ magnum bonum est recta rationis usus, & lumen: tum etiam quia hoc modo omnis veritatis manifestatio à Deo est, iuxta illud ad Roman. 1. Reuelatura Dei de celo super omnem impietatem, & in iustitiam hominum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent. Et declarans Paulus cur vocet veritatem Dei, subdit, Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim illis manifestauit, utique per naturale lumen rationis, & per visibiles creaturas, per quas possunt inuisibilia Dei cognosci. Hoc ergo modo, id est in genere efficientiæ, & magisterij (vt ita dicam) interpretantur locum illum Pauli Chrysof. ibi homil. 3. & copiosius Homil. 12. & 13. ad Popul. Theophyl. etiam in eundem locum Pauli, & ibidem Ambros. & Cyril. lib. 3. contra Iulian. versus finem §. nam quod summa, & sequentibus, & optimè August. serm. 55. de verb. Domini; & lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 9. Quis (ait) legem naturalem in cordibus hominum scribit, nisi Deus: Est ergo sine dubio Deus effector, & quasi doctor legis naturæ, non tamen inde sequitur, vt sit legislator, quia lex naturæ non indicat Deum vt præcipientem, sed indicat, quid in se bonum vel malum sit, sicut visio talis obiecti indicat, illud esse album, vel nigrum, & vt effectus Dei indicat Deum, vt auctorem suum, non tamen vt legislatorem: ergo censendum erit de lege naturali.

3. In hac prima sententia est legem naturalem non esse legem præcipientem propriè, quia nõ est signum voluntatis alicuius superioris, sed esse legem indicantem, quid agendum, vel cauendum sit, quid natura sua intrinsecè bonum, ac necessarium, vel intrinsecè malum sit. Atque ita multi distinguunt duplicem legem: vnã indicantem, aliam præcipientem, & legem naturalem dicunt esse legem priori modo, non posteriori. Ita Greg. in 2. d. 34. q. 1. art. 2. paulò post principium. §. secundum corollarium. qui refert Hugonem de sancto Victor. lib. 1. de Sacram. p. 6. cap. 6. & 7. Sequitur Gabr. 2. d. 35. quæstion. 1. artic. 1. Almai. lib. 3. Moral. cap. 16. Cordub. lib. 3. de conscient. q. 10. ad 2. Atque hi auctores consequenter videntur esse concessuri, legem naturalem non esse à Deo, vt à legislatore, quia non pender ex voluntate Dei, & ita ex vi illius non se gerit Deus vt superior præcipiens, aut prohibens, imò ait Greg. quem ceteri sequuntur sunt, licet Deus non esset, vel non vteretur ratione, vel non recedè de rebus iudicaret, si in homine esset idem dictamen rectæ rationis dictantis, v. g. malum esse mentiri, illud habiturum eandem rationem legis, Suarez de Legib.

quam nunc habet, quia esset lex ostensiuâ malitiæ, quæ in obiecto ab intrinsecò existit.

Secunda sententia huic extremè contraria est, legem naturalem omnino positam esse in diuino imperio, vel prohibitione procedente à voluntate Dei, vt auctore, & gubernatore naturæ, & consequenter hanc legem vt est in Deo, nihil aliud esse quam legem æternam vt præcipientem, vel prohibentem in tali materia; in nobis vero hanc legem naturalem esse iudicium rationis, quatenus nobis significat voluntatem Dei de agendis, & vitandis circa ea, quæ rationi naturali consentanea sunt. Ita sumitur ex Ocham. in 2. quæst. 19. ad 3. & 4. quatenus dicit, nullum esse actum malum, nisi quatenus à Deo prohibitus est, & qui non possit fieri bonus, si à Deo præcipiatur, & è conuerso. Vnde supponit totam legem naturalem consistere in præceptis diuinis à Deo positis, quæ ipse possit auferre, & mutare. Quòd si initer aliquis, talem legem non naturalem esse, sed positiuam. Responderem, dici naturalem, quia est proportionata naturis rerum, non quia non sit extrinsecus à Deo posita. Et in hanc sententiam inclinat Gerson. p. 3. tract. de vit. spirit. lect. 1. corol. 10. & 11. Alphab. 61. lic. E. & F. & ideo in lect. 2. & 3. ait legem naturalem, quæ in nobis est, non esse tantum signum dictaminis recti diuini intellectus, sed etiam diuinæ voluntatis. Et hanc sententiam defendunt latè Petr. Aliacus in 1. qu. 14. art. 3. vbi ait, voluntatem diuinam esse primam legem, & ideo posse creare homines ratione vteptes sine omni lege. Idem latissimè Andr. de Nouocast. in 1. d. 48. q. 1. art. 1. Qui etiam addunt totam rationem boni, & mali in rebus ad legem naturæ pertinentibus positam esse in voluntate Dei, & non in iudicio rationis, etiam ipsius Dei, neque in rebus ipsis, quæ per talem legem verantur, aut præcipiuntur. Fundamentum huius sententiæ videtur esse: vel quia actiones non sunt bonæ, aut malæ, nisi quia à Deo præceptæ, aut prohibitæ: quia ipsemet Deus non ideo vult hoc præcipere, aut prohibere creaturæ, quia malum est, aut bonum, sed potius ideo hoc est iustum, vel iniustum, quia Deus voluit illud fieri, aut non fieri, iuxta illud Anselmi in Profolog. cap. 11. Illud est iustum, quod vis; & non iustum, quod non vis. Quod etiam sentit Hugo Vict. lib. de Sacramen. p. 4. c. 1. & Cyprianus lib. de singularit. Clericorum, Cyprian. illi attributo.

Mihi verò sententia satisfacit, & ideo mediam viam tenendo censeo, quam existimo esse sententiam D. Thomæ, & communem Theologorum. Dico ergo primò: Lex naturalis non tantum est indicatiua mali & boni, sed etiam continet propriam prohibitionem mali, & præceptionem boni. Ita sumo ex D. Thoma 1. 2. quæst. 71. art. 6. ad 4. dicente, per comparisonem ad legem humanam non omnia peccata esse mala, quia prohibita: per comparisonem autem ad legem naturalem, quæ continetur principaliter in lege æterna, & secundariò in indicatorio rationis naturalis, omne peccatum esse prauum, quia prohibitum, & contra rationem naturalem. Idem sentit Bonauent. in 2. d. 35. dub. 4. circa literam, apertè Gerson in dict. tract. de vita spirit. lect. 2. per totam, præsertim corol. 5. vbi sic definit rationem naturalem, Lex naturalis præceptiuâ est signum inditum cuilibet homini nõ impedito in vsu debito rationis, & notificatiuum voluntatis diuinæ, volentis, creaturam rationalem humanam teneri ad aliquid agendum, vel non agendum per consequentem sui sine naturalis. Quæ definitio fortasse plura comprehendit, quàm sit necesse, nunc verò solum ea vitmur, quatenus proposito inseruit. Et hanc etiam assercionem supponunt auctores secundæ sententiæ, & eandem latè defendit Victor. in relect. de perueni. ad vsum rationis, num. 8. & sequentibus.

4. Secunda sententia affirmans legem naturalem esse vere diuinam ac præceptiuam

Ocham]

Gerson]

Petr. Aliac]

Andr. de Nouocast.]

Anselm]

Hug. Vict.]

A. Sersio.]

Lex natura non solum est indicatiua mali, sed etiam continet propriam prohibitionem mali, & præceptionem boni, seu etiam continet præceptionem, & prohibitionem vtriusque.

D. Thom.]

Bonauent.]

Gerson.]

Victoria]

6. *Confirmatur ratio-
nis assertio.*

Probatur autem primò ex proprietate legis: nam lex naturalis est propria lex; ita enim de illa loquuntur, & sentiunt omnes Patres, Theologi, & Philosophi; sola autem notitia, vel propositio obiecti in mente existens non potest dici lex, ut per se constat, & ex definitione legis supra data; ergo. Secundò declaratur in his actibus, qui sunt mali, quia prohibiti lege humana: nam in illis etiam ut homo peccet, necesse est, ut precedat iudicium mentis, quod indicet, obiectum illud esse malum; & tamen iudicium illud non habet rationem legis, seu prohibitionis, quia solum manifestat id, quod est in obiecto, vnde cumque illud sit: ergo similiter, licet in his, quae pertinent ad ius naturale ad operandum bene, vel male, necessariò precedere debeat iudicium indicans bonitatem, vel malitiam obiecti, seu actus, illud non habet rationem legis, nec prohibitionis: sed est mera notitia eius, quod iam esse supponitur tale, vel tale. Vnde ille actus, qui per tale iudicium turpis esse cognoscitur, nõ ideo talis est, quia cognoscitur, sed quia est talis, ideo verè iudicatur talis: ergo iudicium illud non est regula malitiae, vel bonitatis: ergo neque est lex, nec prohibitio. Tertio aliàs etiam Deus haberet legem sibi naturalem respectu suae voluntatis, quia etiam in Deo ad voluntatem antecedit secundum rationem iudicium mentis, indicans mentiri esse malum, servare promissum esse omnino rectum, & necessarium: si ergo hoc factis est ad rationem legis, etiam in Deo erit vera lex naturalis. Quia tunc non obstat, quòd Deus non habeat superiorem, quia lex naturalis non imponitur aliquo superiore. Neque obstat identitas, quia sufficit rationis distinctio, ut voluntas Dei verè dicatur ferri in id, quod intellectu manifestatur, & qua sic proponitur: ergo sufficit ut sit lex, nam illud dicitur esse factis ad rationem legis. Denique iudicium indicans naturam actionis non est actus superioris, sed potest esse in aequali, vel inferiore, qui nullam vim habeat obligandi: ergo non potest habere rationem legis, vel prohibitionis: alias doctor ostendens quid sit malum, quidve bonum, legem imposeret, quod dici non potest. Lex ergo est illud imperium, quod potest obligationem inducere: iudicium autem illud non inducit obligationem, sed ostendit illam, quae supponi debet: ergo iudicium illud, ut habeat rationem legis, debet indicare aliquod imperium, à quo talis obligatio manat.

7.

Sed forsità quis dicet, haec argumenta solum facere vim in verbo legis, & ideo posse facile evitari, dicendo legem naturalem non dici legem in eo rigore, quo lex dicitur esse præceptum commune superioris, sed magis generali ratione, quia est quaedam regula boni, & mali moralis, sicut esse solet lex. Sed contra hoc argumentor ulterius, quia id, quod est contra naturalem legem, necessariò est contra veram legem, & prohibitionem alicuius superioris: ergo lex naturalis, prout in homine est, non solum indicat rem ipsam in se, sed etiam ut prohibitam, vel præceptam ab aliquo superiori. Consequentia est clara, quia si lex naturalis intrinsecè consistat in solo obiecto secundum se, vel in ostensione ipsius, violatio eius per se, & intrinsecè non erit contra legem superioris: nam remota omni lege superioris, violaret homo naturalem legem, agendo contra illud dictamen. Probatur ergo antecedens tum ex

D. August.

Aug. 22. contra Faust. c. 27. *definiente peccatum esse dictum, factum, vel concupitum contra legem aeternam, & addente, legem aeternam esse rationem, vel voluntatem Dei; sentit ergo de ratione peccati esse, ut sit contra legem propriam alicuius superioris.* Vnde lib. 2. de pec. merit. & remis. c. 16. *sic ait; Neque peccatum erit, si quid erit, si non divinitus iubeatur, ut non sit. Et infra, Quomodo dimittitur per Dei misericordiam, si peccatum non est, aut quomodo non vetatur per Dei iussitiam, si peccatum est? significans non minus repugnare, esse peccatum, & non prohibitum à Deo, quam indigere re-*

missione, & non fuisse peccatum. Idem confirmat definitio Ambrosii lib. de Parad. c. 8. *Peccatum est legis Ambrosii. divina prævaricatio, & celestium inobedientia mandatorum.* Sed peccatum contra legem naturalem est verè peccatum; ergo est violatio divini, & celestis mandati: ergo lex naturalis, prout in homine est, habet vim divini mandati tanquam indicans illud, & non solà rei naturam. Tandem consonant huic veritati verba Pauli Rom. 4. *Ubi non est lex, nec prævaricatio.* Loquitur autem aperte de tota lege, non solum quoad caeremonialia, & iudicialia præcepta, sed etiam quoad moralia, quae sunt de lege naturae. Nam de omni lege, ut lex est etiam naturalis, procedit doctrina Pauli, quod de se, & sine spiritu gratiae inam operatur, & ita communiter exponitur, quia aliàs doctrina Apostoli non esset completa, ut in materia de Gratia latius diceretur: sentit ergo omne peccatum esse contra aliquam legem. Quod etiam de propria lege præceptiva intelligendum est, tum quia de illa semper loquitur in illo capite: tum etiam quia nõ oportet traducere verba ad improprium sensum, sine auctoritate, aut cogente necessitate.

Ratione præterea declaratur assertio à priori, quia omnia, quae lex naturalis dicitur esse mala, & prohibentur à Deo speciali præcepto, & voluntate, qua vult nos teneri, & obligari vi auctoritatis eius ad illa servanda: ergo lex naturalis est propriè lex præceptiva, seu insinuativa proprii præcepti. Consequentia clara est. Antecedens probatur primò: quia Deus habet perfectam providentiam hominum, ergo ad illum ut ad supremum gubernatorem naturae spectat vetare mala, & præcipere bona: ergo quamvis ratio naturalis indicet, quid sit bonum, vel malum rationali naturae: nihilominus Deus ut auctor, & gubernator talis naturae præcipit id facere, vel vetare, quod ratio dicitur esse faciendum, vel verandum. Secundò, quidquid contra rationem rectam fit, displicet Deo, & contrarium illi placet, quia cum voluntas Dei sit summè iusta, non potest illi nõ displicere quod turpe est, nec non placere honestum, quia voluntas Dei non potest esse irrationabilis, ut dixit Ansel. lib. 1. *Cur Deus homo, cap. 8.* Ergo ratio naturalis, quae indicat, quid sit per se malum, vel bonum homini, consequenter indicat, esse secundum divinam voluntatem, ut vnum fiat, & aliud vitetur.

Dices: ex voluntate complacentiæ, aut displicentiæ in Deo non sequitur, quod sit voluntas obligans per modum præcepti: tum quia hac ratione nõ tenemur conformari omni divinae voluntati, quae est per simplicem affectum animi nec omni voluntati beneplaciti seu efficaci: sed illi tantum, quae vult nos obligare, ut suppono ex 1.2. q. 19. Vnde hac ratione licet opera consiliorum placeant Deo, non inde inferitur voluntas præcipiens: tum etiam quia homini iusto, vel beato displicet quidquid à me contra rationem fit, & tamen nihilominus illa voluntas non est præceptiva. Respondeo primum, non esse sermonem de quacunq; voluntate cõplacentiæ, sed de illa, quae ita placet aliquid ut bonum, ut contrarium, vel privativè oppositum per omissionem displiceat tanquam malum: opera autem consiliorum nõ placent hoc modo, sed ita placent, ut in oppositis omissionibus non displiceat aliqua malitia, & ideo illa cõplacentia vocatur simplex voluntas: prior autem, quae ita vni placet, ut aliud simpliciter displiceat, censetur magis absoluta. Deinde dico talem voluntatem spectandam esse in Deo ut in supremo gubernatore, & non ut inveni potest in persona privata iusta, siue beata, siue viatrice: Deus. n. habet illam absolutam displicentiam, aut cõplacentiam, vult absolute illud opus fieri, vel nõ fieri, quantum ad munus iusti gubernatoris spectat; ergo est talis voluntas, ut per illam velit subditos obligare, ut id faciant, vel non faciant. Non enim potest esse voluntas efficax, ut opus absolute fiat, vel nõ fiat, aliàs nunquam opus aliter fieret, quam Deus velle

quod

SVA
12

quod tamen non ita est, vt constat. Neque id pertinet ad munus gubernatoris, ad quem spectat ita velle bona, vt permittat mala, & sinat causas secundas liberarum suarum libertate vt expedire, & sine impedimento; ergo oportet, vt sit voluntas obligans: nam hoc modo prouidet subditis in hoc genere, quantum ad rectam, & prudentem prouidentiam spectat.

10. Vnde confirmatur assertio, quia peccata contra legem naturalem dicuntur in Scriptura esse contra diuinam voluntatem. Vnde dixit Anselm. in lib. de voluntate Dei, *Quicumque legi naturali obuiat, Dei voluntatem non seruat.* Et signum manifestum est, quia transgressor legis naturalis in diuino iudicio dignus est poena: ergo est transgressor voluntatis diuinæ: nam ille seruus vapulabit multis, qui domini voluntatem non facit, vt dicitur Lucæ 12. ergo lex naturalis includit Dei voluntatem. Et è conuerso facienti voluntatem Dei promittitur regnum cælorum, Matth. 6. 1. Ioan. 2. quod necesse est præcipue intelligi de voluntate præcipiente: nam scriptum est, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata:* ergo qui seruat naturalem legem, facit voluntatem Dei: ergo lex naturalis includit voluntatem Dei præcipientem. Confirmatur præterea: nam voluntas signi, quam Theologi in Deo ponunt, etiam extenditur ad ea, quæ sunt iuris naturalis, vt sumitur ex D. Thom. 1. p. q. 19. art. vlt. cum Magist. & aliis in 1. d. 45. & est perse notum: nam qui violat legem naturalem, à Dei voluntate recedit, & quando petimus in oratione Dominica, *Fiat voluntas tua,* etiam petimus vt fiat in obseruatione legis naturalis: ergo lex naturalis in nobis existens est signum alicuius voluntatis Dei: ergo maximè illius, qua vult nos obligare ad legem illam seruandam: ergo lex naturalis includit hanc Dei voluntatem. Confirmatur tertio: quia peccatum contra legem naturalem est offensiuum Dei, & inde habet quædam infinitatem: ergo signum est esse contra Deum, vt contra legislatorem: cõcinet enim virtutalem contemptum eius: ergo lex naturalis Dei voluntatem includit, quia sine voluntate non est legislatio. Denique obligatio legis naturalis vera obligatio est: hæc autem obligatio aliquod bonum est suo modo, in rerum natura existens: ergo necesse est, vt illam obligatio sit ex diuina voluntate volente homines teneri ad id seruandum, quod recta ratio dicitur.

11. Dico secundo: Hæc Dei voluntas, prohibitio, aut præceptio non est tota ratio bonitatis, & malitiæ, quæ est in obseruatione, vel transgressione legis naturalis, sed supponit in ipsis actibus necessariam quandam honestatem, vel turpitudinem, & illis adiungit specialem legis diuine obligationem. Hæc assertio sumitur ex D. Thoma locis supra citatis, & quoad priorem partem colligitur ex illo communi axioma Theologorum, quædam mala esse prohibita; quia mala: si enim prohibentur, quia mala, non possunt primam rationem malitiæ accipere à prohibitione, quia effectus non est ratio suæ causæ. Hæc autem axioma habet fundamentum in Augustino lib. 2. de ferm. Domini in monte, cap. 18. vbi ait quædam esse, quæ non possunt bono animo fieri, vt supra, adulteria, &c. clarus ex lib. 1. de liber. arb. c. 3. vbi Eudius ait, adulterium non esse malum, quia lege prohibitum, sed è conuerso, quod August. tacite approbat. Et idem sentiunt Scholastici, Durand. in 2. distinct. 47. quæst. 4. num. 7. 8. Scotus, Gabriel, & alij in 3. distinct. 37. & Caietanus 1. 2. quæstio. 100. artic. 1. Soto lib. 2. de iust. q. 3. a. 2. & alij Theologi supra citati. Estque aperta sententia Arist. 2. Ethic. capit. 6. dicentis, *Sunt affectus nonnulli, qui continentur nomine suo sunt cum prauitate connexi, vt malevolentia, imprudentia, & iniudicia, & alij idem, vt adulterium, furtum, homicidium.* Hæc enim vniuersa, & talia dicuntur, quia ipsa sunt praua, & cæc. Fundariq; potest in illo metaphisico principio, quod naturæ rerum quoad esse essentia sunt immutabiles, & consequenter etiam quoad conuenientiam, vel disconuenientiam proprietatum naturalium: nam licet res aliqua possit priuari naturali proprietate, vel contrariam accipere, non tamen fieri potest, vt ille status sit illi connaturalis, vt late videt. relect. de homicid. d. 4. & sequentibus, & attingit Soto loco proxime citato, & de essentia creatis diximus disp. 31. Metaph. in princ. & lib. 9. de Trin. cap. 6. Confirmatur à posteriori, quia si odium Dei v. g. non haberet aliquam rationem intrinsecæ malitiæ priorem prohibitione, posset non prohiberi: nam cur non poterit, si non est malum de se? Ergo posset licere, vel esse honestum, quod plane repugnat. Denique hanc partem sufficienter probat ratio dubitandi in principio posita cum fundamentis primæ sententiæ positæ in capit. præced. Et plura dicemus tractando de indispensabilitate huius legis.

Quoad vltimam verò partem colligitur assertio ex dictis in priori conclusionem: nam lex naturalis prohibet ea, quæ secundum se mala sunt: sed hæc lex est vera lex diuina veratq; prohibitio: ergo necesse est, vt addat aliquam obligationem vitæ ad illud malum, quod de se, & natura sua tale est. Item nihil repugnat, vt rei de se honeste addatur obligatio faciendi illam, neq; vt rei de se turpi addatur obligatio vitæ ad illam, imò existente vna obligatione potest addi alia, maximè alterius rationis, vt patet de voto, de lege humana, & similibus: ergo etiam potest lex naturalis, vt est vera lex diuina, addere obligationem propriam moralem ortâ ex præcepto ultra naturalem (vt sic dicâ) malitiam, vel honestatem, quam ex se habet materia, in quam cadit tale præceptum. Atq; hoc magis declarabitur statim respondendo ad rationem contrariam.

Ex dictis ergo concludo, & dico tertio, legem naturalem esse veram, ac propriam legem diuinam, cuius legislator est Deus. Hæc assertio sequitur clarè ex dictis, & sumitur ex Patribus allegatis, & ex Epiphano, ac Tertul. locis infra referendis, & Plutar. in Comment. In Principe requiri doctrinam, circa principium. Et declaratur, quia lex naturalis potest, vel in Deo, vel in nobis considerari: & in Deo quidem secundum rationis ordinem supponit iudicium ipsiusmet Dei de conuenientia, vel disconuenientia talium actuum: addit autem voluntatem obligandi homines ad id seruandum, quod recta ratio dicitur. Quod totum satis declaratum est. Et fortasse hoc voluit insinuare August. in d. loco contra Faust. lib. 22. cap. 27. quando dixit, *Legem æternam esse diuinam rationem, vel voluntatem ordinem naturalem conseruari iubentem, perturbatè verò antem.* Vicitatum n. est, vt particula, vel, pro copulatione accipiat, maximè quado illa, inter quæ ponitur, ita sunt inter se connexa, vt non separentur: sic autem se habent ratio diuina, & voluntas circa legem æternam, & ideo vtramque August. complexus est. Vnde probandum non est, quod Doctores posteriori loco allegati dicunt, voluntatè diuinam, quia lex naturalis sancitur, non supponere dictamen diuinæ rationis distantis, hoc esse honestum, vel turpe, neque voluntatem illam Dei supponere in obiecto intrinsecam conuenientiam, vel disconuenientiam ad naturam rationalem, ratione cuius vult vnũ fieri, & aliud vetari: constat enim ex dictis in secunda conclusionem, hoc falsum esse, & contra rationem legis naturalis. Quamuis ergo obligatio illa, quam addit lex naturalis, vt propriè præceptiua est, sit ex voluntate diuina, tamen illa voluntas supponit iudicium de malitia, v. g. mendacij, & similibus, tamen quia ex vi solius iudicij non inducitur propria prohibitio, vel obligatio præcepti, quia hoc sine voluntate intelligi non potest, ideo adiungitur voluntas prohibendi illud, quia malum est. Vnde tandem fit, legem naturalem, prout in nobis est, non tantum esse indicantem malum, sed èt obligantem ad cauendum illud, ac subinde non solũ representare naturalem disconuenientiam talis actus, vel obiecti cum rationali natura: sed etiam esse signum diuinæ voluntatis verantis illud.

Anselm.

D. Thom. Magist.

I. Assertio Prohibitio aut præceptio non est voluntas bonitatis, aut malitiæ, que est in transgressione aut obseruatione legis naturalis, sed supponit aliquam, &c. D. Thom. Magist.

Durand. Scotus. Gab. Caiet. Soto. Arist.

V. dicit.

Soto.

122

13.

Assertio 3. Lex naturalis est vera ad propria, lex Deus autem est legislator illius. Epiphano. Tertul. Plutar.

REZ OTIO

14. *Fit factum fundamentum virtutis que sententia opposita.*
 Superest, vt ad fundamentum vtriusque sententiæ respondeamus: totum enim versatur circa hanc hypothese[m]: *Est si Deus non prohibeat, vel præcipiat ea, quæ sunt de lege naturæ, nihilominus mensuri est malum, & conlere parentes bonum, & debitum.* Circa quam conditionem duo videnda sunt, vnum est, quid sequatur, posita illa hypothesi: aliud est, an hypothesi ipsa possibilis sit. In quo *Medin. 1. 2. q. 18. ar. 1. ad vltimum* respondet, hypothese[m] esse impossibilem, quia illa posita, sequitur contradictio, scilicet. quod mendacium v. g. non sit peccatum, quia non est prohibitum per vllam legem, & quod sit peccatum, quia est contra rationem, & per se disconueniens naturæ rationali. Sed contra hoc est, quia secundum ordinem rationis prius est talis actus malus, quam prohibitus per propriam legem: ergo licet hypothesi illa supponatur, nempe opus non prohiberi à Deo, non sequeretur illud non esse malum, quia ex se id habet sine prohibitione; ergo non sequitur contradictio.

15. Responderi potest, quod licet illa negatiua propositio non sequatur per locum intrinsecum (vt aiunt) seu à priori, sequitur à posteriori, & per principia extrinseca. Quid si opus non prohiberetur à Deo, non displiceret illi, & consequenter non esset malum, & tamen aliàs supponitur esse malum, & ita sequitur contradictio. Declaratur à simili, si Deus vellet me illi odio habere, tunc certe odium Dei non esset malum, & tamen si est odium, necessario & malum, & ita sequitur contradictio. Vel si Deus vellet, ignem naturæ suæ esse frigidum, id fieret, tamen quia sequeretur contradictio, non potest Deus id velle. Iuxta hanc ergo responsionem supponitur, repugnantiam inuolueri, quod actus sit de se malus, & non prohibeatur à Deo.

Excluditur responsio Medinæ.
 Non video autem, quomodo hoc rectè proberur, inferendo illam contradictionem, quod opus esset simul malum, & non malum, quia sic petitur principium, & committitur circulus in probatione: igitur aliunde probandum est. Quapropter ex vi illius hypothese[m], siue possibilis, siue impossibilis sit, solum colligitur, malitiam aliquam actus humani, vel omiffionis eius, formaliter non consistere in discordia à præcepto proprio, seu lege verante, aut præcipiente. Vnde posita illa hypothesi, rectè sequitur, actum esse malum, & non prohibitum: non tamen inde inferri potest, illa duo esse in re separabilia, quod solum ad præsentem causam facit.

16. *D. Thom.*
 Sed instabis: nam inde sequitur, data illa hypothesi, actum esse malum sine lege prohibente, seu illa præcisa, & abstracta: ergo sequitur etiam moraliter esse malum, quia supponitur esse actus liber: malitia autem actus, liberi per disconuenientiam ad naturam rationalem vt sic, malitia moralis est: ergo actus ille est moraliter malus, & non ex lege prohibente; ergo etiam est peccatum, & præcisa repugnantia ad legem prohibentem, & ita ruit omnia fundamenta nostræ sententiæ. Ad hoc vero respondent aliqui, vt supra *Medin. refert, distinguentes inter actum malum, & peccatum, quia actus malus latius patet, & inueniri potest sine contrarietate ad legem, non verò peccatum: vnde in eo casu concedunt, actum fore malum, negant tamen fore peccatum.* Sed difficilis est distinctio, & videtur parum consentanea doctrinæ *D. Th.* nam peccatum nihil aliud est, quàm actus malus ex obliquitate à debito fine, nimirum, quia cum fiat, vel fieri debeat propter aliquem finem, in ordine ad illum non est rectus, seu ab illo declinat. Vnde si actus sit moralis, & humanus ex ipso, quod est malus propter deuiationem à recta ratione, est etiam peccatum, vt docet *D. Th. 1. 2. q. 21. a. 1.* quia talis actus deuiat à fine recto, propter quem fieri deberet, & ideo est malus, & consequenter peccatum. Vnde alij respondent, esse quidem peccatum, sed non esse culpam, si non sit contra legem. Sed hoc etiam videtur repugnare *D. Thomæ* in eadem q. 21. art. 2. vbi ait, in actibus liberis peccatum, & culpam conuerti, fo-

lumque differre respectu, & denominatione, quia actus dicitur peccatum per obliquitatem à fine: culpa verò dicitur per respectum ad agens, cui imputatur: actus autem liber eo ipso, quod liber est, imputatur agenti: ergo si est actus liber, & malus, consequenter est peccatum, & culpa: ergo etiam in eo casu, seclufa lege Dei, esset actus culpabilis, & ita eteruantur omnes rationes factæ.

17. *Verarijpon- sio ad diffi- cultatem*
 Respondeo igitur, in actu humano esse al. quam bonitatem, vel malitiam ex vi obiecti præcisè spectati, vt est consonum, vel dissonum rationi rectæ, & secundum eam posse denominari, & malum, & peccatum, & culpabilem secundum illos respectus, seclufa habitudine ad propriam legem. Præter hanc vero habet actus humanus specialem rationem boni, & mali in ordine ad Deum, addita diuina lege prohibente, vel præcipiente, & secundum eam denominatur actus humanus speciali modo peccatum, vel culpa ad Deum, ratione transgressionis legis propriè ipsius Dei, quam specialem malitiam videtur Paulus significasse nomine *prauaricationis*, cum dixit, *vbi non est lex, nec prauaricatio.* Hanc ergo deformitatem non haberet actus humanus rationali naturæ contrarius, posita illa hypothesi, quod Deus illum non prohiberet, quia tunc non haberet illum virtualem contemptum Dei, quem continet transgressio legis respectu legislatoris, teste *Basil. in id Psalm. 28. Afferte Domino gloriam, & honorem.* Et consonat illud Pauli ad *Rom. 2. Per prauaricationem legis Deum inhonoras.* Vnde dixit *August. de vera relig. cap. 26. legem prohibentem omnia commissa congreginare.* Quod declarans addit, *Non enim simplex peccatum est, non solum malum, sed etiam vitium admittere.*

18. *D. Basil. D. August. D. Thom.*
 Atque hoc modo videtur *D. Thom. 1. 2. q. 71. art. 6. ad 5.* distinguere peccatum, vt est contra rationem, & vt est offensiuum Dei, & priori modo considerari à Philosopho moralis; posteriori autem modo à Theologo. In illo ergo casu esset actus malus moraliter peccatum, & culpa, non tamen Theologicæ, seu in ordine ad Deum, & eodem modo videtur intelligendum, quod ibidem dicit in solutione ad 4. talia peccata in ordine ad legem æternam esse mala, quia prohibita, vtique illa malitia Theologica (vt sic dicam) quam non haberet actus, nisi esset prohibitus. Et ita videtur intelligenda ratio, quam subdit, quæ aliàs videri potest obscura. Nam cum dixisset, omne peccatum esse malum, quia prohibitum in ordine ad legem æternam, subdit, *Ex hoc enim ipso, quod est inordinatum iuri naturali repugnat.* Quæ ratio potius videtur probare esse prohibitum, quia malum, quàm de conuerso. Quod verum est loquendo de malitia moralis inordinationis, tamen ratione illius addita est lex æterna, & diuina prohibitio, ad quam habet tale peccatum specialem repugnantiam, & consequenter inde habet specialem deordinationem, quam non haberet, si prohibitio diuina non interuenisset, per quam deordinationem completur ratio peccati theologicè sumpti, & ratio culpæ simpliciter apud Deum. Et in hoc sensu videntur loqui *Victor. & nonnulli alij Theologi, & ita non procedunt replicæ factæ, nisi fiat vis in solis verbis.*

19. *Viñari*
 Ex illa ergo hypothesi hoc modo explicata, & cõcessa, nihil potest inferri cõtra nostram sententiam, nec contra rationes, quibus illam probauimus. Nam admissa illa conditionali in dicto sensu, nihilominus nunc lex naturalis verè, & propriè prohibet quidquid secundum se malum, seu inordinatum est in actibus humanis, & sine tali prohibitione actus non haberet (vt sic dicam) consummatam vel perfectam rationem culpæ, & offensæ diuinæ, quæ negari non potest in actibus, qui præcisè sunt contra legem naturæ.

20. *Delicet,*
 Vt autem omnino constet, quomodo possit hæc prohibitio diuina intrinsecè ac per se pertinere ad legem naturæ: oportet secundum puctum exponere, videlicet,

In Deum po-
tens non
prohibere
per propriam
legem, et
quæ sunt co-
naturalem
Opinio af-
firmans.

delicet, an hypothesis illa possibilis sit, id est, quod Deus per proprium actum suæ voluntatis non adiunxerit legem propriam vetantem, vel præcipientem ea, quæ sunt de di&amine rationis naturalis. In quo duo possunt cogitari modi dicendi. Primus est, Deum quidem posse de potentia absoluta non facere talem prohibitionem, quia non apparet implicatio contradi&tionis, vt videntur probare omnia, quæ Okam, Gerfon, & alij pro sua sententiâ congerunt: nihilominus tamen id heri non posse secundum legem ordinariam diuinæ providentiæ rerum naturis consentaneam: nam hoc ad minus probant rationes in contrarium factæ pro nostra sententiâ, & multum fauent testimoniis Scripturæ, & Patrum. Et hoc videri potest sufficiens, vt lex naturalis dicatur includere proprium præceptum Dei, quia lex naturalis est quæ est conformis naturis rerum.

U.
Opinio
negans hoc
esse possibile.
D. Thom.

Alter modus dicendi esse potest, illam hypothesis esse omnino impossibilem, quia non potest Deus non prohibere id, quod est intrinsecè malum, & inordinatum in naturâ rationali, vel non præcipere contrarium. Hæc sententiâ est aperta D. Thomæ dicta q. 72. art. 6. & clarius q. 100. art. 8. ad 2. quatenus ait, decretum diuinæ iustitiæ circa hanc legem esse immutabile. Quod non potest intelligi de sola immutabilitate ex suppositione decreti: nam hoc modo quodlibet decretum Dei, in quacumque lege positum, est immutabile: loquitur ergo D. Thom. de immutabilitate simpliciter. Vnde ita censet, non posse Deum in hoc auferre suæ iustitiæ ordinem, sicut non potest negare seipsum, vel sicut non potest non esse fidelis in promissis. Eandem opinionem supponit. ar. 7. Medim. suprâ, & latius Victor, in dicta relect. de peruenientib. ad vsum rationis. n. 9. & 10. vbi nec probabile, nec intelligibile esse censet, aliquem posse peccare, & non habere superiorem, & præceptum, seu legem eius. Vnde quàm impossibile est, hominem vtentem ratione non posse peccare, vel non habere superiorem, tam impossibile credit esse, posse Deum non vetare illa, quæ secundum se mala sunt, aut non præcipere ea, quæ sunt necessaria ad naturalem honestatem. Ratio denique qua probauimus, de facto Deum ferre hanc legem, probat illam esse simpliciter necessariam, quia non potest nõ displicere Deo talis actus, modo consentaneo suæ bonitati, & iustitiæ ac providentiæ.

V.
Obiectio.

Vt vero hæc ratio declaratur, obijcitur, quia præceptum diuinum est actus voluntatis, vel voluntatē supponit, & ab ea ducit originem: sed diuina voluntas est libera in omnibus actionibus ad extra: ergo etiam est libera in illa voluntate: ergo potest illam non habere: ergo potest non imponere tale præceptum. Respondent aliqui, ad legem naturalem sufficere naturale dictamen intellectus diuini, quo iudicatur, hæc mala esse vitanda, & hæc bona faciendâ. Nam circa ea, quæ per se, & intrinsecè talia sunt, illud dictamen non est liberum, sed necessarium: & ex illo dictamine legis diuinæ, & æternæ in tali materia necessariò dimanat quædam eius participatio ad creaturâ rationalem supposita eius creatione: & ex hac participatione, & deriuatione sine alio actu voluntatis diuinæ redundat specialis obligatio in rationalem creaturam, quali per naturalem sequelam, ratione cuius tenetur sequi rectam rationem, vt indicentem regulam æternam, quæ est in Deo: atque ita quidquid sit de libero actu diuinæ voluntatis, obligatio hæc, & prohibitio omnino necessariò sequitur ex ratione diuina. Sed hæc responsio intelligi non potest, quia solum dictamen intellectus sine voluntate non potest habere rationem præcepti respectu alterius, nec inducere in illum specialem obligationem. Quia obligatio est motio quædam moralis ad agendum: mouere autem alium ad operandum, opus voluntatis est. Item quia tota illa obligatio non transcendit vim obiecti per se boni, vel mali, à quo habet actio,

vt per se bona, vel mala sit, & iudicium rationis solum habet rationem applicantis, vel ostendentis tale obiectum. Ac denique ratio naturalis ostendens bonum, & malum, non plus, vel magis obligat, eo quod sit participatio rationis diuinæ, quàm obligaret secundum se spectata, ac si à se esset.

Dico igitur ex Caiet. dicto art. 8. diuinam voluntatem, licet simpliciter libera sit ad extra, tamen ex suppositione vnus actus liberi posse necessitari ad alium, vt si vult promittere absolute, necessatur ad implendum promissum: & si vult loqui aut reuelare, necessariò debet reuelare verum. Et cum eadem proportione, si vult creare mundum, & illum conseruare in ordine ad talem finem, non potest non habere providentiâ illius, & supposita providendi voluntate, non potest non habere providentiâ perfectam, & consentaneam suæ bonitati, & sapientiæ. Ideoq; supposita voluntate creandi naturam rationalem cū sufficienti cognitione ad operandum bonum, & malum, & cum sufficienti concursu ex parte Dei ad vtrumque, non potuisse Deum non velle prohibere tali creaturæ actus intrinsecè malos, vel nolle præcipere honestos necessarios. Quia sicut non potest Deus mentiri, ita non potest insipienter, vel iniuste gubernare: esset autem: providentiâ valde aliena à diuina sapientiâ, & bonitate, non prohibere, vel præcipere suis subditis, quæ talia sunt. Sic ergo ad argumentum distinguitur minor: nam absolute posset Deus nihil præcipere, vel prohibere, tamen ex suppositione, quod voluit habere subditos ratione vtentes, non potuit non esse legislator eorum, saltem in his, quæ ad honestatem naturalem morum necessaria sunt. Item ratio supra insinuata est satis probabilis, quia non potest Deus non odisse malum rectæ rationi contrarium: habet autem hoc odium non tantum vt priuata persona, sed etiam vt supremus gubernator: ergo ratione huiusmodi vult obligare subditos, ne illud committant.

Obijcitur verò secundò, quia ad legem non sufficit voluntas legislatoris, nisi accedat, insinuatio, seu intimatio talis voluntatis: sed nihil est, quod necessitet Deum ad intimandam talem voluntatem suam, ergo potest illam non intimare, cum hoc sit ei liberum: ergo potest nõ ferre talem legem, nec per illam obligare, quia sine intimatione non fit obligatio. Respondet in primis, si illa voluntas Dei necessaria est ad conuenientem, & prudentem providentiâ, & gubernationem hominum, consequenter est necessarium, vt ex vi eiusdem providentiæ innotescere possit hominibus illa voluntas Dei, & hoc sufficit ad rationem præcepti, & legis: neque est alia intimitio necessaria. Vnde dicitur vltimus, ipsum met iudicium rectæ rationis inditum naturaliter homini, esse de se sufficiens signum talis voluntatis diuinæ, nec esse necessariam aliam insinuationem. Probat: quia iudicium rationis indicat de se diuinam providentiâ decentem Deum, & moraliter necessariam ad plenum dominium eius, & debitam subiectionem hominis ad ipsum, in qua providentiâ hæc legislatio continetur. Item hæc de causa per lumen naturale cognoscitur, Deum offendi peccatis, quæ contra legem naturalem sūt, & ad ipsum pertinere illorum punitiōnem, & iudicium: ergo ipsum naturale lumen est de se sufficiens promulgatio legis naturalis, non solum quia manifestat intrinsecam disconuenientiam, vel conuenientiam actuum, quam lumen Dei increatum ostendit: sed etiam quia intimat homini, contrarias actiones displicere auctori naturæ, tanquam supremo Domino, & creatori, ac gubernatori eiusdem naturæ: hoc ergo satis est ad intimationem talis legis, vt sentit D. Thomas 1. 2. q. 90. art. 4. ad 1. Et hæc ratio, ne lex naturalis vocatur lex mentis, vt notat Epiphanius. hæc. 64. in verbis, quæ ex Methodio refert in fine illius §. & insinuat Tertullian. libr. contra Iudæos, cap. 2.

13.
Caiet.
Vnde respon-
dit ad obiecti-
onem. Et
ostenditur
quomodo do-
liante liber-
tate diuina
Deus non
possit non
prohibere ea
quæ sunt in-
trinsecè ma-
la per ali-
quam legem.

14.
Alia obiectio
Solutio ad
obiectionem,
vbi ostendit-
ur quam
insinuatione
legis diuina
naturalis te-
netur Deus
exhibere, vt
hominibus ad
illam obli-
gentur.

REZ
OTIO
IV D
W

Adhuc

Adhuc verò superesse hic poterant difficultates, & interrogaciones subobscuræ: vna est, an transgressio legis naturalis eo modo, quo à nobis explicata est, habeat specialem malitiam distinctam ab illa, quam haberet actus ex sola disconuenientia ad rationalem naturam præcisè spectatam, vt in hypothesi supra tractata cõsideratur. Item si malitia illa est specialis, qualis sit, & quanta ex vi legis naturalis. Item an possit hæc specialis ratio legis naturalis inuincibiliter ignorari, vel posita tali ignorantia, an actus factus contra rationem esset offensiuus Dei, vel an haberet malitiam infinitam, seu an esset peccatum mortale. Sed hæc pertinent magis ad materiam de Peccatis, & ideo nunc illa omitto, ne ab instituto nimium digrediamur, interim videri possunt Victor, dicta relect. de peruenien. ad vsum rationis, & Gerson dicta lect. 2. de vita spirit. paulò ante corollarium primum, & alij auctores allegati.

Victor.
Gerson.

CAPVT VII.

In qua materia versetur lex naturalis, seu quæ sint eius præcepta.

1. **S** Vpponimus ex dictis, bonum per se honestum, seu ad honestatem necessarium, & malum illi contrarium esse materiam huius legis; illud vt præcipiendum; hoc vt vitandum. Probat, quia cum hæc sit vera lex, & Deum habeat auctorem, non potest nõ esse honesta; ergo non potest præcipere nisi honestum, nec vetare nisi contrarium. Item hæc lex id præcipit, quod est naturæ rationali consentaneum, vt talis est, & vetat contrarium; illud autem non est, nisi honestum, vt constat. Imò in hoc differt lex naturalis ab alijs legibus, quòd aliæ faciunt esse malum, quod prohibent, & necessarium, vel honestum, quod præcipiunt: hæc verò supponit in actu, seu obiecto honestatem, quam præcipiat, vel turpitudinem, quã prohibeat, & ideo dici solet, per hanc legem prohiberi aliquid, quia malum, vel præcipit, quia bonum, vt capite præcedenti tactum est.

Differentia
inter legem
naturalem
& alias.

2. Difficultas ergo est, an omne honestum bonum, vel malum contrarium, cadat sub legem naturalem. Nam quidam dixerunt; sola generalia principia per se nota, quæ versantur circa bonitatem, vel malitiam moralem, qualia sunt, bonum est faciendum, malum vitandum: quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris, esse materiam huius legis, non verò conclusiones, quæ ex his principijs eliciuntur, vt depositum esse reddendum, vsuram vitandam. Solet citari pro hac sententia D. Thom. q. 94. a. 2. & Durand. tract. de Legib. quem habere nõ potui, sed illum refert Turrecr. in c. ius naturale, d. 1. n. 3. & aliqui Iuristę ita defendunt hanc opinionem, vt existiment, præcepta Decalogi non continere ius naturale, sed ius gentium, quod putant esse diuersum. In quam sententiã videtur inclinare Soto lib. 1. de iustit. q. 5. a. 4. vt capite sequenti latius dicam. Videnturq; fundari in modo loquendi Iureconsultorum, qui eos actus, quos dicit ratio, solum per discursum nõ tribuunt iuri naturali, vt videre licet in l. 1. 2. & 3. & l. omnes, cum alijs, ff. de iustit. & iur. & in l. bona fide, ff. de positi.

Ad omne
honestum,
vel malum
contrarium
cadat sub
legem na-
turalem.
Opinio asse-
rentium se-
la commu-
nia princi-
pia, & gene-
ralia cadere
sub legem
naturalem.
D. Thom.
Durand.
Turrecr.
Soto
L. omnes
L. bona fide.

3. Ratio esse potest primò, quia ius naturale est id, ad quod ipsa natura immediatè inclinatur: huiusmodi autem solum sunt prima principia: nam quæ per discursum comparantur, potius ab ipso homine habent originem. Vnde etiam in ipsis habitibus distinctio est inter habitum principiorum, & conclusionum. Secundò, quia ius illud, quod versatur circa prima principia, est prorsus immutabile, tam ex parte sua, quam ex parte hominum, quia ignorari non potest: illud autem, quod versatur circa conclusiones, mutari potest & ignorari. Tertio, quia aliæ etiam actus virtutum, quos præcipiunt homines, pertinent ad

legem naturæ, quia per discursum ex illa eliciuntur. Quarto, quia alias non distingueretur ius gentium à iure naturali, sed illius pars esset, vel sub illo contineretur.

Nihilominus dicendum est, ius naturale completi omnia præcepta, seu principia moralia, quæ eundem habent honestatem necessariam ad rectitudinem morum, ita vt opposita morale inordinationem, seu malitiam euidenter contineant. Hæc est mens D. Thomæ q. 91. art. 2. q. 94. art. 2. & 4. q. 95. art. 2. & q. 100. art. 1. 2. & 3. vbi Caiet. Conrad. & alij exponentes idem sentiunt, Soto lib. 1. de iustit. q. 4. art. 2. & q. 5. art. 1. & 2. & lib. 3. q. 1. art. 2. & 3. & idem sumitur ex Theologis in præcedenti cap. allegatis, & ex Turrecr. in cap. ius autem. d. 1. per plures articulos, præsertim in primo, & vltimo. Couar. in regula, Peccatum, 2. ad m. cum p. §. 11. n. 4. Item sumitur ex Arist. 5. Ethic. cap. 7. vbi omne ius in naturale, & legitimum distinguit, sub naturali comprehendens omne illud, quod necessariam, & immutabilem habet veritatem. Eademq; est sententia Ciceronis lib. 2. de Inuent. vbi definit, ius naturæ esse quod nobis non opinio, sed quedam innata vis affert, vt religionem, pietatem, &c. Idem sentit Ildor. 5. Erymol. cap. 3. vbi alijs exemplis ius naturale declarat. Item August. lib. 1. de libero arbit. cap. 3. quatenus adulterium ponit, esse contra ius naturæ: nam eadem ratio est de omnibus similibus. Denique sumi hoc potest ex illo Psal. 4. Quis ostendit nobis bonum? si gnatum est super nos lumen vultus tui Domine. Nam inde rectè colligimus omnia, quæ lumen naturale euidenter manifestat, pertinere ad legem naturæ. Et confirmari potest ex illo Pauli ad Roman. 2. Genes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ leges sunt, faciunt. Vnde infert, eos sibi ipsis esse legem: illa autem, quæ euidenter cognoscuntur lumine naturæ, siue etiam discursu, siue absque illo cognoscantur, rectè dicuntur naturaliter fieri: ergo.

Ratione etiam declaratur assertio: nam ea quæ naturali ratione cognoscuntur, in triplici genere distingui possunt: quædam sunt prima principia generalia morum, vt sunt illa, honestum est faciendum, prauum vitandum, quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris, & similia, de his nullum est dubium pertinere ad legem naturalem. alia sunt principia magis determinata, & particularia, tamen etiam per se nota ex terminis, vt iustitia est seruanda, Deus est colendus, temperate viuendum est, & similia, de quibus etiam nulla est dubitatio, & à fortiori patebit ex dicendis. In tertio ordine ponimus conclusiones, quæ per euidentem illationem, ex principijs naturalibus inferuntur, & non nisi per discursum cognosci possunt: inter quas quædam facilius, & à pluribus cognoscuntur, vt adulterium, furtum, & similia, praua esse: alia maiori indigent discursu, & non faciliè omnibus notæ, vt fornicationem esse intrinsecè malam, vsuram esse iniustam, mendacium nunquam posse honestari, & similia. De his ergo omnibus intelligitur assertio posita: nam omnia hæc ad legem naturalem pertinent. Quod si id probatum fuerit, etiam de conclusionibus, cuiuscunque gradus, dummodo euidenter gradum certum attingant, à fortiori erit probatum de reliquis.

Probat ergo primò inductione: nam præcepta Decalogi sunt de iure naturæ, vt est indubitatum apud omnes, & tamen non omnia continent principia per se nota, sed aliquo indiget discursu, vt etiam est clarum. Multoq; id clarius est de multis præceptis naturalibus, quæ in illis continentur, vt est præceptum prohibens simplicem fornicationem, vsuram, vel vindictam de inimico propria auctoritate, de quibus secundum doctrinam Catholicam certum est, esse de iure naturali. Et similiter in præceptis affirmatiuis, seruare votum, vel promissionem, dare elemosynam ex superfluo, honorare parentes, naturalia præcepta sunt non solum secundum fidem, sed etiam secundum Philosophos, & omnes rectè sentientes.

4. Resolutio
quæstio. &
ostenditur
ius naturale
compleri om-
nia præcep-
ta moralia,
quæ habent
eundem
honestatem
necessariam
ad m. cum
restituunt.
D. Thom.
Caietan.
Conrad.
Soto.
Turrecr.
Couar.
Ildor.
Cicero.
D. Ildor.
August.
5. Confirma-
tur assertio
ratione.

SVA
12

ientes, & tamen non sine discursu, & interdum multa ratiocinatione concluduntur. Secundò argumentor ratione, quia omnia illa, quæ in illis membris comprehenduntur, præcipiuntur, quia honesta sunt, vel prohibentur, quia mala sunt, & non è conuerso; ergo illa non pertinent ad legem positivam; ergo ad naturalem: non enim est aliud membrum legis, vt supra notauimus. Prima consequentia patet, quia illa est propriè lex positua, quæ addit necessitatem, præter id, quod postulat intrinseca natura materia: nam (vt dixit Arist.) lex positua est de his rebus, quæ non referunt, priusquam lex ponatur. Antecedens autem patet, quia veritas principij non potest stare sine veritate conclusionis, quando illa necessario elicitur, & ideo si conclusio, pertinet ad honestatem, necessario sequitur ex principijs natura, per se, & ab intrinseco, habet honestatē, etiam si claudat legem extrinsecam: ergo si adhibetur lex, ideo est, quia illud obiectum necessariam habet honestatem, & idem est è contrario de malitia, & prohibitione.

Tertiò, de primis generalibus principijs nemo dubitat, ergo nec de particularibus dubitari potest, quia etiam illa per se, & ex vi terminorum habent convenientiam cum natura rationali, vt talis est; ergo nec de conclusionibus ex his principijs euidenter elicitis dubitandum est, quia veritas principij in conclusione continetur, & qui vnum præcipit, vel prohibet, necessario prohibet id, quod in illo continetur, vel sine quo subsistere non potest. Imò si propriè loquamur, magis exercetur lex naturalis in his principijs, vel conclusionibus proximis, quam in illis principijs vniuersalibus, quia lex est proxima regula operationis: illa autem communia principia non sunt regula nisi quatenus per particularia determinantur ad singulas species actuum, seu virtutum. Denique hæc omnia præcepta necessitate quædam procedunt à natura, & à Deo quatenus auctor est naturæ, & tendunt ad eundem finem, nimirum ad debitam conseruationem, & naturalem perfectionem, seu felicitatem humanæ naturæ; ergo omnia pertinent ad naturalem ius.

Adit verò Gratianus ad 1. in principio, Ius naturale esse, quod in lege, & Euangelio continetur. Quod si verum est, non solum ea, quæ diximus, sed etiam, quæ vel per Moysen Deus præcepit, vel Christus iussit in lege noua, ad ius naturale pertinebunt: nam hæc sunt, quæ in Euangelio, & lege continentur. Ad quod tacite respondens Glossa ibi dicit, ius naturale ibi vocari à Gratiano ius diuinum, indicans comprehendere non solum ius diuinum naturale, sed etiam posituum, & hoc sequuntur aliqui Iuristæ. Imò Diuus Thomas in 4. distinctione 33. quæst. 1. articulo 1. ad 4. inquit, Aliquando dicitur naturale non solum id, quod est à principio intrinseco, sed etiam quod est ex infusione, & impressione superioris agentis, scilicet, DEI; & sic accipi ab Isidoro, cum dicit ius naturale esse quod in lege, & Euangelio continetur; nam licet illa verba non sint Isidori, sed Gratiani, videntur fundata in Isidoro ibidem relato in cap. 1. ex lib. 5. Etym. capit. 2. dicente, Omnes leges diuine sunt, aut humanae diuine natura: humanae, moribus constant. Sed nihilominus hic sensus non videtur ab his Patribus intentus, tum quia satis explicant de quo iure naturali loquantur, scilicet, de eo, quod est commune omnibus nationibus, eo, quod in instinctu naturæ, non constitutione aliqua habeatur, & ita illud distinguunt à iure ciuili. Vnde aperte loquuntur de iure, seu legibus, quibus homines ex vi sue institutionis merè naturalis, vel ex naturalibus constitutæ, gubernari sunt à principio: non ergo comprehendunt ius diuinum supernaturale, seu posituum: nec est verisimile, quod carentias omnes legis veteris, & sacramentorum præcepta sub appellatione legis naturalis comprehendunt.

Dico ergo, Gratianum non dicere, ius naturale complecti omnia, quæ in lege, & Euangelio continentur, neque illo modo describere, seu definire ius naturale; sed affirmare solum hoc ius naturale contineri in lege, vtique quoad præcepta moralia eius, & præcepta duarum tabularum, & illud etiam contineri in Euangelio, vel quatenus expressè in eo confirmantur, & explicantur præcepta Decalogi, Matt. 5. vel quatenus virtute totum ius naturale continetur in illo principio, quod habetur Matt. 7. Quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis, & hoc vltimum fuisse videtur à Gratiano maxime intentum. Vnde sic est eius litera coniungenda, Ius naturale est, quo quisque iubetur alij facere, quod sibi vult fieri, quod in lege, & in Euangelio continetur. Vnde Christus in Euangelio dixit, &c. Et ita fere exposuit Diuus Thomas 1. 2. q. 94. art. 4. ad 1. & Turrecrem. ibi art. 3. ad 1. licet non constanter loquatur, nunc vnã, nunc alteram responsionem admittendo, & prius improbando Glossam, & postea probando responsionem D. Thomæ in 4. quam postea sine dubio retractauit. Supererat verò hic explicandum, an omnes conclusiones, quæ ex principijs iuris naturalis euidenter eliciuntur, sint simpliciter de iure naturali, & quæ connexionem, quàm ve necessaria, seu euidentem ad hoc necessaria sit: hoc verò partim respondendo ad argumenta, partim in sequentibus capitulis declarando immutabilitatem legis naturalis, commodius expedietur.

Ad fundamenta contrariæ sententiæ in primis nego, D. Thomam in contraria fuisse sententiã, quod satis ex dictis manifestum est, nec etiam Soto aliter sentit, vt ipse copiosius declarauit lib. 3. de iustit. q. 1. art. 3. De opinione verò Iuristarum dicam in capite sequenti. Ad primam vero rationem respõdeo, quidquid est ex necessario dictamine rationis naturalis, consequi ex necessitate ad naturam, & esse ex naturali inclinatione, siue immediatè, siue mediatè, & per discursum tale dictamen formetur. Quia non solum immediata passio, sed etiam mediata fluit à natura, nec solum principium internum motus, sed etiam motus ipse, & terminus eius naturalis est, ad rem moralem, seu obligationem parum refert, quod interueniat, vel non interueniat discursus, si obligatio ipsa, & cum obiecto, & cum natura habet intrinsecam connexionem. Ad secundam rationem ostendam infra, legem naturalem nõ esse propriè mutabilem, quamuis quædam præcepta eius possint habere materiam magis, vel minus mutabilem, quod non variat rationem formalem legis.

In tertio argumento postulatur specialis difficultas, an omnes actus virtutum pertineant ad naturalem legem, quam tractat D. Thomas dicta qu. 92. art. 3. & qu. 100. art. 2. Et in hoc loco respondet affirmando: explicat autem sub iure naturali se comprehendere non tantum præcepta, sed etiam consilia. Nos autem propriè de præceptis quarimus. Posset igitur hoc facile expediri eodem modo, quo diximus in lege æterna: nimirum, omnes actus virtutum quoad specificationem, seu modum quo fieri debent, cadere sub naturalem legem, licet non omnes simpliciter, seu quoad exercitium præcipiantur. Aliter verò idem D. Thomas in priori loco sub distinctione respondet, actus virtutum dupliciter considerari posse, scilicet, vel secundum rationem virtutis, id est, vt studiosi sunt, vel absolutè, vt sunt tales actus: & priori modo affirmat omnes actus virtutum cadere sub legem naturalem: posteriori autem modo negat. Quæ distinctio dupliciter exponi potest: primo vt sensus sit, omnis virtutis actum secundum specificam rationem spectatum posse cadere sub præceptum naturale precipiens non tantum modum, sed etiam exercitium actus (ita enim in rigore loquimur de præceptis) si autem considerentur in individuo omnes actus cuiuscumque virtutis, sic non omnes actus virtutum esse in præcepto

Handwritten notes in the right margin, including "E 2", "OTIO", and other illegible characters.

naturali. Quae posterior pars clara est, tum de actibus consiliorum, tum de multis actibus bonis, qui licet non sint optimi, & ideo non sint in consilio, nec etiam sint necessarii, & ideo non sint in praecipio; nihilominus sunt honesti, & licite fieri possunt, ut aeternus matrimonij, &c.

12. Ex priori vero parte oritur difficultas, an in omni virtute sit naturale praecipium obligans aliquando ad illius exercitium, sicut per se manifestum est. In aliquibus autem virtutibus non ita videtur, ut in libertate, quae ex se videtur excludere debitum, & in eutrapelia, quae videtur etiam maxime voluntaria. Veruntamen exacta tractatio huius difficultatis postulat cognitionem omnium virtutum, ideoque breuiter assero, si praecipium rigorose sumatur, prout obligat ad mortale, non habere locum in omni materia virtutis, sed in grauioribus virtutibus, quod probat ratio facta. Et de veritate multi sentiunt nunquam obligare ex genere suo ad mortale, quia nisi illi adiungatur obligatio iustitiae, vel alterius similis virtutis intra suos limites, non obligat ad mortale. At vero si latius loquamur de obligatione etiam ad veniale, sic probabile est nullam esse virtutem, quae aliquando non possit obligare ad suum usum. Quia cum ex omnibus virtutibus simul sumptis refusetur integra rectitudo hominis, & debitus operandi modus, tam respectu sui, quam in ordine ad alios, verisimile est, omnes virtutes habere suas opportunitates, in quibus exercendae sunt ex propria obligatione, quam nec liberalitas, nec qualibet alia virtus excludit.

13. Alius sensus illius distinctionis esse potest, actum virtutis posse considerari vel materialiter, ut est v.g. comedere, vel abstinere, vel formaliter, ut in tali actu consideratur medium. D. Thomas ergo hoc posteriori modo loquitur de his actibus cum dicit cadere sub lege naturae: nam haec respicit honestatem. In quo etiam est considerandum, duobus modis contingere in aliquo actu esse medium virtutis: vno modo ex re ipsa, quia comparando talem materiam ad talem personam cum talibus circumstantijs, in ea inuenitur medium virtutis ex sola ratione, & discursu naturali: & tunc clarum est, naturalem legem ibi obligare. Alio vero modo contingit, medium virtutis constitui in aliqua materia ex sola lege positua, ut in ieiunio, vel in iusto rei pretio, & tunc difficultas est, an ibi habeat locum lex naturae: Nam D. Thomas indifferenter, & generaliter loqui videtur, & ita etiam videtur a Caiet. & alijs intelligi. In contrarium vero est, quia hoc modo, vel tollitur obligatio legis posituae, vel multiplicatur circa idem obligationes. Sed hoc dicam commodius explicando effectus legis naturalis. Nunc solum assero, interuenire quidem ibi legem naturalem, non tam ut per se obligantem, quam ut dantem efficaciam legi posituae.

14. Quartum argumentum postulabat grauem difficultatem de distinctione inter ius naturale, & ius gentium, quae declarari non potest, non declarato utroque extremo, & ideo reseruamus illam in vltimam partem huius libri, vbi post consummatam tractationem de iure naturali secundum se, aliquid dicemus de iure gentium, & tunc commodius dicetur, quomodo inter se distinguantur.

CAPVT VIII.

An lex naturalis vna sit.

1. Tria possunt in praesenti requiri. Primum, an in vno homine vna sit: secundum, an in omnibus hominibus, & vbiq; vna sit: tertium, an in omnibus temporibus, & in omni statu humanae naturae vna etiam sit. Prius vero quam respondeam ad singula, aduerto, quod supra notauimus, legem hanc naturalem posse sumi vel in ordine ad puram naturam, vel in

ordine ad gratiam, quatenus suam etiam naturam habet. In hoc ergo sensu manifestum est, legem naturalem esse duplicem: aliam humanitatis (ut sic dicam) aliam gratiae: sunt enim diuersorum ordinum, & ad fines valde distinctos ordinantur. Vnde vna istarum legum humanae naturae pure connaturalis est: altera simpliciter supernaturalis. Et hanc distinctionem aperire docuit Caietanus 1. 2. q. 100. art. 1. & sumitur ex D. Thoma ibi, & clarius ar. 3. Igitur de utroque illorum membrorum possunt illa tria inuestigari: imò omnia, quae de lege naturali dicuntur, possunt cum proportionem ad utramque applicari. Nos autem quasi gratia exempli ferè semper loquimur de lege omnino naturali, tum quia est notior, tum quia frequentius ita loquuntur auctores.

Ad primum ergo quaesitum dicendum est, in vnoquoque homine plura esse naturalia praecipia: ex omnibus vero componi vnum ius naturale. Ita rem hanc explicat D. Thomas citatis locis, Soto, & alij: & sumitur ex l. 1. ff. de iustit. & iure, ibi: Hoc ius collectum est ex naturalibus praecipis. Ratio autem vnitatis, praeter communem modum loquendi, fundatur à D. Thoma in reductione omnium praecipiorum naturalium ad vnum primum principium, in quo illa praecipia quasi vniuntur: vbi enim est vno, est aliqua vnitatis. Atque huc spectat sententia Basilij in regula, fuitis disp. reg. 1. dicentis, esse ordinem in diuinis mandatis, vnum esse primum, quod est dilectionis Dei: aliud secundum, dilectionis proximi, ut dicitur Mat. 22. ad quae duo tanquam ad prima principia caetera reducuntur, ut etiam Paul. significauit Rom. 13. Adde denique potest, omnia naturalia praecipia vniiri in vno fine, & in vno etiam auctore, seu legislatore, & in vno modo vel vitandi malum, quia malum est, vel precipiendi bonum, quia honestum, ac necessarium est: haec ergo sufficiunt ad moralem vnitatem.

Ut autem multitudo praecipiorum ad aliquem ordinem redigatur, distingui possunt in varia capita, vel ex parte personarum ad quas ordinantur quasi obiectiue; & sic quaedam praecipia versantur circa Deum, quaedam circa proximum, quaedam circa ipsummet hominem. Possunt etiam distingui per virtutes: nam quaedam sunt praecipia iustitiae, aliae charitatis, seu amoris naturalis, &c. Item distingui possunt per ordinem ad intellectum, & sic distinguuntur à D. Thoma, Caiet. & alijs naturalia praecipia, sicut distinguuntur à Philosophis propositiones necessariae: nam quaedam sunt per se notae, & in se, & respectu omnium hominum, ut sunt vniuersalissima praecipia: aliae sunt in se per se notae, ac immediate, non tamen quoad nos, quamuis respectu sapientum possint esse tales, ut sunt aliqua praecipia singulari virtutum, & praecipia Decalogi: aliae vero sunt, quae indigent discursu, inter quas est etiam latitudo: nam quaedam facili, aliae difficili cognoscuntur. Quae distinctio confert ad cognoscendam ignorantiam legis naturalis, de qua statim dicemus.

Vltimò reducit D. Thomas in d. art. 2. q. 94. quem Caietanus, & alij imitantur, varietatem hanc praecipiorum naturalium ad varias hominis inclinationes naturales: est enim homo indiuiduum quoddam ens, & ut sic inclinatur ad conseruandum suum esse, & ad suam commoditatem: est etiam ens corruptibile, seu mortale, & ut sic inclinatur ad conseruationem speciei, & ad actiones propter illam necessarias: tandem rationalis est, & ut sic capax immortalitatis, & spiritualium perfectionum, & communicationis cum Deo, ac societatis cum rationalibus creaturis. Lex ergo naturalis perficit hominem secundum omnem inclinationem suam, & ut sic continet varia praecipia: temperantiae, vel fortitudinis secundum primam inclinationem: castitatis, & prudentiae quoad secundam: religionis, iustitiae, &c. quoad tertiam. Nam haec omnes propensiones in homine spectandae sunt, quatenus aliquo

SVA
12

Caiet.
D. Thom.
2.
In vnoquoque
bonitate plu-
ra esse praeci-
pia natura-
lia, ac omni-
bus tam in
vno legem
componi.
D. Thom.
Soto.
Basil.
D. Thom.
Caietanus,
Caietanus,
D. Thom.

aliquo modo determinata: & eleuata per gradum rationale. Nam si consideretur vt mere sunt naturales, vel animales. potius frenanda sunt ad virtutem assequenda, vt dixit Arist. 2. Ethic. c. 9. & optimè Chrysof. Hom. 13. ad Populum, versus finem: tamen vt regulabiles per rectam rationem, singulis respondent propria, & accommodata præcepta.

plebe, iuxta cap. obijciuntur. 1. q. 4. Et ratio per se facilis est. Videatur Corduba lib. 4. quaestio. q. 4. & Soto 1. de iustit. q. 4. art. 4.

Cap obijciuntur. Cordub. Soto. 8.

Vltimò dicendum est, hanc legem naturalem etiam esse vnam in omni tempore, & statu humane nature. Ita etiam docuit Arist. supra dicens, vbiq; & semper, & Cicer. 3. de re pub. & apud Lactant. libr. de vero cultu, c. 8. dicentem, omni tempore omnes gentes, &c. Ratio verò est eadem, quia hæc lex non sequitur ex aliquo statu huius nature, sed ex ipsa natura secundum se. Sunt autem, qui dicant, licet hoc sit verum quoad vniuersalia principia huius legis, tamen quoad conclusiones non ita esse: sed distinguendum esse duplicem statum huius nature, scilicet, vel integræ, vel corruptæ; & illis tribuendum esse diuersum naturale ius. Nam in natura integra ius naturale petebat v.g. libertatem omnium hominum, & dominia communia, & similia: in natura verò corrupta petit seruitutes, rerum diuisionem, &c. vt sumitur ex l. manumissiones, ff. de iustit. & iure. & §. ius autem, Instit. de iure naturali.

Legem naturalem esse vnam in omni tempore, ac statu humane nature. Arist. Cicer. Lactan.

L. manumissionis.

Arist. Chrysof.

Legem naturalem esse vnam in omnibus hominibus. Arist. Cicer. L. Thom. D Thom.

Obiectio.

Hieron. Theodor. D Thom.

Castro. Plurarch. Solutio.

D Thom.

Arist.

An ignorauit naturalium præceptorum possit esse inuincibilis. Castro supra significat, non posse, & fuit aliquorum Theologorum opinio, vt videre licet in Alesse 2. par. q. 153. a. 3. & Durand. in 3. d. 25. q. 1. & inclinant etiam aliqui Iurista, vt patet ex Gratiano post cap. turbatur. 1. q. 4. & Glossa in cap. vi. de consuetud. Sed quia hæc res latius tractari solet in materia de Peccatis. 1. 2. qu. 76. mea sententia breuiter est, prima principia ignorari non posse vilo modo, ne dum inuincibiliter: præcepta verò particularia, quæ vel per se nota sunt, vel facillimè ex per se notis colliguntur, ignorari quidem posse, non tamen sine culpa saltem per longum tempus, quia & facillima diligentia cognosci possunt, & natura ipsa, & conscientia ita pulsant in actibus eorum, vt non permittat inculpabiliter ignorari, & huiusmodi sunt præcepta Decalogi, ac similia. Et hoc satis significauit Paulus ad Rom. 2. nam de transgressionibus horum præceptorum loquebatur, quando de gentibus dicebat, datas esse in reprobum sensum propter peccata sua. Et idem sumitur ex cap. flagitiosa. 32. q. 7. Alia verò præcepta, quæ maiori indigent discussu, ignorari possunt inuincibiliter, præsertim à Suarez de Legib.

Cap. flagitiosa

Handwritten notes in the right margin, including 'E Z' and 'OTIO'.

CAPVT IX.

Virum lex naturalis obliget in conscientia.

Explicuimus hætenus naturam, & causas, seu materiam legis naturalis, sequitur dicendum de effectibus eius, inter quos potissimus est obligatio, vel serè vnicus; nam si quos alios habet, ad hunc reducuntur: igitur de hac obligatione, & modo eius dicendum est.

16

Et primò statuendum est, legem naturalem obligare in conscientia. Hoc est certum de fide, vt sentiunt Theologi. Et sumitur ex illo Paul. Rom. 2. Qui cumque sine lege (vtique scripta) peccauerunt, sine lege peribunt, scilicet, quia naturalem legem violauerunt. De qua subiungit: Gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legi sunt faciunt, &c. Testimonium reddente illis conscientia ipsorum. Ratio verò in primis est, quia lex naturalis est lex Dei, vt ostensum est. Secundo, quia est proxima regula honestatis moralis; vnde malitia moralis per oppositionem ad hanc legem insurgere solet, & ita definitur, peccatum esse actum contra legem

Resolutio. Legem naturalem obligare in conscientia. Rom. 2.

G gem

D. Thom.

gem Dei, quod licet Augustin. & D. Thomas expli- cent de lege aeterna, tamen in materia legis naturalis in tantum aliquid est contra legem aeternam, in quantum est contra rationem, ut idem D. Thom. sentit 1. 2. q. 71. art. 3. ad 4. & 5. Quia, ut supra dixi, lex aeterna quoad nos non est proxima regula, nisi quatenus explicatur per legem naturalem. Atque hinc fit, ut haec lex in sua latitudine obligare possit tam sub culpa mortali, quam sub culpa veniali, ut aperte sumitur ex cit. loco Pauli, & facile potest inductione ostendi. Ratio vero est, quia materia huius legis saepe est valde grauis, & necessaria ad charitatem Dei, vel proximi seruandam, atque adeo ad felicitatem humanam consequendam. Quando autem praecipua huius iuris vno, vel alio modo obligent, non spectat ad hunc locum, sed in materia de Peccatis declaratur, quomodo veniale, vel mortale peccatum ex natura rei distinguitur, & infra tractantes de lege humana aliquid attingemus.

3. Contra hanc autem veritatem potest obiici primo, quia lex naturalis est dictamen rationis naturalis, sed ratio naturalis non cognoscit aeternam poenam; ergo nec lex naturalis potest obligare sub reatu poenae aeternae; ergo nec sub culpa mortali. Posterior consequentia patet, quia culpa mortalis est, quae reatum poenae aeternae inducit. Prior vero probatur, quia non potest lex obligare ad poenam, quam non potest manifestare, nec inferre. Propter hoc Gerson in 3. p. tract. de vit. spirit. lect. 4. Alphas. 62. lit. G. videtur negare, legem naturalem, ut talis est, posse obligare ad culpam praecipue mortalem. Sed de huius auctoris sententia, & sensu dicemus latius lib. seq. ca. 18. Nunc solum dicimus, negari non posse secundum fidem, quin transgressio legis naturalis sufficiat ad aeternam damnationem, etiam si omnis supernaturalis lex ignoretur. Hoc enim conuincunt testimonium Pauli, & rationes adductae. Nec obstat obiectio, quia lex naturalis licet in nobis sit ipsa ratio, tamen in Deo est ratio, aut voluntas diuina, & ideo factus est, quod Deus ipse cognoscat poenam debitam transgressoribus talis legis. Nam ad incurrendum reatum alicuius poenae, non est necessarium, ut ipse subditus, & transgressor legis cognoscat poenam debitam suae transgressioni; sed factus est, ut faciat actum dignum tali poena, ut ipsemet Gerson fatetur ibidem lect. 2.

4. Secundo obiici potest, quia lex naturalis non facit obligationem, sed supponit: ergo obligatio non est effectus eius. Antecedens patet: nam haec lex prohibet aliquid, quia malum est; ergo ante illam est obligatio vitandi tale malum. Et idem est cum proportionem de imperio, & praecipio faciendi bonum, quia bonum est. Ad hoc vero ex parte responsum est supra, & iterum occurretur inferius, & ideo nunc breuiter dico, obiectioem illam probare assertionem. Nam, si lex haec prohibet aliquid quia malum, propria, & specialem necessitatem inducit vitandi illud, quia hoc intrinsecum est prohibitioni. Simul autem probat, aliquid hanc legem supponere, quod pertinet ad intrinsecum debitum naturae, quia vnaquaeque res quodammodo sibi debet, ut nihil faciat suae naturae dissentaneum. Ultra hoc verò debitum addit lex specialem obligationem moralem, & hanc dicimus esse effectum huius legis, quae a Iuris peritis solet vocari obligatio naturalis, non quia moralis non sit, sed ut distinguant illam a civili. Vnde etiam fatentur esse obligationem in conscientia, & ita illam appellant, ut videre licet in Glossa l. ex hoc iure, verb. obligationem, ff. de iust. & iure, Panormit. & aliis Canonistis in cap. plerique. de immunit. Eccles.

Glossa Panorm.

5. An omnis obligatio inducitur per ius naturale in conscientia oblige.

Tertio circa hanc obligationem, ut magis explicetur, dubitari potest, an in vniuersum sit verum, obligationem inductam naturali iure esse obligationem in conscientia. Ratio dubitandi esse potest, quia omnis obligatio orta ex virtute morali est de iure naturae, quia, ut supra diximus, hoc ius ad actus omnium

virtutum obligat, sed non omnis obligatio ex virtute morali, est obligatio in conscientia; ergo. Patet minor, quia obligatio, ex gratitudine, v. g. non obligat in conscientia: item obligatio ex amicitia quadam, &c. Confirmatur, quia obligatio ad poenam, quae resultat ex culpa, de iure naturae est: & tamen non obligat in conscientia: ergo.

Circa hoc aliqui distinguunt duplex debitum, vtrumque ortum ex iure naturae, scilicet legale, & morale: & primum aiunt, non obligare in conscientia, sed tantum secundum. Ita sentit Couar. in cap. cum in officio, n. 10. & ca. cum esset. n. 9. de testamentis, & in ca. quamuis partum. p. 2. §. 4. n. 5. vbi ponit exemplum de gratitudine, citans D. Thomam 2. 2. q. 106. ar. 1. ad 2. & ar. 5. Sed ibi D. Thomas in sensu longè diuerso asertit distinctionem illam de debito legali, & de debito (quod ipse vocat honestatis, à quo sine dubio non excludit obligationem in conscientia: nam ideo honestatis appellat, quia ad honestatem morum necessarium est, quamuis non sit tam rigorosum, ut ad illud seruandum leges humanae obligent, quod appellat debitum legale. Quocirca, si in rigore loquamur de obligatione naturali, separari certe non potest ab obligatione in conscientia, quia si fit ad aliquid vitandum, nascitur ex intrinseca turpitudine actus, qui propterea in conscientia vitandus est. Si verò fit ad aliquid agendum, nascitur ex intrinseca connexione talis actus cum honestate virtutis, quam in nostris actibus seruare etiam in conscientia tenemur: vnde tunc omisio actus debiti per se mala est. Et confirmatur, quia repugnat frangere legem naturae, & non peccare, ut patet ex definitione peccati supra posita: ergo repugnat obligationem esse ex lege naturae, & non esse in conscientia.

Ne autem fortasse sit æquiuocatio in verbis, aduerto, iuxta communem modum loquendi, aliquando vocari obligationem moralem debitum quoddam, non necessitatis simpliciter, sed ad melius esse, quod pertinet veluti ad consilium in latitudine alicuius virtutis: & in hoc sensu verum est, non omnem obligationem moralem esse obligationem in conscientia, seu ad culpam. Tamen illa non est proprie obligatio legis naturalis: fortasse tamen in hoc sensu loquutus est Couar. & ita patet responso ad rationem dubitandi. Propter confirmationem autem, Bartol. in Extrau. ad reprimendum, verb. denunciationem. §. sed dicto. n. 10. excipit à proposito regula obligationem ad poenam. Sed non est exceptio necessaria, quia obligatio ad poenam non est obligatio ad aliquid agendum: sed potius debitum sustinet de poena, quae ab alio infligenda est. Eò vel maximè, quod intra terminos legis naturalis non incurritur reatus poenae, nisi infligenda à Deo, ad quam non pertinet obligatio propria, de qua agimus.

Vltimo interrogari potest, an è conuerso omnis obligatio in conscientia sit effectus legis naturalis, & ideo possit omnis illa dici obligatio naturalis. Et ratio dubitandi est, quia, ut videbimus, etiam leges humanae obligant in conscientia: ergo illa obligatio non est effectus legis naturalis, sed positiuè. Item quia obligatio in conscientia est immediatè à lege positiua supernaturali, ut v. g. obligatio confitendi, aut seruandi sigillum confessionis: vnde talis obligatio dici potest supernaturalis: nullo ergo modo est effectus legis naturalis. Denique aliàs idem esset ad quatuor effectus naturalis legis, & legis in communi, vnde superfluae essent aliae leges.

In contrarium autem est, quia obligatio in conscientia, quae nascitur ex lege humana, videtur effectus legis naturalis: nam si quid obstat, maximè quia interuenit voluntas Principis: at hoc non obstat, quia etiam in obligatione voti interuenit propria voluntas promittentis, & nihilominus obligatio voti effectus est legis naturalis. Sicut autè lex naturae praecipit reddere, quod propria voluntate promissum est,

6. Distinctio obligationum de iure legali, & moralis ad dubij solutionem. Couarr. D. Thom.

Obligatio naturalis in rigore non inducit obligationem in conscientia.

7. Quoslibet legatum non necessitatis simpliciter, sed ad melius esse, pertinet veluti ad consilium in latitudine alicuius virtutis: & in hoc sensu verum est, non omnem obligationem moralem esse obligationem in conscientia, seu ad culpam.

Couar. Bartol.

8. An omnis obligatio in conscientia sit effectus legis naturalis.

9.

SVA

est ita etiam facere, quod superioris voluntate iniunctum est. Item in præscriptione lex humana interuenit, quæ transfert dominium rei ab vno in aliū, & tamen obligatio, quæ inde nascitur ad non vfurpandā ab alio rem ab ipso præscriptam, naturalis est, quam violare furtum esset. Et idem videtur de obligatione, quæ oritur, petita lege taxante pretium rei: nam statim oritur obligatio iustitiæ, cuius violatio furtum erit, atque adeo contra legem naturæ.

10. Secundò, non solum obligatio humanæ legis, sed etiam diuinæ, & supernaturalis, videtur effectus legis naturæ: sicut enim censent Theologi, non assentiri rebus fidei sufficienter propofitis, esse contra ipsum lumen naturæ, quod tunc euidenter ostendit, res illas esse credibiles, atque adeo credendas secundum rectam rationem. Ex quo etiam dicunt Theologi frequentius, neminem auerti peccando à sine supernaturali, quin auertatur etiam à naturali. Quod non alia ratione verum esse potest, nisi quia violat semper legem naturalem; ergo è contrario obligatio seruandi supernaturalia præcepta, semper est effectus naturalis legis. Ratio etiam adiungi potest, quia natura est fundamentum tam gratiæ, quam cuiuscunque legis humanæ. Principia etiam naturalia per quæ homo in moralibus gubernari debet, tā sunt generalia, vt virtute comprehendant omnem obligationem, ita vt nulla possit homini applicari, nisi medianibus illis principijs; ergo sicut omnis cognitio humana est effectus primorum principiorum, ita omnis obligatio in conscientia erit effectus legis naturalis, saltem quatenus illa prima principia includit.

11. Dubitatio hæc breuiter expedienda est iuxta distinctionem quandam superius infinuatam; auctores enim nihil de ea tractant. Possumus ergo loqui de effectu immediato, ac per se, vel de effectu remoto, qui intermedium potest esse per se, intermedium per accidens. Dico ergo primò non omnem obligationem in conscientia esse immediatam, & per se effectum legis naturalis. Hoc probant rationes prioris loco factæ; nullus enim dicet, obligationem ieiunandi die ab Ecclesia præcepto esse ex lege naturæ, nec et obligationem fidei, propriè loquendo. Vnde in tertio præcepto Decalogi, prout in lege scripta traditum est, Theologi duo distinguunt, sc. cultum Dei, & circumstantiam diei sabbati, & primū dicunt, esse effectum legis naturalis; non vero secundum, quia non caderet sub obligationem, nisi lex positua Dei interueniret. Ratio denique à priori est, quia lex naturalis nõ est proxima regula omnium humanarum actionum.

12. Secundò verò dicendum est, nullam esse obligationem in conscientia, quæ nõ sit aliquo modo effectus legis naturalis, saltem mediata, & remota. Hoc probant argumenta posteriori loco facta. Est autem notanda differentia inter obligationem, quæ oritur ex lege ciuili, seu merè humana (quod dico, vt excludam canonicam, quam nunc magis sub lege supernaturali comprehendo) & legem diuinam supernaturaliter à Deo positam; Quod respectu legis humanæ, & obligationis ab ea prouenientis lex naturalis dici potest causa per se, quia re vera omnis illa obligatio per se fundatur in principijs legis naturalis, & cognitis per naturale lumen. Nam licet lex ciuili non inferatur quasi speculatiuè per absolutam illationem ex principijs legis naturalis, sed feratur per modum determinationis per voluntatem Principis: nihilominus, supposita hac determinatione, ex principijs naturalibus inferatur saltem practicè seruandam esse talem legem humanam; atque hoc modo obligatio illius legis ciuili dicitur esse effectus legis naturalis tanquam cause per se, non proximæ, sed quasi vniuersalis & modificata per particularem, quæ est lex humana. In quo etiam (propter quædam argumenta facta) considerandum est, legem humanam aliquando habere effectum obligandi tantum ad aliquid agendum, vel non agendum. Et tunc obligatio illa est propriè, Suarez de Legib.

& immediatè à lege humana: remotè verò à naturali. Aliquando verò habet lex humana alios effectus circa res ipsas, in quibus actus virtutum versantur, & tunc sæpe fieri potest, vt licet aliqua mutatio in rebus facta sit per legem humanam, aut per ius gentiū, aut et per voluntatem priuatam, obligatio postea sic, vel aliter operandi immediatè nascatur ex lege naturali. Et ita contingit in dictis exemplis de præscriptione, & de rerum diuisione, & de voto. Ratio autem est, quia tunc mutatio fit in materia: nihil autem refert, quod ab vna, vel alia causa fiat: nam facta mutatione, statim eodem modo obligat lex naturæ, vt exempla adducta declarant, & in sequentibus amplius explicabitur.

At verò respectu obligationis supernaturalis prouenientis ex lege diuina distinguendum vterius est quoad naturalem legem: nam si loquamur de illa lege naturali, quæ connaturalis est gratiæ, eodem modo comparabitur ad quamcunque legem posituam ordinis supernaturalis, quo lex merè naturalis ad legem ciuilem: nam est eadem proportio. Imò idem dicendum est de lege humana canonica: nam quatenus procedit ex potestate supernaturali, per se fundatur in principijs supernaturalibus connaturalibus ipsi gratiæ: & ideo mediata quidem, tamen per se, & connaturali modo ex illa oritur, vt ex causa vniuersali. Loquendo autem de naturali lege magis strictè, vt est à solo lumine naturæ, sic quidem etiam obligatio supernaturalis est aliquo modo effectus illius legis, non tamen per se, sed: autum per accidens. Priorem partem probant superius adducta. Ratio autem posterioris partis est, quia naturalis cognitio nõ potest esse causa per se supernaturalis cognitionis, cum sit inferioris ordinis. Potest autem esse conditio necessaria, vt applicetur obiectum sufficienter cognitioni supernaturali, vt ex materia de fide constat. Hoc ergo modo potest dictamen naturale supponi, & esse necessarium, vt præceptum supernaturale possit obligare.

CAPVT X.

Vtrum lex naturalis obliget non solum ad actum, sed etiam ad modum virtutis, ita vt nisi per actum omni ex parte honestum impleri non possit.

Hæc quæstio necessaria est ad perfectè intelligendam vim, & efficaciam legis naturalis, eiusque exactam obligationem: illamque disputauit de præceptis Decalogi D. Thomas q. 100. quam nos hic simul cum 95. ferè totam explicabimus, quia præcepta Decalogi naturalia sunt, licet in lege veteri fuerint speciali modo propofita. Ibi ergo in articulo 9. quærit D. Thomas, an modus virtutis cadat sub præcepto, & in art. 10. idem quærit de modo charitatis, & distinguit plures conditiones necessarias ad actum virtutis, & aliquas dicit cadere sub legē naturalem: de alijs vero negat. Prius verò quam eius doctrinam proponamus, distinctionem constituam inter præcepta negatiua, & affirmatiua, quæ in hoc quodammodo conueniunt, quod sicut affirmatiua non præcipiunt nisi quod honestum est, ita negatiua nõ prohibent, nisi quod malum est, quia (vt sæpe diximus) quæ prohibetur lege naturæ, non sunt mala, quia prohibita, sed prohibita, quia mala. Differentia inter præcepta negatiua & affirmatiua, quæ in hoc quodammodo conueniunt, quod sicut affirmatiua non præcipiunt nisi quod honestum est, ita negatiua nõ prohibent, nisi quod malum est, quia (vt sæpe diximus) quæ prohibetur lege naturæ, non sunt mala, quia prohibita, sed prohibita, quia mala. Differentia inter præcepta negatiua & affirmatiua, quæ in hoc quodammodo conueniunt, quod sicut affirmatiua non præcipiunt nisi quod honestum est, ita negatiua nõ prohibent, nisi quod malum est, quia (vt sæpe diximus) quæ prohibetur lege naturæ, non sunt mala, quia prohibita, sed prohibita, quia mala. Differentia inter præcepta negatiua & affirmatiua, quæ in hoc quodammodo conueniunt, quod sicut affirmatiua non præcipiunt nisi quod honestum est, ita negatiua nõ prohibent, nisi quod malum est, quia (vt sæpe diximus) quæ prohibetur lege naturæ, non sunt mala, quia prohibita, sed prohibita, quia mala.

præceptis affirmatiuis, quæ per positium actum im-

2. *Differentia inter imple-*
sionem præ-
cepti & non
transgressio-
nem illius.

Deinde obseruandum est, aliud esse non transgre-
di præceptum; aliud verò implere illud, si propriè lo-
quamur. Omnis enim qui non peccat contra præce-
ptum, non transgreditur illud: & tamen non semper
qui non peccat contra præceptum, implet illud. Qui
enim inuincibiliter ignorat præceptum, vel qui ebrius
est, aut dormit, vel est impotens, vel aliam simile ex-
cusationem habet, non peccat contra præceptum, &
tamen non implet illud, præsertim si affirmatiuum sit,
quia non facit id, quod lex precipit, & hoc est propriè
implere illud; imò si moraliter illo verbo utamur, non
satis est facere, quod lex iubet, sed oportet liberè, &
humano modo facere, ut mox dicemus. Quapropter
quæstio non mouetur de non transgressione præce-
pti, quia hæc potest contingere non solum sine actu vir-
tutis, sed etiam sine vilo actu, ut constat ex dictis, quia
darniendi fieri potest, ut non peccetur contra præce-
ptum. Quæstio ergo est, quando nulla est excusatio,
sed lex positiuè (ut sic dicam) implenda est, ut videtur
contra illam peccatum: & tum clarum est, esse neces-
sarium actum ex suo genere honestum, quia (ut cap.
7. dicebam) lex naturalis non præcipit alios actus, &
impleri non potest, nisi per actum, quem præcipit:
quia verò non satis est ad virtutem, honestum facere,
nisi fiat honestè, iuxta illud Deut. 16. *Iuste quod iustum*
est persequere, ideo inquirimus, an totum hoc sit ne-
cessarium ad legem naturalem implendam.

Deut. 16.

3. *De consilio*
nobis ad
actum boni
moralium re-
quisitis.

Denique distinguendæ sunt tres conditiones re-
quisitæ in actu morali, ut sit bonus, quas Aristot. sub
duabus comprehendit: nos autem claritatis gratia
ita illas distinguimus, ut magis in sequentibus expli-
cabitur. Prima est, ut actus fiat ex sufficienti cogni-
tione: secunda, ut liberè, & spontaneè fiat: tertia, ut
non solum sit de re honesta, sed etiam cum circum-
stantijs omnibus ad honestatem actus requisitis. A-
liam addit Aristot. quam tertio loco ponit, & nobis esse
possit quarta, scilicet, ut actus fiat firmiter, promptè,
ac delectabiliter, id est, ut ex habitu fiat. Hæc verò
conditionem vltimam omittere possumus, quia cer-
tum est, & indubitatum apud omnes, neque natura-
lem legem, neque aliquam aliam obligare ad illum
modum operandi. De alijs legibus est id manifestum,
quia nec directè, ac formaliter id præcipiunt, ut faci-
le constare potest ex discursu legum omnium, tam
diuinarum posituarum, quam humanarum, nec
etiam sequitur ex eo, quod præcipiunt, quia quid-
quid præcipiunt, fieri potest sine vilo modo. Eademq;
ratio probat de lege naturali. Præsertim, quia illa non
præcipit, nisi quoad honestatem per se necessarium
est. ille autem modus non est necessarius ad honesta-
tem operationis, licet sit commodus, & conueniens.
Item lex naturalis obligat à principio, priusquam
homo possit habere habitus (loquedo ex natura rei)
quia debet illos acquirere suis actibus. Item habere,
vel non habere habitus, non est per se materia præce-
pti, quia præcepta dantur de actibus humanis, quod
verò ad illos sequantur, vel non sequantur habitus,
vel est ex natura actuum, ut in acquisitis, vel ex gra-
tia Dei, ut in infusis, & ideo illud non cadit sub præ-
ceptum. Vnde licet ex obseruatione continua præce-
ptorum fieri possit, ut acquiratur habitus, & illa faci-
litas operandi: tamen illud est accidentarium ad
præceptum: prius enim obseruatur præceptum, quam
habitibus acquiratur, & rectè fieri potest, ut diu seruetur
præceptum v. g. ieiunandi, & non acquiratur ha-
bitus, nec facilitas ieiunandi, si homo extra tempus
ieiunii lautè comedat, etiam si terminos naturalis
temperantiæ non excedat. Ommissa ergo illa conditio-
ne in qua nulla est difficultas, de reliquis dicemus,
quia nullam declarationem requirunt.

4. *Affectus*
Modus ope-

Dico ergo primo: Modus voluntariè operandi, sub
præceptum legis naturalis cadit, & ideo necessarius
est, ut lex naturalis seruetur. Ita docet D. Thom. dict.

ar. 9. & ibi omnes. Et probatur, quia lex naturalis in
ratione posita est, & immediatè dirigit, ac gubernat
voluntatem; ergo illi imponitur quasi per se, & prin-
cipaliter obligatio illius legis: ergo non obseruatur
illa lex, nisi mediante voluntate: ergo modus volun-
tariè operandi est per se præceptus, ac necessarius ad
obseruationem talis legis. Secundo quia lex natura-
lis directè cadit in actum humanum: sed actus non
est humanus, nisi sit perfectè voluntarius, ac subinde
liber, saltem pro statu huius vitæ: ergo talis modus a-
gendi directè cadit sub hanc legem naturalem, vnde
qui inuoluntariè opus legis facit, licet illum seruare
videatur, præuaricator est legis, ut fumitur ex Aug.
lib. 2. contra duas Epistolas Pelag. cap. 9. & sæpe alibi
dicente, ubi sit bonum non amore iustitiæ, sed timore
pœnæ, non bene fieri, utique quando timor est ita
seruilis, ut habeat coniunctum affectum non facien-
di opus præceptum, si pœna non esset adiuncta. Et
eodem sensu dixit D. Thomas dicto art. 9. ad 3. Quod
operari sine tristitia cadit sub præceptum legis diu-
inæ: quia quicumque operatur, cum tristitia opera-
tur, non volens. Hoc enim est verum de illa tristitia,
quæ nascitur ex affectu omnino cõtrario, quo aliquis
habet propositum non obediendi præcepto, si non
cogere tur: ergo tale inuoluntarium est contra legem
maximè naturalem, quæ directè cadit in actus etiam
internos: ergo è contrario modus voluntariè ope-
randi est de necessitate talis præcepti.

Dices, hac ratione rectè probari, necessarium esse,
ut saltem cum opere legis non coniungatur propositum
non faciendi, si pœna vel alia similis coactio non
adiungeretur: non tamen probari esse necessarium
positium modum voluntariè seruandi legem: nam
potest dari medium, videlicet, ut opus fiat nec volun-
tariè, nec inuoluntariè: quod satis erit, quia lex præ-
cipit solum, ut fiat opus. Respondeo, vltimam ratio-
nem supponere actum, quo seruatur, præceptum de-
bere esse humanum, quod priores rationes sufficien-
ter probant: non potest autem esse humanus, nisi sit
voluntarius, & à voluntate procedat, alias potius pas-
sio quam actio hominis dicenda esset. Quia verò non
omne quod est à voluntate, est simpliciter, vel debito
modo voluntarium, ideo vltima ratio ostendit, tale
debere esse hoc voluntarium, ut non admittat secum
contrariam voluntatem de se repugnantem præce-
pto, ac subinde absolutam voluntatem esse necessa-
riam ad obseruationem legis naturalis. Ad maiorem
verò declarationem possumus hæc duo distinguere,
Vnum est, quod actus præceptus secundum se specta-
tus voluntariè fiat: aliud est, ut ille actus etiam per
præceptus voluntariè sit, ita ut voluntas feratur in ipsam
præcepti obseruationem. Possunt enim hæc
duo separari: nam qui ignorat præceptum dandi ele-
emosynam, non poterit vellè, seruare illud præce-
ptum, poterit tamen nihilominus voluntariè exer-
cere actum eleemosynæ. Conclusio ergo potest de
vtraque voluntate intelligi: nam prior necessaria est
tanquam fundamentum actus præcepti, ut ille actus
humanus sit, & materia præcepti. Posterior autem
etiam videtur necessaria, ut obseruatio præcepti mo-
ralis sit, & ut possit esse effectus legis, seu præcepti, &
ut possit ipsi homini attribui: alioqui enim casu tan-
tum accidit, ut actus sit conformis præcepto.

Circa vtramq; autem partem occurrit difficultas.
Circa primam, quia videtur interdum impleri præce-
ptum per actum factum sine vsu rationis, ac proinde
non voluntariè humano modo. Sed de hac difficultate
dicemus circa assertionem sequentem. Circa al-
teram partè dubitari potest, quia sequitur ex illa, ad
obseruationem præcepti necessarium esse formalem
actum obedientiæ, scilicet, volendi parere præcepto,
quod absurdum est, & contra omnes. Deinde sequi-
tur operari cum dispensatiæ præcepti semper esse pec-
catum: ita ut non impleatur præceptum, quod etiam
admittendum non est: nam qui dat eleemosynam,
etiam si

re-
di volun-
tariè cadit sub
præceptum
legis natu-
ralis; & ne-
cessarius est
ad illius ob-
seruationem
D. Thom.

Auguſt.

D. Thom.

Solutio.

6. *Aliquis ob-*
seruatiõis ob-
seruatiõis ob-
seruatiõis ob-

Satis fit ob-
iectum.

etiam si cum displicentia id faciat, seruat præceptum. Ad priorem partem respondeo negando sequelam, quia aliud est velle facere quod præceptum est, aliud velle facere, quia præceptum est, ita vt illud sit motuum operandi. Primum dicitur esse necessarium, & sufficienter fieri, eo ipso quod non ignoratur præceptum, & voluntas vult illud, quod iustum est. Hoc autem non est sufficiens ad formalem actum obedientiæ, sed necessarium est secundum, id est, formaliter operari ex tali motiuo, quod sine dubio necessarium non est ad præceptum implendum, quia neque in lege ipsa hoc præcipitur, nec est vlla ratio, quæ ad hoc obliget, & irari sunt, qui hoc modo faciunt opera præceptorum naturalium, sed respiciendo ad proprias honestates singulorum præceptorum.

7.
Quæ displicentia operari præcepti pugnet illius implentem.

Ad alteram verò partem respondetur, absolute negando sequelam: nam in primis esse potest displicentia quædam merè naturalis orta ex aliquo repugnantia subiecti, vel ex aliquo humano incommodo, quod inde nascitur, quæ displicentia neque est in se mala, nec reddit actum malum, per se loquendo. Deinde displicentia etiam voluntaria, & per consensum deliberatum, subdistinguum est. Nam duplex displicentia in præsentem intelligi potest, vna est de ipsamet obseruatione præcepti, in sensu composito (vt sic dicam) quia non obstante naturali lege obligante, vellet quis non seruari illam, si non timeret penam, vel aliud nocumentum, vt dictum est de timore seruuliter obtemperante, & hoc modus includit intrinsecam repugnantiam cum præcepto, & ideo est intrinsecè malus, & contra naturalem legem. Quia illa displicentia, licet non excludat absolutam voluntatem faciendi tale opus, quod efficacius imperat timor seruilis: excludit nihilominus voluntatem seruandi legem, & contrarium affectum supponit, qui de se, & ex parte voluntatis absolutus est, licet ex metu fiat conditionatus. Alia verò displicentia esse potest de occasione (vt sic dicam) talis præcepti, & quod nunc occurrat eius necessitas, & hæc non est intrinsecè mala, & cum illa stare potest absolutus affectus seruandi præceptum, & ideo cum tali displicentia potest seruari, quia non excludit sufficiens voluntarium, vt constat.

8.
2. assertio.
Operari ex scientia est aliquo modo necessarium ad implentem naturalem præceptum.

Dico secundò: Operari ex scientia, seu cognitione esse aliquo modo necessarium ad seruandum naturale præceptum. Ratio est, quia præceptum non seruat nisi per actum humanum: non est autem actus humanus, nisi ex cognitione procedat: ergo. Maior satis probata est in præcedenti assertione, ex qua non minus hæc necessariò sequitur. Et confirmatur, quia videtur cognitio necessaria ad præceptum implendum, quàm ad transgrediendum: sed ad transgrediendum est necessaria cognitio aliqua: ergo. Dices: imò aliquando fit transgressio præcepti sine cognitione, per ignorantiam. Respondetur, saltem esse necessariam scientiam debitam, & possibilem, & per negligentiam omisam: hæc autem sufficit ad transgressionem, quia malum ex quocunque defectu: implere autem præceptum est quoddam bonum, & ideo integram causam requirit, ad quam pertinet cognitio.

9.
Quæ obiecta sunt supra regni non habent debitæ ad actum præcepti ad hoc ut implentur. Obiectio.

Est autem aduertendum, hanc cognitionem duplicem esse posse, scilicet, vel actus præcepti secundum se, & de hac maximè procedunt rationes factæ: nam constat, cognitionem actus esse necessariam, vt voluntariè fiat, quia cognitio est principium ipsius voluntarij. Sed obijci potest; nam qui ignorans, vel inuitus fecit actum, non tenetur postea iterum facere: ergo signum est, impluisse præceptum. Antecedens pater: nam si restitutio facta est debitore inuito, debitor liber manet ab onere restituendi: item si eodem modo decimæ soluta, vel potius extractæ sunt a nolente, non tenetur iterum soluere: item si elemosyna data est ab ebriis, cessat postea obligatio.

Suarez de Legib.

Denique in præceptis positiuus idem est, vt si quis audiat Missam coactus, vel ieiunet contra suam voluntatem, quia priuatur cibis, & familia. Respondeo in his omnibus casibus non seruari præcepta naturalia, quia grauitur peccatur contra illa. Vnde ad argumentum negatur consequentia, quia in illis casibus præceptum postea non obligat, nõ quia fuit implerum, sed quia subtrahita fuit materia eius. Vt cessat obligatio restituendi, quia extinctum fuit debitum per rem ipsam, etiam si ab inuito fuerit extracta, quia vt debitum tollatur, non est semper necessaria voluntas debitoris, vt constat. Idem cum proportione est in solutione decimarum, & de elemosyna idem statim dicemus. De præceptis autem positiuus dicemus libro sequenti; nunc dico, illo modo coram Deo non impleri præceptum, in exteriori autem foro impleri ad euadendum penam, dummodo actus præceptus quoad substantiam fiat. Nam si quis per vim ita adfit Missæ, vt non attendat, etiam exterius non implebit: & eadem ratione si quis ebrius legat totum Breuiarium, nihil implet, quia non recitat, & ideo tenetur postea recitare.

Solutio.

10.

An cognitio actus præcepti, vt præceptum est, sit necessaria ad implendum præceptum. Responsio.

Aliter verò esse potest sermo de cognitione ipsius præcepti, id est, quod talis actus præceptus sit. Et sic potest esse dubium, an talis cognitio sit necessaria ad implendum præceptum, quia sine tali cognitione potest fieri actus humanus, & moralis, qui præceptus est. Sed hoc fortè habet aliquam difficultatem in lege positua, de qua infra dicemus. In præsentem autem breuiter dico, sine tali cognitione posse obseruari præceptum quasi materialiter, quod sufficit ad non peccandum directè contra præceptum, vt probat ratio facta; nihilominus tamen non impleri tunc præceptum formaliter, & humano modo, atq; ita cognitionem illam esse necessariam, vt talis actus sit humanus in ordine ad præcepti obseruationem, iuxta dicta in præcedenti assertione. Vnde si contingat aliquem scienter dare elemosynam eo tempore, quo præceptum naturale obligabat, ignorans illam obligationem, quamuis non transgrediatur præceptum, non potest dici propriè illud implere, quia in ordine ad præceptum, casu, & quasi per accidens id facit. Imò posset accidere, si ignorantia esset vincibilis, vt peccaret tunc contra ipsum præceptum, quia ex vi dispositionis, seu cognitionis præstis potuit se exponere periculo transgrediendi præceptum, eo quod nesciret obligationem eius. Dices: qui ignorando, v.g. præceptum elemosynæ, actum eius fecit, postea non tenetur iterum dare elemosynam, etiam si agnoscat præceptum: ergo signum est impluisse illud. Respondetur ex dictis negando consequentiam, quia præcepta affirmatiua non obligant pro semper, sed necessitatis tempore: per illam autè elemosynam factum fuit, vt proximi necessitas cessauerit: & ideo cessauit obligatio præcepti, non quia impleta fuerit, sed quia materia, & occasio defuit; vnde si eadem occasio, seu necessitas durat, etiam præcepti obligatio durabit. Ex quo tandem obiter intelligitur, ex vnoquoque præcepto oriri obligationem sciendi illud, quia non potest aliter moraliter obseruari. Vt rectè sentit D. Thomas dicto artic. 9. dicens, eum, qui ignorans facit actum, qui lege iubetur, casu, & per accidens facere opus præceptum: at præceptum obligat, vt per se & ex intentione seruetur, vt ostensum est: ergo obligat ad habendam cognitionem, imò & considerationem illius.

D. Thom.

11.

3. assertio.
Lex naturalis ad modum virtutis.

Dico tertio: Naturalem legem etiam obligare ad modum virtutis: vt intelligatur assertio, explicandū est, quid intelligamus per modum virtutis. Sub illo enim comprehendimus quidquid necessarium est, vt realis obligatio actus sit honestus, & simpliciter bonus moraliter, ad quod necesse est, vt sit non solum de bono obiecto quasi materiali, sed etiam formali, id est, propter honestum motiuum. Quod significauit Arist. 2. Ethic. c. 4. cum dixit, vt opus virtutis studiosè fiat, nõ satis esse,

Arist.

Handwritten notes on the right margin, including 'LEZ' and 'OTHO'.

esse, vt iusta, vel temperata sint, quæ sunt, sed præterea requiri, vt agens sic se habens agat. Primum quidem si sciens: secundo, si eligens propter ipsa: tertio, si firmo animo, ac immutabili agat. Ex quibus conditionibus secunda est, quæ præfenti instituto deseruit. Nam in illa videtur Arist. comprehensisse primam assercionem, & hanc tertiam, & ideo aliqui illam conditionem in duas subdividunt, vt vna sit operari voluntariè: hoc enim est operari ex electione; alia sit operari propter honestatem. Et licet Soto lib. 2. de iust. q. 3. art. 9. hoc improbet, quia Arist. conditionem illam vt vnam tradidit; nihilominus doctrina ipsa vera est, & in præfenti confert illas distinguere, ad explicandam obligationem naturalis legis. Igitur operari, eligens, pertinet ad primam assercionem; operari verò, propter ipsam, id est, honestatem, pertinet ad hanc tertiam, & sub illa intelligo comprehendi totum id, quod necessarium est, vt actus habeat omnes condiciones necessarias ad honestatem simpliciter, quia nemo operatur intendens ad honestatem, nisi debitis circumstantiis operetur; igitur modus virtutis totum hoc comprehendit, & ita dicimus cadere sub legem naturalem.

Soto.

12. Ita ergo explicata conclusio sumitur ex D. Thom. loco citato, qui in hoc constituit differentiam inter naturalem legem, & positivam, quæ differentia alio modo intelligi non potest: sentit ergo ius naturale non solum obligare, vt quis operetur volens, sed etiam volens propter hoc, id est, propter honestatem, in quo includitur modus virtutis. Et idem clarè docet ibi Soto ad 3. ita exponens D. Thomam. Nihilominus non desunt auctores, quibus hæc differentia non placeat, sed absolute sentiant modum virtutis non cadere sub obligationem legis naturalis. Quod sentire videtur Medin. Codic. de Orat. q. 16. de horis Canonic. iterandis, & Nauar. tract. de Orat. q. 3. & in summa capit. 21. n. 7. Nam qui restituit debitum, naturale præceptum restituendi seruat, etiam si id faciat modo indebito; & qui dat elemosynam, naturale præceptum misericordiæ seruat, etiam si propter vanam gloriam faciat.

D. Thom.

Soto

Medina. Nauar.

13. Sed hæc ita possunt breuiter conciliari, vt licet per actum bonum ex genere malè factum re vera seruari possit aliquid iure naturæ præceptum, non tamen totum ius naturæ, in quo differt hoc ius ab humano: nam ius humanum ita potest seruari per actum malum, vt nulla ex parte violetur, quia illa malitia, quæ adiungitur tali actui, sepe non est cõtra aliquod præceptum humanum, sed contra naturale, vt patet de cõmuniõne indignè sumpta tempore Paschæ: quæ nullo modo est contra ius Ecclesiasticum: nam præceptum ibi violatum (scilicet, dignè communicandi, quando id fit) non est humanum, sed naturale, & solum hoc tunc violetur. At verò ius ipsum naturale, quod præcipit facere actum honestum, præcipit et, vt studiosè fiat, quia hoc ipsum est ex dictamine rationis naturalis, ergo est de iure naturali: & ideo quories per actum malum vnum naturale præceptum impletur, ius ipsum naturæ violetur.

13. Conciliatur utraque opinio.

14. Dubium.

Quæri autem posset, an illa duplex, vel quasi duplex obligatio oriatur ex eodem, vel diuersis præceptis naturalibus. In quo, probabili distinctione vti possumus. Interdum enim circumstantia malitiæ, quæ adiungitur, est contra diuersam virtutem, vt in exemplo posito de intentione inanis gloriæ adiuncta operi misericordiæ, id est, elemosynæ; tunc enim malitia illius circumstantiæ contra humilitatem est, non contra misericordiam. Et tunc est duplex obligatio orta ex diuersis præceptis, ideoq; in eo casu dicendum est, vnum præceptum naturale seruari integrè per actum bonum ex genere malè factum: nihilominus tamen non seruari absolute integrè ius naturale, quia cõmittitur contra aliud præceptum naturale. Aliquando verò contingere potest, malitiam,

quæ adiungitur actui, esse contra eandem virtutem, cuius præceptum per substantiam actus seruari videtur, vt si quis oret attentè, tamen in loco indecenti, vel cum alia circumstantia contraria diuina reuerentiæ in oratione debet. Et tunc rectè dici potest idem præceptum seruari quoad substantiam, & violari quoad circumstantiam, quia licet actus virtutis requirat obiectum, & circumstantias intrinsecas, nõ ideo putandum est, dari plura distincta præcepta de obiecto, & singulis circumstantiis, sed vnum, & idem præceptum naturale est, quod præcipit actum talis honestatis, quæ tales circumstantias requirit, & ideo obseruari potest illud idem præceptum quoad substantiam actus exterioris, licet quoad alias circumstantias violetur.

CAPVT XI.

Virum lex naturalis obliget ad modum operandi ex dilectione Dei, vel charitate.

Hanc questionem tractat D. Thom. in hac materia q. 100. art. 10. inuoluit tamen multa pertinentia ad alias materias, præsertim de fide, charitate, & gratia, & pendet ex supra dictis q. 18. de reuocatis ad bonitatem moralem humani actus. Et ideo posset hoc loco omitti, tamen propter complementum materiæ, & quia aliquid continet necessarium ad explicandam vim legis naturalis, ideo eam breuiter expediemus, remittendo quoad fieri possit ad propria loca, quæ ab hoc fuerint aliena. Supponere autè oportet, posse nos loqui, vel de dilectione Dei naturali, vel de charitate infusa, quod in titulo infinitiuimus, nomine charitatis intelligendo infusam; nomine autem dilectionis naturalem amorem Dei, vt finis naturæ. Vnde consequenter loqui et possumus de lege naturali cum proportione, id est, vel de purè naturali, quæ consequitur puram naturam, vt vtentem solo lumine rationis naturalis: vel de lege connaturali gratiæ, & lumine fidei, quam possumus per antonomasiam diuinam appellare.

Loquendo ergo de dilectione Dei auctoris naturæ, supponimus primò, dari posse in humana natura talem dilectionem etiam super omnia distinctam substantialiter à dilectione infusa, etiam si absque, viribus gratiæ perfectè haberi non possit. Quod in tractatu de Gratia attingemus, declarando quibus viribus elici possit, & latius in materia de charitate illa distinctio explicanda est. Secundò supponimus legè naturalem continere speciale præceptum diligendi Deum vt auctorem naturæ, quod in materia etiam de charitate ostendendum est. Tertio ex hoc sequitur legem naturalem collectiuè sumptam obligare hominem in pura natura spectatum ad referendum se, & omnia sua in Deum vt vltimum finem, quia hæc relatio in dilectione super omnia includitur. Tamen quia hoc præceptum affirmatiuum est, non obligat pro semper, sed pro temporibus opportunis, & ideo talis dilectio non est necessaria ad implenda alia præcepta integrè, & sine vlla transgressione alicui præcepti naturalis. Potest enim interdum occurrere occasio honorandi parentem, quæ nõ postulet dilectionem Dei, & tunc possumus implere præceptum pietatis erga parentes, licet non impleatur vilo modo ex dilectione Dei quantum est ex parte operantis. Ad idem verò est quarrò, omne opus, quo impletur aliquid præceptum naturale, natura sua tendere in Deum vt in vltimum finem, & quantum est ex se cadere in gloriam eius. Quia à Deo procedit tãquam à primo, & principali auctore, & quia per illud re ipsa impletur voluntas Dei, etiam si operans hoc formaliter nõ intendat: & quia tale opus est honestum, & proportionatum

D. Thom.

Afferitur legem naturalem obligare hominem in pura natura spectatum

Omne opus, quo impletur aliquid præceptum naturale, natura sua tendere in Deum vt in vltimum finem

SVA
12

tionatum vltimo fini naturali hominis, qui principaliter est Deus.

3. Ex his ergo satis constat quæstionis resolutio, quatenus procedere potest de pura lege naturali, & pura dilectione Dei, vt auctoris naturæ, rationi naturali consentanea. Nam in hoc ordine modus operandi ex dilectione Dei, non est nisi vel operandi dilectionem ipsam, vel operari aliquod aliud ex imperio talis dilectionis. Primum solum erit necessarium, quando illud præceptum obligauerit, & ita ratione eiusdem præcepti erit necessarius ille modus dilectionis, vt lex tota naturæ collectiue impleatur, non autem vt singula præcepta moralia impleantur, quia non omnia obligant ad dilectionem Dei. Secundum si intelligatur de imperio formali, manifestum est, non esse necessarium, quia nec de hoc datur singulare aliquod præceptum, nec alia præcepta singula hanc obligationem imponunt, vt est per se notum; alias ad bene operandum esset semper necessarium coniungere actualem amorem Dei, quod dicere ridiculum est. Si vero intelligatur de imperio virtuali, id est, de relatione fundata in aliquo actu præcedente ipsius operantis, etiam hoc necessarium non est ad seruanda alia præcepta; tum quia fieri potest, vt actus ille dilectionis non præcesserit, & occurrat occasio operandi aliud bonum consentaneum alteri præcepto naturali; tum etiam quia licet præcesserit talis dilectio, potest hic, & nunc non influere, quia nulla est eius memoria, nec virtus ab illa relicta. Ad do etiã, nec habitualem affectum talis dilectionis requiri: nam qui est in peccato mortali, non censetur habere illum habitualem affectum, & nihilominus potest aliquod præceptum naturale implere. Sufficit ergo illa naturalis relatio, seu tendentia, quæ in ipso opere honesto naturalis includitur, vt explicatur est.

4. Hic vero occurrebat disputatio cum Greg. qui in 2. d. 39. qu. 1. art. 1. conc. 2. dixit, nihil creatum esse honestè diligibile propter se, sed solum Deum. Vnde in art. 2. corol. 1. & 2. infert, non posse homines honestè operari, nisi operando propter Deum dilectum, in quem suum actum referant, vel actu, vel virtute, id est, ex vi alicuius dilectionis præcedentis. Quod probat ex variis locis Augustin. præsertim lib. 1. de doctr. Christ. cap. 27. & 37. lib. 9. de Trin. cap. 8. & lib. 83. qu. 30. vbi dicit, peruersum esse, frui aliqua re creata, propter Deum. Vnde lib. 1. de morib. Eccles. cap. 14. dicit, omnia bona esse referenda in summum bonum, ex quo infert cap. 15. nihil esse virtutem, nisi summum amorem Dei, & per hunc omnes virtutes definit, & ideo lib. 19. de ciuit. cap. 25. dicit esse superbum diligere propter se ipsas, etiam ipsas virtutes. Ratio verò est, quia solus Deus est summè bonus, & ideo solus est propter se volèdus. Item quia aliàs quodlibet bonum creatum posset propter se diligi.

5. Verum tamè non est præsentis loci hæc disputatio: nam pertinet ad 1. 2. q. 18. vbi de requisitis ad honestatem moralem actus humani tractatur: & in materia de fide disputari etiam solet propter infideles non agnoscentes Deum, & ideo breuiter dico, opinionem illam Gregorij probabilè non esse, nulloq; probabili niti fundamèto. Nam bonum honestum propter se amabile est, & sufficit ad honestatem actus, etiam si de Deo non cogitetur, nec antea ita cogitatum fuerit, vt præterita Dei dilectio nunc insuat aliquo modo in actu. Item aliud est diligere aliquid vt summum bonum; aliud vero diligere aliquid, vt bonum per se amabile. Primum est proprium Dei: secundum autè communicatum est ab ipso Deo omni bono honesto, & ideo sic amando bonum honestum, non fit aliquid contra Deum. Neq; inde fit, omnia bona creata esse propter se amabilia, quia nulla sunt inferiora bona vtilia, vel delectabilia, quæ nisi propter honestatem appetenda non sunt. Deniq; licet bonum honestum creatum propter se ametur: non amatur vltimus finis, sed talis amor natura sua tendit in Deum, & hoc est

fatis, vt non dicatur homo frui tali bono, sed vt i: tunc autem diceretur illo frui, quando in illo suum finem vltimum constitueret, & hoc est, quod dixit August. esse superbum. Et ita nec auctoritas Augustini obstat, nec ratio Gregorij momentum habet, ideoque eius sententia communiter reicitur à Theologis in materia de fide, vt suo loco, Deo dante, videbimus, & hic tractant Soto lib. 2. de iust. q. 3. art. 10. & Med. ibi, & q. 18. art. 9.

Secundò dicendum superest de modo operandi ex charitate infusa, de quo constat, non esse per se necessarium ad impleendam legem purè naturalem, cum sit longe superioris ordinis. Dubitari autem posset, an, supposita eleuatione hominis ad finem supernaturalem, sit hæc circumstantia necessaria ad impleendam ipsam legem naturalem absq; peccato. Ita enim videtur sensisse, qui dixerunt, hominem nunc implere præcepta diuina, quæcumque illa sint, nisi aliquo modo ex charitate operetur. Quod tenuit Dion. Cister. in 1. d. 17. q. 1. art. 3. & idem ante paucos annos docuit Michael Baius, qui dixit, omnem actum, qui non fit ex charitate, esse ex vitiosa cupiditate, & ideo esse malum.

Verum tamen sententia hæc prorsus falsa, & erronea est, vel magnam præbet occasionem erroris: vt autem hoc ostendamus, membratim ostendendum est. Potest enim illa sententia primò intelligi de habitu charitatis, seu, quod idem est, de statu gratiæ, & sic erronea est, & in Lutheranis virtute damnata, in Trid. sess. 6. can. 7. Nam iuxta illam sententiam omnia opera facta extra statum gratiæ essent contra præceptum diuinum, & peccata; vnde sequeretur omnia opera, quib. peccator remote se disponit ad gratiam, esse peccata, quod ibi damnatum est, & meritò, quia in Scriptura sacra consulantur sæpissime huiusmodi opera, vt diuinus timor, elemosyna, oratio, & similia. Sed forte responderet Baius, habitualem charitatem esse necessariam ad non peccandum, non tamen esse sufficientem, vt homo consequatur remissionem peccati; potest enim consequi habitualem iustitiam absque remissione peccati. Sed hæc responsio inuoluit alium errorem, nimirum posse veram iustitiam, & charitatem esse de facto in homine existète in peccato, quod est contra idem Conc. dict. sess. 6. can. 7. & non euitat superiorem definitionem, quia in illa Concilium loquitur de operib' ante iustificationem, quod non dicit tantum remissionem peccati, sed maximè infusionem iustitiæ, vt ex doctrina eiusdem Concilij constat. Item quia dispositiones remotæ non solum sunt ad remissionem peccati, sed etiam ad infusionem iustitiæ: ergo impossibile est opera talia esse mala, aut contra legem Dei.

Denique est euidens ratio, quia necessitas habitualis gratiæ, vel charitatis ad seruanda singula præcepta sine noua transgressione, nec est ex lege purè naturali, vt ostensum est, nec est ex lege connaturali ipsi mer gratiæ habituali, vel charitati, quia nulla est necessaria connexio inter illos habitus, & talem obligationem, neque ex vilo probabili principio ostendi potest. Neque etiam est ex speciali lege positua Dei, quia nullibi latum inuenitur tale præceptum, vt statim ostendemus, respondendo ad obiectiones. Vnde Theologi omnes ad quosdam actus specialiter sanctos requirunt sanctitatem habitualem in operante, vt dignè, & sine peccato fiant, vt administranda sacramenta viuorum. Potest etiam ille status requiri propter opus, in quo imminet periculum mortis, vel propter aliam similem occasionem: sed illa obligatio est specialis ex lege charitatis, vel religionis; tamen generalis ad omnia opera nec fundari potest in aliqua lege, neque aliqua probabili ratione cogitari.

Secundò potest intelligi illa sententia de actuali dilectione charitatis, ita vt ad seruandum quodlibet præceptum legis naturæ sit necessaria propria relatio quæstionis.

3. Resolutio. Quomodo intelligendū quod lex naturalis obliget ad dilectionem Dei.

4. Gregorij opinio assertiua nihil creatū esse honestè diligibile propter se solum Deum.

Excluditur opinio Gregorij.

Soto. Medina.

6. Modum operandi ex charitate infusa non est necessarium ad legem naturalem impleendam.

Dionysij Cister. opinio ac censura illius.

7. Trident.

8.

9. Alius sensus quæstionis.

in Deum per dilectionem supernaturalem, quæ sit proprius actus operantis, vel simul existens cum opere, quo seruat præceptum, vel qui præcesserit, & influat virtute in opus. Sed hoc etiam facile refutatur ex principijs positis, quia vel hoc intelligitur de dilectione Dei super omnia, vel de alia dilectione imperfecta, & tantum affectiua, quæ sit supernaturalis, & possit per illam referri in Deum opus cuiuscunq; præcepti. Si primum dicatur, inciditur in præcedens incommodum, & additur nouum, quia actus dilectionis Dei super omnia non separatur ab habitu (siue ab illo procedat, siue ad illum proximè disponat, quod ad præsens nihil refert) ergo si illa dilectio est necessaria, siue actu existens, siue præcedens, & non retractata (hoc enim necessarium est, vt possit virtualiter influere) etiam status in statu gratiæ, & charitatis erit necessarius, quod reprobatur est. Et præterea postulat actus perfectæ charitatis influens in opus præceptum, quod nouum absurdum est, quia sicut ad obtinendam habitalem iustitiam præparamur per bona opera anteceditia ad ipsam iustitiam quantum esse possunt ab Spiritu sancto mouere, & nõdum in habitante, vt dicit Trid. sess. 14. c. 4. ita etiam disponimur ad impetrandum auxilium, & motionem, quæ proximè disponamur ad iustitiam, & Deum super omnia diligamus: ergo non minus absurdum est, ad singula opera præceptorum moralium præquirere actum infusum amoris Dei super omnia quàm habitum. Et præterea contra hoc procedunt cum proportione, quæ contra Gregorium diximus, vt circa aliud membrum iam declaro.

Trident.

10. Si ergo non postuletur dilectio super omnia, sed alia minor, quæ sufficiat ad referendū actum in Deum finem supernaturalem. In primis difficile est distinguere talem effectum, qui sit supernaturalis complacentiæ, seu beneuolentiæ in Deum, & aptus elici à charitate in fusa ab amore super omnia, & iustificante. Sed hoc nunc omitto in alium locum proprium, & ex proprijs ostendo, etiam in illo sensu sententiam illam esse falsam, & voluntariam. Quia neque ex natura rei sequitur talis obligatio ex principijs, & lumine fidei, neque etiam ostendi potest præceptum speciale positum à Deo hominibus ordinatis ad finem supernaturalem operandi semper, vel seruandi præcepta naturalia ex simili dilectione, aut relatione. Ad quod possunt cum proportione applicari omnia, quæ contra Gregorium diximus. Quin potius nec ad seruanda alia supernaturalia præcepta est in vniuersum, ac per se necessaria hæc relatio, vel dilectio: nam fidei præceptum per actum credendi impletur ante omnem actum propriæ dilectionis Dei, & similiter etiam præceptum spei, vt ex Tridentum, sess. 6. cap. 7. & eadem ratione potest impleri præceptum religionis de diuino cultu, aut oratione. Imò licet in aliquibus actibus externis propter specialem sanctitatem eorum requiratur status gratiæ, vt dicebam, nihilominus etiam ad illas non est necessaria hæc specialis dilectio actualis, aut virtutalis, si persona in statu gratiæ supponitur, sed sufficit religiosa intentio, quæ ad religionem spectat. Sicut etiam si occurrat occasio vel confitendi fidem, vel respondendi pro Dei honore, fieri potest ex affectu ad fidem, & confessionem eius, vel ex affectu diuini cultus, & honoris pertinentis ad religionem, etiam si non fiat ex actu proprio charitatis: nulla ergo ratione modus operandi ex charitate est de necessitate aliorum præceptorum, extra proprium præceptum charitatis, quod non pro semper obligat, sed certis temporibus, & occasionibus, vt in propria materia dicitur.

11. Sed obijcitur primò illud 1. Corinth. 10. *Omnia in gloriam Dei facite.* & illud ad Colos. 3. *Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi, gratias agentes Deo, & Patri per ipsum.* & illud 1. Corinth. 16. *Omnia vestra in charita-*

11. Obiectio. 1. Cor. 10. Colo. 3. 1. Cor. 16.

refiant. Secundò obijciunt varia loca Augustini, in quibus significat, quidquid non fit ex charitate fieri ex praua cupiditate, ac proinde malum esse. Vnde 1. retract. capit. 15. *Voluntas sine charitate* (inquit) *tota est vitiosa cupiditas.* lib. de gratia, & libero arbitrio. cap. 18. inquit, *Quod sit sine dilectione non bene fit:* & similia habet primo lib. de grat. Christi, capit. 26. & sæpe alias. Tertiò argumentabatur Dionysius, quia Deus suis præceptis intendit nos facere sui dilectores: ergo nisi ex dilectione Dei seruentur, non fit voluntas Dei; ergo neque præcepta implentur.

Ad testimonia sacra Scripturæ respondeo primò, continere optimum consilium; secundò continere posse præceptum, altero à duobus modis. Vnus est, vt omnia opera nostra talia sint, vt quantum est ex se in gloriam Dei cedant, etiam si actus ad hoc non referantur, iuxta verbum Christi Matth. 5. *Sic luceas lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in calis est.* non enim est sensus, oportere opera facere eo sine, vt videantur ab alijs, qui glorificent Deum: etsi enim hic finis de se bonus sit, non est tamen necessarius, nec ordinariè consulendus propter periculum; sensus ergo est, talia debere esse opera, vt si videantur, ex illis possit resultare gloria Deo. Alio modo potest hic intelligi præceptum affirmatiuum, quod obligat semper, sed non pro semper, nisi in preparatione animi, scilicet, vt parati simus omnia propter gloriam Dei facere, vel ex charitate, vel pro confessione nominis Christi, quando necesse fuerit, vel oportuerit.

Ad testimonia Augustini in proprijs locis de fide, & charitate ex professo respondebimus, quia de vtraque virtute habet Augustinus loca difficilia. Nunc dico, posse Augustinum exponi eodem modo, quo Scripturam, vt operari ex charitate non fit elici, aut imperari à charitate, sed operari consentaneè ad charitatem, ita vt operatio talis sit, quæ charitate dirigatur, & fieri possit, ita vt charitas semper sit de se quasi regula boni operis, licet non necesse sit, vt sit etiam principium, vel finis ab operante intentus. Vnde cum ait, *non bene fieri, quod sine dilectione fit,* perinde est, ac si diceret, quod non fit dilectioni consentaneum, aut quod fit à dilectione alienum. Cum verò ait, *voluntatem sine charitate totam esse vitiosam cupiditatem,* potest etiam exponi de voluntate ipsa, non de singulis actibus eius, & tota dicatur esse vitiosa cupiditas morali modo, nõ rigore physico, quia voluntas destituta charitate, vincitur vitiosa cupiditate regulariter, esto possit interdum bene operari ex amore honesti fine relatione charitatis, vt latius in tractatu de Gratia dicemus. Aliqui verò exponunt August. vt in illis locis nomine charitatis nõ intelligat virtutem infusam Theologicam, sed generalem affectum boni honesti, seu rectè operandi propter iustitiam ipsam. Veruntamen in dicto c. 18. de libero arbitrio. & 26. de grat. Christi, aperte loquitur de illa charitate, cuius est illud præceptum Christi, *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem,* Ioan. 13. & illud, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum sicut te ipsum,* Deut. 6. Mar. 12. Item loquitur de illa charitate, de qua Petrus dixit, quod operis multitudinem peccatorum. 1. Petri 4. & de qua Ioannes loquitur, cum dicit, *Diligamus inuicem, quia charitas ex Deo est.* Hæc enim ibi adducit Augustin. vt explicet de qua charitate loquatur. Alium locum retractationum hæc tenus non inueni; sed hæc nunc de Augustino sufficiant.

Ad rationem respondetur cum D. Thoma, quem Soto, & alij imitantur, finem præcepti non cadere sub præceptum. Et ideo licet Deus intendat maximè, vt ex charitate operemur, non tamen id nobis præcipit in omnibus operibus, nec per singula præcepta, sed solum per speciale præceptum charitatis, quod suis temporibus seruandum est, ideoq; extra illam necessi-

14.

necessitatem specialem poterit non solum lex naturalis, sed etiam supernaturalis sine illo modo seruari. Sic enim peccator Christianus credendo præceptum fidei implet, licet ex charitate non credat, & finem proximè a Deo intentum per illud præceptum assequitur, nam hic includitur in ipso præcepto, licet extrinsecum, seu remotum non assequatur, & idem est de alijs præceptis.

CAPVT XII

Virum lex naturalis non solum prohibeat aliquos actus, sed etiam irriter contrarios.

Permissio non habet locum in lege naturali.

Diffinitio ratio.

TRactando de obligatione legis naturalis, consequenter explicuimus ferè omnes effectus, qui solent legi in communitatibus: nam constat ex dictis, hoc ius quædam bona præcipere, mala prohibere; permissionem autem, aut punitionem propriè non habere locum in illo. Quia licet ex transgressione naturalis iuris sequatur reatus poenæ in ordine ad diuinam providentiam, & iustitiam: ad quam spectat poenam illam taxare, nihilominus ratio naturalis non potest illam poenam definire, & ideo talis actus tantum propriè non sequitur ex imperio alicuius legis merè naturalis, sed sequitur ille reatus ex naturali, & intrinseca conditione culpæ; ita ut licet poena non esset per legem determinata, arbitrio competentis iudicis puniri posset. Vnde fit, ut neque propria permissio locum habeat in hoc iure, quia nihil, quod de se malum sit, permittit licet fieri, ut per se constat, quia hoc repugnat actioni intrinsecè, ac per se mala: nec etiam permittit fieri impunè, eo modo quo poena potest ex hoc iure sequi, scilicet, quoad reatum, quia nunquam impedit, aut de se impedire potest reatum poenæ. Quod si dicatur hoc ius permittere vel indifferentia, quæ non prohibet, vel bona, quæ approbat, licet non præcipiat, neutra est propria permissio legalis (ut sic dicam) quia prior est pura negatio: dicitur enim opus indifferens quod nec præcipitur, nec prohibetur, nec etiam approbatur: posterior vero est plusquam permissio, quia est positiva concessio, ut supra tactum est, & infra tractando de Iure gentium, latius dicitur. Quod si in his materijs consideretur ius naturale, quatenus disponit, quomodo præstandæ sint, ut honestè, & sine macula fiant: iam illud pertinet ad legem præcipientem vnum modum, & verantem alium, ut in superioribus etiam tactum est, & ideo de his effectibus nihil addendum occurrit.

Solum ergo superest inquirendum, quando, & quomodo possit ius naturale habere vim non solum obligandi, seu prohibendi, sed etiam irritandi actum qui contra talem obligationem fit. Quod dubium præcipuè habet locum in præceptis negatiuis: extendi vero potest ad affirmatiua, quatenus ex consequenti prohibent contraria eorum, quæ præcipiunt. Ratio autem dubitandi est, quia irritare non est præcipere, sed facere; ius autem naturale, ut sic, solum videtur habere vim præcipientis, non verò tollendi dominium, v. g. vel faciendi aliquod simile. Confirmari potest inductione: nam ius naturæ prohibet contrahere matrimonium post factum votum castitatis, vel post promissionem sponsalium factam alteri, & tamen matrimonium validum est: prohibet etiam lex naturæ vendere rem ultra iustum pretium, & nihilominus talis venditio non est irrita ipso iure naturæ: ergo idem erit in omnibus similibus. Nam efficacia iuris naturæ eadem est in omnibus, neque peculiariter verba habet, per quæ prohibeat, ut propter illorum diuersitatem dicamus, aliquando irritare, & non semper, ut dici potest in iure positiuo.

Nihilominus certum est, actus factos contra ius naturale aliquando non solum malos, sed etiam irritos esse. Hoc tanquam certum supponunt auctores in pluribus quæstionibus, quas in particulari tractant, ut an talis actus, v. g. contractus factus ex metu, violentia, dolo, vel cum alia conditione simili, sit nullus iure naturæ, vel tantum positiuo: supponunt ergo, ex vtroque capite posse habere nullitatem. Probatur deinde exemplis: nam secundum matrimonium factum, viuenti priori coniuge, ex iure naturæ nullum est. Idem est verum de matrimonio v. g. inter fratres, & adhuc certius inter patrè, & filiam: contractus etiam vltarius iure naturæ irritus, seu nullus est, quoad vsuræ obligationem: idem est de contractu factio per dolum grauem, & similia sunt multa. Ut autem rationem reddamus, & priores obiectiões soluamus, oportet regulam aliquam assignare ad cognoscendum, quando actus prohibitus iure natura validus, vel irritus sit: nam vtrumque posse accidere ostendunt adducta exempla: differentia autem non potest sumi ex verbis legis, ut rectè obiectum est: vnde ergo illam sumemus.

Duæ regulæ præcipuè occurrunt. Prima est: quando actus prohibetur iure naturæ ob defectum potestatis, vel ob materiæ incapacitatem, tunc actus est nullus, & irritus ex natura sua. Hoc ostendit exemplum illud de secundo matrimonio, & in vniuersum de donatione eiusdem rei facta post priorem validam, & permanentem: est enim nulla, quia ille, qui secundo donat, vel tradit, iam non habet potestatem in talem rem. Vnde intelligitur differentia inter traditionem factam post priorem traditionem, vel tantum post priorem promissionem: cum enim vtraque sit contra ius naturæ, vna est valida, & non alia, quia prior traditio abstulit dominium, & ita etiam abstulit potestatem: promissio verò non tollit dominium, & ideo non tollit potestatem, quamuis obliget ad vendum illa tali modo. Eadem ratione contractus, seu consensus per dolum substantialem (ut sic dicam) extortus, nullus est iure naturæ, quia dolum impedit verum consensum, & causat inuoluntarium: sine voluntate autem non potest contractus humanus perfici, & sic de alijs. Ex quibus facilis est ratio regulæ, quia in his, & similibus casibus tollitur principium substantiale (ut sic dicam) valoris actus, quod est potestas moralis, id est, quæ habeat adiunctam sufficientem voluntatem: sine potestate autem, & voluntate non est actus validus.

Secunda regula est, quando actus prohibetur propter indecentiam, vel turpitudinem in materia eius inuentam, tunc etiam est irritus, quando eadem turpitudine durat in ipso effectu, vel, ut Iurista loquuntur, quando habet causam perpetuam. Hanc regulam sumo à simili ex Glossa in Clement. 1. de iure patronat. verb. *inhibentes*, in fine, & ex Glossa in c. *videt*, dist. 10. Decio in cap. 2. de testib. & alijs, quos refert Couarr. in 4. Decret. 2. p. c. 6. in princ. n. 6. & colligitur ex lege, si stipulor, de verb. obligat. Quod leges (inquit) si perperuam causam seruaturum est, cessat obligatio, ut si sorore sibi nupsuram aliquis stipuletur. Vbi Glossa aduertit, talem promissionem esse irritam ipso iure naturæ. Et ita confirmatur regula exemplo posito de matrimonio contracto inter consanguineos in primo gradu: nam ibi non deest potestas, id est, dominium sui ad se tradendum in matrimonium, nec deest voluntas, quantum est ex parte contrahentium: tamen illa naturalis indecentia, quæ facit tale matrimonium esse prohibitum, perpetuò durat, si matrimonium tale duret: ideo etiam duratio ipsa prohibita est, & hoc est esse irritam. Idè cernitur in exemplo de vsura, quæ prohibita est, quia iniusta: quæ iniustitia tam inuenitur in retentione lucris accepti, & ideo prohibitio illa irritans est. Vnde etiam constat ratio clara, quia si valor actus sit contra ius naturæ à nemine fieri potest, cum ius superioris resistat:

Actus factos contra ius naturæ non solum esse prauos, sed aliquando irritos.

Regula ad dignoscendum quando actus iure natura sunt irriti. Prima regula.

Secunda regula. Glossa. Couarr. L. si stipulor.

Handwritten marginal notes in red and black ink, including the word "EZZ" and other illegible characters.

resistat: in illo autem casu valor ipse est contra ius naturae, quia habet eandem causam turpitudinis; ergo non potest talis valor subsistere; ergo est irritus talis actus. Unde potest considerari differentia inter hanc regulam, & praecedentem, quod in priori actus prohibetur, quia prauius, & nullus est ex defectu potestatis: in hac vero posteriori actus fit nullus ratione intrinsecae malitiae perpetuae; ac subinde per ipsam prohibitionem, quia aliàs potestas absoluta circa talem materiam non deeat.

6. Extra hos autem casus, quamuis ius naturae prohibeat actum, non irritabit effectum eius, quia si supponatur potestas sufficiens ad talem effectum, & alioqui possit effectus durare absque turpitudine, & cum honesto usu, non est, cur inualidus sit. Id optime declarat in matrimonio factio contra votum simplex castitatis: nam illud votum non abstulit, sed ligauit potestatem, quam homo habet in corpus suum: & alioqui matrimonium contra illud contractum, quatenus est actualis traditio, habet maiorem quandam efficaciam, quam promissio, & potest etiam habere honestum usum, saltem reddendo, & non petendo debitum; ergo rectè potest esse validum. Venditio item iniusta relinquit quidem perpetuam obligationem restituendi excessum pretij; quod si fiat, cessat omnis turpitudine in valore, & perpetuitate talis contractus, & ideo non est, cur simpliciter irritus sit. Et ita patet responsio ad obiectiones factas. In quibus etiam exemplis considerari potest, prohibitionem non esse quasi directam, vel absolutam de substantia talis actus, sed vel provenire ex aliqua generali lege, ut est seruare votum, vel solum esse de tali modo, seu excessu, & ideo mirum non esse, quod actum non irritet.

Quando a-
liis licet pro-
hibetur iure
naturae, non
est irritum.

CAPVT XIII.

Virium praecepta legis naturae de se, & ab in-
trinfeco immutabilia
sunt.

1. HActenus substantiam, & obligationem legis naturalis explicuimus, reliquum est, ut de illius firmitate, vel immutabilitate dicamus. Duplex autem mutatio potest intelligi in aliqua lege, scilicet, vel per additionem, vel per ablationem, seu diminutionem. Hic autem non est sermo de additione, quia illa non est mutatio, quando prior lex integra manet, sed est perfectio extensiuæ conferens ad utilitatem humanam, ut dixit D. Thom. q. 94. art. 5. & sic Vlpian. *L. ius civile, ff. de iust. & iure, ait, ius civile constitui, addendo aliqua iuri naturali.* Imò & ius diuinum multa addidit iuri naturae, & ius Canonicum vtriq; Natn, ut infra videbimus, humana iura multa determinant, quae per ius naturae, aut diuinum determinata non sunt, nec conuenienter determinari potuerunt. Tractamus ergo de propria mutatione, quae fit per ablationem legis, vel obligationis eius. Hæc autem mutatio dupliciter solet in rebus accidere, nimirum, vel per mutationem rei ab intrinfeco deficientis, vel per extrinfecus factam virtute alicuius agentis habentis potestatem. Et vterq; modus potest ad legem applicari: nam interdum res per seipsam deficit, quia ex vtrili fit noxia, vel ex rationabili fit irrationabilis: aliquando vero tollitur per superiores, ut in legibus positius postea videbimus. Et vtriusq; istarum mutationum contingit, vel absolute, & vniuersaliter in tota lege, & dicitur abrogatio legis: vel in particulari, & dicitur dispensatio, vel particularis relaxatio. De his ergo omnibus modis mutationum potest inquiri circa legem naturalem: in hoc autem capite solum de mutatione ab intrinfeco dicemus: in sequentibus autem inquiramus de mutationibus ab extrinfecis agentibus.

D Thom.
Vlpian.

Sensus qua-
estiois exp-
ditur, & ex-
plicatur de
quatinmura
bilitate sic
fermo.

Dico igitur, proprie loquendo, legem naturalem per seipsam delinere non posse, vel mutari, neque in vniuersali, neque in particulari, manente natura rationali cum usu rationis, & libertatis. Semper enim hæc hypothesi præintelligitur, & supponitur: nam cum lex naturalis fit veluti proprietatis huius naturae, si illa de medio tolleretur, tolleretur etiam lex naturalis quoad existentiam suam, & maneret tantum secundum esse essentiae seu possibile obiectiue in mente Dei, sicut & ipsa rationalis natura. Imò tunc etiam lex aeterna non haberet rationem propriae legis, quia non esset cui Deus præciperet: oportet ergo naturam rationalem supponi, & sic dicemus, non posse legem naturalem, vel in totum, vel in parte per se deficere; aut mutari. Ita sumitur ex D. Thoma 1. 2. q. 94. artic. 4. & 5. & q. 100. artic. 8. & 2. 2. q. 66. artic. 2. ad 1. & q. 104. artic. 4. ad 2. Vincent. in Specul. moral. lib. 1. part. 2. d. 3. & aliis, quos cap. sequenti, & 15. referam. Item ex August. libr. 83. quaestio. qu. 53. & lib. de vera relig. c. 31. & lib. 1. de liber. arbit. cap. 6. Item ex Lactantio libr. 6. de vero cultu, c. 8. & ex Arist. 5. Ethicorum, c. 7. Cicer. lib. 1. & 2. de leg. & 3. de Repub. & ex §. *seder.* Infit. de iur. natur. Probatur autem primo, quia hoc ius naturale vel consideratur in Deo, vel in homine: prout est in homine mutari non potest, quia est intrinseca proprietates necessario fluens ex tali natura, quae talis est, vel (ut alij volunt) est ipsa rationalis natura: ergo repugnat, manente tali natura apta ad vtendum ratione auferri legem naturalem. Si vero consideretur hæc lex, vt est in Deo, supra ostensum est, non posse auferri non solum à iudicio diuini intellectus, verum etiam neq; à voluntate, quae vult, vel talia bona præcipere, vel talia mala vitare.

Secundò argumentor in hunc modum, quia nulla lex deficit per seipsam sine reuocatione legislatoris, nisi vel quia non erat perpetua, sed pro tempore certo, quo finito, ipsa etiam finitur, & definit esse, vel quia in materia fit aliqua mutatio, ratione cuius lex fit irrationabilis, & iniusta, cum antea esset iusta, & prudens. Quia si lex indefinita, ac sine termino posita erat, & ex parte materiae non est facta mutatio, non potest intelligi quomodo per seipsam cesset lex, manente obiecto, & subiecto eius, cum ex parte legislatoris non auferatur, vt supponimus. At neuter illorum modorum habet locum in iure naturali. De priori patet, quia leges eius sunt necessariae, & perpetuae veritatis: completitur enim hoc ius (vt supra dixi) principia morum per se nota, & omnes, ac solas conclusiones, quæ ex illis necessaria illatione inferuntur, siue proximè, siue per plures illationes: omnia autem hæc perpetue veritatis sunt, quæ veritas principiorum non subsistit sine veritate talium conclusionum, & principia ipsa ex terminis necessaria sunt: ergo in omnibus his præceptis est perpetuitas: non ergo possunt desinere per solum lapsum temporis. Altera vero pars ex eodem principio facile ostenditur, quia iudicium, quod necessario colligitur ex principiis per se notis, nunquam potest esse falsum: ergo nec potest esse irrationabile, vel imprudens: sed omne iudicium legis naturalis tale est, vt vel fit de principiis per se notis, vel ex illis necessario inferatur: ergo quantumuis res variantur, iudicium legis naturalis variari non poterit.

Tertiò fit alia inductio distinguendo in hoc iure præcepta affirmatiua, & negatiua, & ostendendo, neutrum genus talium præceptorum posse per se cessare, aut desinere obligare. Nā in primis præcepta negatiua prohibent res per se, & intrinsece malas, & ideo obligant semper, & pro semper, tum ratione suæ formæ, quia negatio omnia destruit, tum etiam, quia quod per se malum est, semper, & vbiq; vitandum est: eadem ergo ratione non possunt talia præcepta per se desinere, quia non potest res per se mala desinere esse mala. Affirmatiua vero præcepta, licet

Resolutio.
Legem natu-
ralem per se
non potest
desinere, neq;
mutari per
se, neq; in vo-
luntate, neq;
in particu-
lari.

D Thom.

Vincen.

Augustin.

Lactant.

Arist.

Cicer.

3.

4.

licet semper obliget, non tamen pro semper, & ideo potest huiusmodi præceptum, licet naturale sit, vno tempore obligare, & non in alio, seu in vna occasione, & non in alia, non tamen propterea recipit mutationem, quia hæc est illius natura, & (vt sic dicam) à principio fertur pro talibus occasionibus, vel sub talibus conditionibus, & non pro alijs. Nihilominus tamen semper retinet suam vim, semper obligat, licet non pro semper: sicut præceptum confessionis. v. g. licet pro hoc mense non obliget, & pro tempore Quadragesimæ obliget, non ideo mutatur, sed de se idem semper permanet, & declarat amplius: nam præcepta affirmatiua legis naturalis solum obligant pro illis occasionibus, in quibus omisio talis actus esset per se, & intrinsecè mala: ergo sicut illa omisio non potest non esse mala: ita neque obligatio affirmatiua præcepti ad actum illi omisioi contrarium potest per se desinere, aut mutari: ergo tale præceptum necessario semper obligat pro suo tempore, & consequenter semper etiam obligat ad non habendum contrarium propositum, seu ad obediendum saltem in animi præparatione.

Quartò declarat, & confirmatur hæc veritas expediendo obiectionem, quæ hæc fieri potest. Dicit enim Aristot. 5. Ethic. cap. 7. Iustum naturale, seu natura constans non omnè mutabile esse, aliquando verò posse esse mutationi obnoxium. Quod etiam tradit D. Thom. 1. 2. q. 94. ar. 5. dicens, legem naturæ quoad prima principia omnino esse immutabile, quoad conclusiones autem vt plurimum non mutari, in aliquo tamen casu, & in paucioribus mutari, propter particulares causas occurrentes. Confirmat hoc D. Thomas exemplo legis naturalis præcipientis depositum reddi suo domino petenti, quæ non obligat in casu, in quo depositum petitur ad damnificandam rempublicam. Et simile esse potest de præcepto naturali seruandi secretum, quod negatiuè est, & tamè violari potest, si ad defensionem Reipublicæ, vel innocentis sit necessarium. Præceptum item, Non occides, naturale est, & tamen in propriam defensionem licitum est occidere. Difficilius exemplum esse potest de præcepto non contrahendi matrimonium cum sorore, vel matre, quod naturale est, & tamen in casu necessitatis generationis humanæ nõ obligat, vt de facto contigit in principio creationis, vt ex materia de Matrimonio constat. Ratione denique hoc confirmat D. Thomas, quia certior est sententia speculatiua, & naturalis, quam moralis, & practica, & nihilominus in scientia physica, & naturali, licet vniuersalia principia non deficiant, conclusiones etiam necessariæ interdum deficiunt: ergo idem poterit accidere in moralibus, atque ita poterit ius naturale mutationem pati. Probatur consequentia à paritate rationis, quia sicut materia physica est mutabilis, ita etiam res humanæ, quæ sunt materia iuris naturalis, multo magis mutabiles sunt: ergo etiam ipsum ius mutabile est: nam sicut ex materia sumit speciem, ita illius conditionem imitatur, & participat.

Hæc verò omnia rectè explicata potius confirmat assertionem. Est ergo considerandum ea, quæ consistunt in quadam adæquatione, & quasi relatione, dupliciter posse mutari, vel quasi mutari, scilicet desinere esse, scilicet, vel intrinsecè per mutationem sui, vt pater desinit esse pater, si moriatur: vel extrinsecè tantum per mutationem alterius, quomodo pater desinit esse pater per mortem filij, quæ desitio in patre non est mutatio, sed per modum mutationis à nobis concipitur, vel significatur. In lege ergo positua contingit mutatio priori modo, quia tolli potest: in lege autem naturali minime, sed solum secundo modo per mutationem materiæ contingit, vt actio subtrahatur ab obligatione legis naturalis, non quia lex tollatur, vel minuatur: semper enim eo modo

obligat, & obligauit, sed quia ipsa materia legis mutatur, vt statim patebit in exemplis adductis. Vnde vltèrius considerandum est: legem naturalem cum per se non sit scripta in tabulis, vel membranæ, sed in mentibus, non semper dictari in mente illis verbis generalibus, vel indefinitis, quibus à nobis ore profertur, vel scribitur, vt verbi gratia lex de reddendo deposito, quatenus naturalis non ita simpliciter, & absolute in mente iudicatur, sed cum limitatione, & circumspectione: dicitur enim ratio reddendum esse depositum iure, & rationabiliter petenti, vel nisi ratio defensionis iustæ, vel reipublicæ, vel propria, vel innocentis obset. Communiter autem solet illa lex illis tantum verbis proferrì, *Reddendum est depositum*, quia cætera subintelliguntur, nec in forma legis humano modo positæ omnia declarari possunt.

Quando ergo D. Thomas cum Aristotele ait, aliqua præcepta legis naturalis mutari, vel deficere, aut exceptionem pati in paucioribus, seu in casu, loquitur de mutatione impropria per solam denominationem extrinsecam ratione mutationis, quæ in materia fit, vt ex eodem sumitur dicta quæstione centesima articulo octauo, & quoad hoc differentiam constituit inter quædam præcepta naturalia respectu aliorum, vel respectu principiorum vniuersaliorum. Nam quædam versantur in materia, quæ non recipit mutationem, vel limitationem, vt est, vel generale principium, *Non sunt faciendæ mala*, vel interdum particulare præceptum, vt, *non est mentidum*: alia vero sunt, quæ ex parte materiæ mutationes recipere possunt, & ideo limitationem, vel quasi exceptionem admittant. Vnde sæpe loquimur de his præceptis, ac si essent proposita per absoluta verba, sub quibus patiuntur exceptionem, quia non satis declarant ipsum præceptum naturale prout in se est. Sic enim præceptum in se spectatum nullam exceptionem patitur, quia ratio ipsa naturalis dicitur, hoc debere fieri tali, vel tali modo, & non aliter, vel concurrentibus talibus circumstantijs, & non absque illis. Imò interdum mutatis circumstantijs, non solum non obligat naturale præceptum ad faciendum aliquid, v. g. ad reddendum depositum, sed etiam obligat ad non faciendum.

Et ita facile declaratur exemplum de deposito: nam licet in hoc casu reddendum non sit, non propterea naturale præceptum mutatur: nam à principio non fuit positum pro illo casu, sed pro alijs, quos recta ratio dicitur, sicut qui non implet promissionem; quia res notabiliter mutata sunt, non mutatur ipse, nec lex fidelitatis seruandæ mutatur, sed mutata est materia, tamen à principio illa mutatio fuit virtute excepta per conditionem in ipsa promissione subintellectam, & ita non est vera, vel intrinseca mutatio, sed apparens, & per extrinsecam denominationem. Idem ergo est de deposito, etiam si deposito adiungatur promissio reddendi illud, vt est apud Augustinum in Psalm. quinto, & habetur in cap. 1. quæst. vigesima secunda, quæstione secunda. Idem quoque cum proportione est de præcepto naturali seruandi secretum: nam secretum est quasi depositum, quod custodiendum datur, & accipitur sub promissione seruandi sine damno, & iniuria tertij: nam hæc conditio necessariò subintelligitur, vt promissio licita sit. Loquimur autem de naturali secreto: nam sigillum confessionis altiore habet obligationem. Denique idem est de quinto præcepto Decalogi, *Non occides*, quod vt naturale est, in Iudic. plures conditiones, scilicet, non occides propria auctoritate, & aggreduendo, de quibus in sua materia dicendum est, & cap. decimo quinto, aliqua attingemus. De vltimo verò exemplo, quod obsecutus est, dicam capite sequenti.

6. Quomodo firmum est illa lex naturalis, item in qua subit potest mutari.

LEZ
OTTO
IV L

9. Fit facta opposita rationi.

Ad rationem respondeo, admittendo similitudinem ex conclusionibus physicis sumptam cum proportione. Nam propositiones physicae, licet dicantur interdum deficere, tamen ut conclusiones scientificae sunt, non deficiunt, quia ut sic non absolute inferuntur, sed cum limitatione, utiq; a talibus causis per se hoc provenire, nisi impediatur; & sic etiam in praesenti naturale praecipuum (ut dixi) non absolute precipit in tali materia, v. g. reddendum est depositum, sed subintellectis debitis circumstantijs, ut satis explicatum est: solum enim hoc modo inferuntur tales conclusiones necessario ex principijs naturalibus, & non aliter sunt naturalia praecipua, nisi ut ex illis principijs necessario colliguntur. Et ideo etiam non obstat, quod materia sit mutabilis: nam lex naturalis discernit mutabilitatem in ipsa materia, & iuxta illam accommodat praecipua: nam aliquid praecipit in illa materia pro vno statu, & aliud pro alio, & ita ipsa in se manet semper immutata, licet quoad nostrum modum loquendi, & per denominationem extrinsecam quasi mutari videatur.

10. An lex naturalis possit deleri a moribus hominum, ac proinde in mutationem subire. Responsio.

Alia difficultas hic occurrebat, quia videtur lex naturalis posse de mentibus hominibus deleri, ac subinde esse mutabilis quasi per separationem a subiecto, sicut scientia, quae ex parte obiecti immutabilis veritatis est, in subiecto corrumpi potest per errorem. Sed haec difficultas quantum ad rem attinet sufficienter tacta est supra cap. 8. ubi diximus de ignorantia, quae in hanc legem cadere potest. Dicimus ergo breviter, legem hanc non posse omnino deleri de mentibus hominum: quoad aliqua vero praecipua posse ignorari, & fortasse non ab omnibus hominibus. Nam licet quaedam gentes errent circa vnum praecipuum, aliq; circa aliud: nullum tamen esse videtur, quod non aliquibus saltem hominibus per lumen naturale manifestetur, & hoc satis est, ut simpliciter dici possit, nullum praecipuum naturale totaliter deleri, etiam per ignorantiam. Addo vero, per errorem, vel ignorantiam non mutari legem in se, sed occultari, seu nesciri, quod longe diuersum est. Nam licet omnia praecipua legis naturalis sint immutabilia, non tamen omnia sunt aequae nota, & ideo inconueniens non est, ut aliqua ignorari possint. Alia difficultas hic occurrit de epikia, quae grauior est, & propriam disputationem requirit, quam infra cap. 16. trademus.

CAPVT XIV.

Virum ius naturale mutari, vel dispensari possit per humanam potestatem.

1. Opinio asserentium ius naturale posse in particulari per potestatem humanam dispensari. Glossa. Abbas.

Felin. Innocent. Angel.

1. Quamuis haec quaestio videatur ex praecedenti definita, nihilominus non desunt graues Doctores, qui absolute dicant, posse dispensari interdum per hominem in iure naturali, vel mutari per ius humanum, vel gentium, vel civile. Non quidem quoad omnia iura naturalia: fatentur enim hanc mutationem non habere locum in primis principijs iuris naturae, nec in conclusionibus illis propinquis, de quibus sentiunt procedere omnia dicta in superiori capite: solum ergo in quibusdam rebus, seu praecipuis magis remotis dicunt, posse fieri hanc mutationem: non vniuersalem per modum abrogationis, sed particularem per modum dispensationis, vel diminutionis. Ita expressè declarat Glossa in c. a nobis de dec. verb. exemptos. Idem sentit Glossa in l. manus fiones, verb. n. asserentur, & Glossa i. in l. ius civile. ff. de iustitia, & iure. Sequitur Abbas in dicto cap. a nobis, n. 4. & in cap. cum tanto. de consuet. n. 3. & cap. que in Ecclesiastiarum de constit. n. 11. ubi etiam Felin. n. 26. & ibi Innocent. & alij communiter. Copiosius vero, & distinctius tradidit hanc sententiam Angel. verb. Papa, n. 1. ubi specialiter de Pontificia dispensatione loqui-

tur. Nauarr. etiam conf. 2. qui filij sint legi. n. 8. dicit, Nauarr. posse Papam limitare legem naturalem, & diuinam; & dispensare circa illas. Idem de Pontifice docet Sanctius li. 3. de matrim. disp. 6. & refert plures Iuristas, & ex Theologis Canum in relect. de poenit. p. 5. Sed illius sententiam in hac parte sufficienter refellimus in lib. 6. de voto, cap. 9. Potest etiam pro hac sententia referri Henric. lib. 3. de Euchar. c. 13. Sed in his auctoribus, & alijs, qui de hoc puncto tractant, aduertere oportet, interdum loqui generatim de iure diuino, & de potestate Papae ad dispensandum in illo, confundentes sub diuino iure ta naturale, quam posituum diuinum. Nos vero distinctè, & specificè loquimur, & nunc solum agimus de iure naturali in ordine ad quamcumq; potestatem humanam, & actione eius, siue sit dispensatio, siue praecipuum, aut iuris institutio, siue per legem, siue per consuetudinem, vel particularem, vel totius orbis, quae solet dici ius gentium, ut infra dicam. De iure autem diuino posituo infra in vltimo libro huius tractatus dicemus.

Haec igitur sententia primo suadetur varijs exemplis. Primum, & vulgare est de diuisione dominiorum, quia iure naturae omnia erant communia, & nihilominus rerum diuisio ab omnibus introducta est in eius naturale, dist. 1. cap. quo iure, dist. 8. Imo in c. di. dist. 12. q. 1. dicitur rerum diuisio per iniquitatem introducta, non quod ipsa introductio iniqua fuerit, sed quod occasione peccati facta fuerit, vt omnes infra citandi interpretantur. Secundum exemplum simile est de libertate, quae iure naturae hominibus conuenit, & tamen per leges humanas auferitur. l. manus fiones. ff. de iustit. & iure. l. libertas. ff. de statuliberis. S. ius autem, Infit. de iure naturali, gentium, & ciuili. Tertium exemplum est de iure naturali non auferendi alienum, quod videtur immutari hominum introductione per vfucapionem, & praescriptionem. Quo exemplo vtrius Glossa in dicta l. manus fiones. Quartum est de iure naturali, quod per consensum mutuum maris, & foeminae fiat matrimonium, quod ab hominibus immutatur, ne fiat, nisi praeterea testes adsint. Simile est de iure codendi testamentum, vel donandi res suas: nam haec iure naturae fieri possent pro arbitrio domini, & tamen hoc ius mutatur, vel limitatur ab hominibus, vt, scilicet id non fiat, nisi per testamentum solemne, &c.

Secundo principaliter asseruntur varia exempla dispensationum humanarum in iure naturali. Primum est de dispensatione in votis, & iuramentis, quorum obligatio de iure naturali est. Secundum est de dispensatione in matrimonio rato, quod supponitur esse dissolubile dispensatione Pontificis, cum tamen iure naturae indissolubile sit. Tertium est de dispensatione in residentia Episcoporum, quae est de iure diuino naturali, vt sentit Concil. Trident. sess. 23. c. 1. de reformat. & tamen in illa quotidie dispensatur, vt constat. Neque in hoc exemplo habet locum vulgaria euasio, quod illa non sit dispensatio, sed interpretatio iuris naturalis: tum quia euidenti experimento constat, in multis casibus dari hanc facultatem, in quibus non cessauerat obligatio residendi, neq; vlla probabili ratione possit id per solam interpretationem colligi, sed per auctoritatem Pontificis tollitur obligatio, relaxando illam, & haec est dispensatio: tum etiam, quia ita saepe vocatur in ipsis indultis: imò etiam in Concil. Tridentino sess. 6. cap. 2. de reformatione. Quartum exemplum est de dispensatione in impedimentis irritantibus matrimonium iure naturali: nam in matrimonio inter fratres refert Angel. supra fuisse dispensatum iure naturali, & tamen illud est impedimentum irritans iure naturae. Deniq; adduntur a Iuristis exempla de dispensatione in debito soluendi decimas, quod dicunt esse de iure diuino naturali. Item in exemptione clerici a iurisdictione saeculari, quam exemptionem etiam censent esse de iure diuino naturali, & tamen in ea dispensa-

Cap. in un. tur. ale. Cap. qui in re. Cap. dist. 1. sumis.

L. manus fiones. l. libertas.

Glossa.

3.

Cent. Tit.

pensat Pontifex, permittendo clericum à temporali Iudice puniri, etiam in causa criminali, & alia similia videri possunt in Felino cap. vlt. de maior. & obedientia, n. 7. & sequentibus.

Tertio argumentantur ratione, quia hæc dispensatio in aliquibus iuribus naturalibus est sæpe necessaria ad bonum animarum, vt exempla adducta ostendunt; ergo non est verisimile, reliquisset Deum homines sine hoc remedio, quia ad prouidentiam Dei spectat concedere hominibus potestatem moraliter necessariam ad convenientem gubernationem reipublicæ. Vnde ex hoc principio colligimus esse in hominibus potestatem puniendi malefactores etiam poena mortis, & priuandi homines rebus suis, quando causa reipublicæ id postulat, & similia. Hinc dixit Angel. supra, non fuisse Deum futurum bonum patrem familias, nisi reliquisset pastorem super gregem suum, qui posset consulere omnibus occurrentibus, & necessario expedientibus. Qui hoc citat ex Richar. in 4. d. 38. vbi ar. 9. q. 1. solum dicit, rectam rationem dicere, aliquem esse loco Dei in Ecclesia, qui periculis personarum, pensatis infirmitatibus, & vtilitatibus, possit rationabiliter obuiare. Et declaratur à simili: quia nisi Papa ita conderet leges suas, vt conderet Episcopis facultatem in eis dispensandi in casibus necessarijs, in quibus non possit adiri, vel consuli Pontifex, non rectè prouideret Ecclesiæ: & ideo ex hoc principio colligunt auctores communiter, posse in his casibus dispensare inferiores in lege superioris, ergo similiter in presenti, seruata proportione. Tandem hac ratione omnes fatentur, posse cadere interpretationem in lege naturali, sed eadem est ratio de interpretatione, & dispensatione: nam eandem potestatem requirit, quia interpretatio authentica legis solum ab auctore legis fieri potest; ergo eadem ratione admittenda est dispensatio, quia sæpe per solam interpretationem non potest occurrentibus casibus subueniri.

Nihilominus contraria sententia docet, ius naturale in nullo vero præcepto suo tolli, diminui, dispensari, aut alio simili modo posse mutari per aliquam legem, vel potestatem humanam. Hæc est sine dubio sententia communis Theologorum, quos laicus referemus capite sequenti. Præcipue verò D. Thomæ dicta q. 100. art. 8. & alijs locis allegatis capite præcedenti, & specialiter de Papa quod lib. 4. art. 13. Sumitur ex Alense 3. p. q. 27. memb. 4. per totum, licet memb. 2. §. 2. obscure loquatur de mutabilitate legis naturalis, vt videbimus capite sequenti. Idem sentiunt Theologi, qui absolute negant, Papam posse dispensare in iure diuino: nam si in positio diuino non potest, multò minus in naturali, quia & diuinum etiam est, & immutabilius; illos autem referemus infra tractando de lege gratiæ. Expressè verò de lege naturali id tradit Almain. de potest. Ecclesiæ, c. 13. concl. 1. & idem sentit in 4. d. 15. q. 2. a. 1. Idem Syluest. verb. Papa, q. 16. Abul. Exo. 20. q. 35. ad medium, & supponit sæpe Vicit. relect. 2. de potest. Papæ, & Cõc. supponit item Driedo l. 2. de liber. Christ. c. 4. in fine, Soto l. 1. de iust. q. 7. a. 3. l. 4. q. 3. a. 1. ad 1. & l. 10. q. 3. art. 4. id extendit etiam ad speciale exemplum de residentia Episcoporum. Et moderni Theologi communiter. Et ex Iuris peritis hoc insinuant Glossæ in cap. sunt quidem. 25. q. 2. per illum textum, & sequentem, & Glossa in cap. proposuit. de concess. Preben. licet obscure loquantur. Clariùs id docent, Turrecremat. in Summa, lib. 3. c. 54. & 57. Nauarr. consil. 4. de despos. impuber. n. 16. & sumitur ex eodem in cap. ita quorundam, de Iudæis, Gloss. penult. per totam, Couarr. in regula, peccatum, p. 2. §. 11. n. 3. & sequentibus, & in cap. quamuis pactum, 1. p. §. 4. n. 6. & in Epitom. 4. p. 2. cap. 6. §. 9. n. 3. Barbof. in rubr. ff. soluto matrim. 2. p. n. 104. & Albert. Bologne. tract. de legib. & iuri. cap. 26. n. 3. & sequentibus. Et hanc sententiam iudico esse omnino veram, licet quoad aliquos articulos eius possit esse de nominibus de infio. Suarez de Legib.

Vt ergo veritatem breuiter explicemus, aduertendum est, multis modis posse aliquid dici de iure naturali. Primus, & maximè proprius est, quando lex aliqua naturalis id præcipit, & hic est modus proprius iuris naturalis, de quo nos tractamus. Ad quod necesse est, vt ratio naturalis p se spectata dicat, aliquid esse necessarium ad morum honestatem, siue id dicat absq; discursu, siue ex illo, vno, vel pluribus; dummodo enim illatio semper sit necessaria, parum hoc refert, vt sæpe dixi. Alio vero modo dicitur aliquid esse de iure naturali solum permissiuè, aut negatiuè, aut concessiuè (vt sic res explicetur.) Talia sunt multa, quæ attento solo naturali iure, licita sunt, vel data hominibus, vt rerum communitas, hominum libertas, & similia: de quibus lex naturæ non præcipit, vt in eo statu permaneant: sed hoc relinquit hominum dispositioni iuxta rationis exigentiam. Sic potest dici nuditas naturalis homini, quæ in statu innocentia operiendi non esset: in statu vero naturæ lapsæ aliud dicat naturalis ratio. Sic etiam libertas est homini naturalis, quia ex vi iuris naturalis illam habet, licet lex naturæ non vetet illam amittere. Alio item modo dicitur aliquid esse de iure naturæ, quia fundamentum habet in conditione naturali, licet non simpliciter præcipiatur iure naturali, vt filium succedere patri ab intestato, ex l. scripto, in fin. ff. vnde liberi: quia licet id non præscribat omnino lex naturæ, ad id inclinatur, & quasi naturaliter sequitur, nisi aliunde impedimentum ponatur. Sic etiam duobus testibus adhiberi fidem, vel illos ad probationem humanam sufficere, dici potest de lege naturæ, non præcipiente, sed approbante. & admittente, nisi aliud ex specialibus causis addatur, vel requiratur. Hic ergo (vt dixi) de iure naturæ primo modo loquimur, occasione verò argumentorum dicemus aliquid posteriori.

Vterius verò circa primum modum aduertere oportet, inter præcepta iuris naturalis, quædam esse, quæ versantur circa pacta, conuentiones, aut obligationes, quæ per humanas voluntates introducuntur, vt sunt leges de seruandis votis, & promissionibus humanis, siue simplicibus, siue iuramento confirmatis, & idem est de alijs contractibus, iuxta singulorum conditiones, & de iuribus, vel actionibus, quæ ex illis nascuntur. Aliæ verò sunt leges naturales, quæ immediate obligant in suis materijs independenter ab omni præuio consensu voluntatis hominis, vt sunt leges affirmatiuæ religionis erga Deum, pietatis erga parentes, misericordiæ, vel elemosinæ circa proximum: & negatiuæ, non occidendi, non infamandi, & similes. Et in vtroque genere istorum præceptorum est eadem necessitas quoad formalem rationem iuris, & consequenter eadem inuariabilitas, & immutabilitas: ex parte verò materiæ hæc posteriora præcepta habent quandam maiorem immutabilitatem, quia non habent quasi pro materia ipsum humanum arbitrium, quod mutabile valde est, & sæpe indiget correctione, & mutatione.

Dico primò: Nulla potestas humana, etiam si Pontificia sit, potest proprium aliquod præceptum legis naturalis abrogare, nec illud propriè, & in se minuire, neque in illo dispensare. Probatum primo ex dictis in capite præcedenti: nam ostensum est, ius naturæ quoad sua præcepta esse immutabile natura sua: sed non possunt homines mutare id, quod immutabile est: ergo. Confirmatur, ac declaratur, quia naturale ius quoad omnia præcepta sua pertinet ad naturales hominis proprietates: sed non potest homo naturas rerum mutare: ergo. Secundò, in omni præcepto iuris naturalis legislator est Deus, sed non potest homo mutare legem, quam Deus tulit, quia inferior non potest præualere contra superiorem, cap. inferior. dist. 23. Clemens. ne Romani, de electi. ergo. Tertio, ius naturale est fundamentum humani iuris: Cap. inferior

Felino

Angel.

Richard.

5.

Secunda opinio communis asserens ius naturale in nullo præcepto tolli posse, vel dispensari per humanam potestatem. D. Thom. Alens.

Almain. Syluest. Abulens. Victoria. Driedo. Soto.

Glossa.

Turrecrem. Nauarr.

Couarr.

Barbof. Albert. Bolognet.

6. Quibus modis cadere possit aliquid sub iure naturali.

L. scripto.

7. Aduertendum.

8. Assertio. Nullam potestatem humanam posse aliquod præceptum naturale abrogare.

Cap. inferior

Handwritten marginal notes in large letters, including 'F 2' and 'OTIO'.

ergo non potest ius humanum iuri naturali derogare, alias suum fundamentum destrueret, & consequenter seipsum. Quarto, si ius humanum posset naturali derogare, posset aliquid contra illud statuere, quia non potest intelligi alius modus mutandi illud; at hoc non potest; ergo. Probat minor, quia quod est contra ius naturae intrinsecè malum est; ergo illud ius humanum esset de re intrinsecè mala, & consequenter non esset ius, neque lex. Confirmatur, quia hac ratione consuetudo contra naturale ius non potest inducere legem, cum tanto de consuetudine, ubi Glossa notat, ius naturale esse immutabile quoad praecepta, & prohibitiones. Idem Glossa in §. 1. dist. 7. ubi Gratianus ait, ius naturale esse immutabile, quod repetit in §. ult. dist. 6.

Cap. cum tanto. Glossa. Gratian.

Obiectio.

Dices, haec omnia rectè procedere de abrogatione, vel mutatione absoluta alicuius praecepti naturalis, non verò de dispensatione, quando legitima causa occurrit: nam ad abrogationem, vel diminutionem sine causa faciendam, non est verisimile Deum concessisse facultatem hominibus; neque ipsi ex se talem auctoritatem non habent, ut rationes factae probant. Secus verò est de iusta dispensatione. Nam licet homo sua auctoritate illam non possit concedere, ut etiam probant rationes factae: nihilominus auctoritate Dei poterit, quia hoc modo inferior dispensare potest in lege superioris: & verisimile est, hominem gerentem in terris vicem Dei, posse etiam in his legibus ex iusta causa dispensare ex divina concessione, quia hoc pertinet ad bonam gubernationem universi, ut supra argumentabamur.

10. solutio.

Sed contra hoc instatur primò, quia Deus ipse non potest (saltem iure ordinario) dispensare in aliquo ex praeceptis legis naturalis. Quod si interdum aliquam in his praeceptis mutationem facit, utitur absoluta potentia, imò & supremo dominio, ut explicabimus capite sequenti: ergo non est verisimile, dedisse hominibus ordinariam potestatem dispensandi in aliquo praecepto naturali. Eo vel maxime quòd ex solutionibus argumentorum, & ex c. 16. constabit, non esse hominibus necessariam talem potestatem ad convenientem gubernationem. Secundò si in hominibus esset talis potestas, non solum in Pontifice esset, sed etiam in Imperatore, vel Rege temporali in his praeceptis naturalibus, quae circa temporalia versantur, ut sunt ferè omnia, quae ad proximum pertinent: utrumque autem falsum est: ergo. Sequela declaratur, quia licet Papa habeat in Ecclesia supremam potestatem: tamen etiam Imperator potestatem habet à Deo, & vicem eius gerit in sua republica, iuxta Paul. Rom. 13. Et loquendo ex vi legis naturalis, ante institutam Pontificiam dignitatem non potest fingi alius, qui vices Dei quoad talem actum in republica gerat, & nunci non sit à Pontifice impeditus, eandem habebit: Minor autem quoad Imperatorem habetur in Clement. Pastoralis. de re iudic. in fine, ibi, Nec praedicta supplicio circa subditum ad ea potuisset de ratione referri, per qua de crimine praesertim sic gravi delato defensionis (qua à iure provenit naturali) facultas admitti valisset, cum illa Imperatori tollere non licuerit, quae iuris naturalis existunt. Et generaliter idem sumitur ex c. super eos, de vsur. ibi, cum vsurarum crimen viriusq. testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam posse fieri non videmus. Ex eo enim quod vtrumque testamentum tale crimen detestetur, tacitè colligit Pontifex, esse contra ius naturale, & hinc esse indispensabile simpliciter, ac subinde per quamcumque hominis potestatem. Tertio, in his praeceptis eadem est ratio partis, & totius: nam in propositione necessaria, quam Dialectici dicunt esse in materia naturali, non minus repugnat falsitas vnus singularis, quam totius vniversalis propositionis: sed omne praeceptum naturale est in materia naturali, & continet absolutam veritatem ex natura rei necessariam: ergo sicut abroga-

Elementin

Cap. super eo

ri non potest, ita neque in aliquo singulari casu mutationem recipere, & consequenter nec dispensari. Sed vis huius argumenti pendet ex dicendis in c. seq. & in solutionibus argumentorum.

Dico secundo: Praecepta iuris naturalis, quae pendunt in sua obligatione praeceptiva à priori consensu voluntatis humanae, & ab efficacia illius ad aliquid agendum, possunt interdum per homines dispensari, non directè, ac praesens auferendo obligationem legis naturalis, sed mediante aliqua remissione, quae fit ex parte materiae. Prior pars negatiua constat facillè ex praecedenti assertione, quia etiam illa praecepta secundum se spectata continent intrinsecam honestatem, quae nunquam potest auferri, aut violari, si ad suam materiam applicentur, ut patet in his praeceptis, Seruanda est fides, vel Deo, vel homini, & similibus. Altera vero pars affirmatiua probatur optimè exemplis de voto, iuramento, & similibus, & explicata est latè in tract. de voto, l. 6. c. 9. & infra respondendo ad argumenta clarior fiet. Ratio autem non est alia, nisi quia materiam illam mutari, vel variari non est contra legem naturalem, quia pendet ex voluntatis mutatione. Et hac etiam ratione hoc non excedit potestatem superioris humani, vel quatenus ab illo pendet voluntas subditi, vel quatenus est Vicarius Dei. Facta autem tali mutatione, non solum non repugnat auferri obligationem legis naturalis, sed etiam ipsa per se cessat, ac definit obligare. Imò hoc modo priuatus homo potest interdum auferre obligationem naturalem ortam ex promissione, v. g. remittendo illam, vel ortam ex mutuo perficiendo donationem. Ad hunc ergo modum intelligenda est haec relaxatio iuris naturalis, quae in hoc genere dispensationis admittitur, quae vera in rigore non est dispensatio iuris naturalis, sed vocatur dispensatio voti, aut iuramenti, quia fit per remissionem quandam ex potestate superiori, & iurisdictionis: tamen in rigore potius est dispensatio facti, quam iuris, ut rectè dixit Albert. Bolognet. supra.

Dico tertio: Per ius humanum, siue gentium, siue civile fieri potest talis mutatio in materia legis naturalis, ut ratione illius varietur etiam ius naturalis obligatio. Iuxta hanc conclusionem intelligenda videntur nonnulla iura civilia, vel luritiae, cum dicunt, per ius gentium, vel civile detrahi aliquid de iure naturali, ut patet ex l. manumissiones, & l. ius civile, ff. de iustit. & iure, & in §. ius autem, Instituit de iure naturali gentium, & civili. Hanc etiam assertionem confirmant multa ex exemplis in primo fundamento contrariae sententiae adductis, ut in eorum explicatione videbimus. Ratio denique est, quia hic modus mutationis non repugnat necessitati, & immutabilitati iuris naturalis, & aliunde est conueniens, & saepe necessarius hominibus iuxta varias mutationes, quae in statu eorum contingunt. Et hoc modo rectè accommodatur visitatum exemplum ex Augustino sumptum, quod sicut medicina alia praecepta tradit pro infirmis, alia pro sanis, & quaedam pro fortibus, alia pro debilibus, & tamen non propterea regulae medicinae in se variantur, sed multiplicantur, & quaedam nunc deseruiunt, nunc aliae: ita ius naturale idem existens aliud praecipit in tali occasione, aliud in alia, & nunc obligat, & non antea, vel postea sine sui mutatione, propter materiae variationem.

Ad argumenta igitur prioris sententiae, quatenus huic resolutioni ob stare possunt, respondendum est. Circa primum itaque exemplum in primo argumento positum de rerum communitate, & diuisione Scot. in 4. d. 14. q. 2. artic. 1. & ibidem Gabr. q. 2. in princ. dicunt, ante peccatum habuisse homines praeceptum, ut omnia essent communia: post peccatum vero sublatum fuisse illud praeceptum, & ideo rerum diuisionem non fuisse contra ius naturae. Sed haec sententia quoad illud primum praeceptum, non placet, quia non video

11. Praecepta iuris naturalis, quae pendunt in sua obligatione praeceptiva à priori consensu voluntatis humanae, & ab efficacia illius ad aliquid agendum, possunt interdum per homines dispensari, non directè, ac praesens auferendo obligationem legis naturalis, sed mediante aliqua remissione, quae fit ex parte materiae. Prior pars negatiua constat facillè ex praecedenti assertione, quia etiam illa praecepta secundum se spectata continent intrinsecam honestatem, quae nunquam potest auferri, aut violari, si ad suam materiam applicentur, ut patet in his praeceptis, Seruanda est fides, vel Deo, vel homini, & similibus. Altera vero pars affirmatiua probatur optimè exemplis de voto, iuramento, & similibus, & explicata est latè in tract. de voto, l. 6. c. 9. & infra respondendo ad argumenta clarior fiet. Ratio autem non est alia, nisi quia materiam illam mutari, vel variari non est contra legem naturalem, quia pendet ex voluntatis mutatione. Et hac etiam ratione hoc non excedit potestatem superioris humani, vel quatenus ab illo pendet voluntas subditi, vel quatenus est Vicarius Dei. Facta autem tali mutatione, non solum non repugnat auferri obligationem legis naturalis, sed etiam ipsa per se cessat, ac definit obligare. Imò hoc modo priuatus homo potest interdum auferre obligationem naturalem ortam ex promissione, v. g. remittendo illam, vel ortam ex mutuo perficiendo donationem. Ad hunc ergo modum intelligenda est haec relaxatio iuris naturalis, quae in hoc genere dispensationis admittitur, quae vera in rigore non est dispensatio iuris naturalis, sed vocatur dispensatio voti, aut iuramenti, quia fit per remissionem quandam ex potestate superiori, & iurisdictionis: tamen in rigore potius est dispensatio facti, quam iuris, ut rectè dixit Albert. Bolognet. supra.

Albert. Bolognet. supra. 12. Praecepta iuris naturalis, quae pendunt in sua obligatione praeceptiva à priori consensu voluntatis humanae, & ab efficacia illius ad aliquid agendum, possunt interdum per homines dispensari, non directè, ac praesens auferendo obligationem legis naturalis, sed mediante aliqua remissione, quae fit ex parte materiae. Prior pars negatiua constat facillè ex praecedenti assertione, quia etiam illa praecepta secundum se spectata continent intrinsecam honestatem, quae nunquam potest auferri, aut violari, si ad suam materiam applicentur, ut patet in his praeceptis, Seruanda est fides, vel Deo, vel homini, & similibus. Altera vero pars affirmatiua probatur optimè exemplis de voto, iuramento, & similibus, & explicata est latè in tract. de voto, l. 6. c. 9. & infra respondendo ad argumenta clarior fiet. Ratio autem non est alia, nisi quia materiam illam mutari, vel variari non est contra legem naturalem, quia pendet ex voluntatis mutatione. Et hac etiam ratione hoc non excedit potestatem superioris humani, vel quatenus ab illo pendet voluntas subditi, vel quatenus est Vicarius Dei. Facta autem tali mutatione, non solum non repugnat auferri obligationem legis naturalis, sed etiam ipsa per se cessat, ac definit obligare. Imò hoc modo priuatus homo potest interdum auferre obligationem naturalem ortam ex promissione, v. g. remittendo illam, vel ortam ex mutuo perficiendo donationem. Ad hunc ergo modum intelligenda est haec relaxatio iuris naturalis, quae in hoc genere dispensationis admittitur, quae vera in rigore non est dispensatio iuris naturalis, sed vocatur dispensatio voti, aut iuramenti, quia fit per remissionem quandam ex potestate superiori, & iurisdictionis: tamen in rigore potius est dispensatio facti, quam iuris, ut rectè dixit Albert. Bolognet. supra.

video necessitatem illius præcepti. Nam si ponatur positivum, gratis aseritur, cum ostendi non possit: si naturale, probanda est necessaria connexio communitatis rerum cum statu innocentie; nulla autem esse videtur, quia salua morum honestate, possent homines in illo statu res aliquas, præsertim mobiles, & ad ordinarium usum necessarias sibi usurpare, & inter se diuidere. Quod notauit Almain. ibi q. 2. art. 1. coniecturæ autem, quibus vitur Scor. ad ostendendum illud præceptum, scilicet, quia communitas in illo statu esset magis accommodata ad hominum sustentationem, & pacem, & similes, solum probant, tunc non fuisse necessarias rerum diuisionem, vel ad summum communitatem rerum futuram fuisse vitiosæ in illo statu; non verò fuisse necessariam. Sicut è conuerso congruentia, quæ ostendunt, diuisionem rerum esse commodiorem in natura lapsa, non probat, hanc diuisionem esse sub præcepto naturali, sed solum esse huic statui, & conditioni hominum accommodatam. Aduerto tamen etiam iuxta illam sententiam Scoti non esse admittendam intrinsecam, & propriam mutationem in iure naturali, sed solâ cessationem obligationis eius propter mutationem factam ex parte hominum, atq; ad eam in ipsa materia.

Almain.

14. Communis ergo responsio tam ad illud exemplum, quam ad multa alia est, dupliciter aliquid esse de iure naturali, scilicet, negatiuè, & positiuè. Negatiuè esse dicitur, quod ius naturale non prohibet, sed admittit, quamuis neque illud positiuè præcipiat: quando verò aliquid præcipit, dicitur id esse positiuè de iure naturali, & quando prohibet, dicitur esse positiuè contra ius naturale. Diuisio ergo rerum non est contra ius naturale positiuum, quia nullum erat naturale præceptum, quod illam prohiberet. Quando ergo aliqua iura dicunt esse contra ius naturale, intelligenda sunt de iure naturali negatiuè: sic enim communitas rerum erat de iure naturali, quia ex vi illius res omnes essent communes, nisi homines aliud introduxissent. Sumitur ex D. Thoma 2. 2. q. 66. art. 2. ad 1. & in d. q. 2. art. 5. ad 3. Conrad. de contract. qu. 10. Couarr. in regula, peccatum. 2. p. §. 1. n. 3. & Nauarr. in cap. 1. a quorundam, de Iudæis, notab. 11. Glossa penult.

D Thom. Conrad. Couarr. Nauarr.

15. Hanc verò responsionem impugnavit ex Iuristis Fortunius Garcia in dist. 1. manumissiones. nu. 8. Quia iuxta illam distinctionem non magis libertas, quam seruitus, nec magis communitas, quam diuisio rerum esset de iure natura, quod est contra dicta iura, & contra communem sententiam. Sequela patet, quia etiam rerum diuisio est de iure nature negatiuè, quia non prohibetur. Secundo, quia alias sequeretur, stândo in iure nature potuisse vnum hominem licitè priuare alium libertate, & redigere in seruitutem, quia nihil ageret contra præceptum legis naturalis, quod patet, quia libertas solum negatiuè dicitur esse de lege natura, scilicet, quia non prohibetur; non verò quia aliquo præcepto positiuo mandetur; ergo actio contraria libertati non est prohibita iure natura. Tertio, inde etiam sequeretur, potuisse homines licitè suo arbitrio, & per potentiam usurpare, & res omnes, & iurisdictionem, & dominium in alios homines, quia in hoc non agerent contra aliquod præceptum legis naturalis, sed solum contra id, quod permittebatur ex vi legis naturalis, quod non est per se malum. Vnde hinc videtur sumphisse occasionem opinio quorundam Iuristarum dicentium, Reges temporales de absoluta potentia sua posse suo arbitrio dominia rerum transmutare, vel sibi usurpare. Sic ferè loquitur Glossa in ca. per principalem. verb. ad nos. 9. q. 3. licet non satis declaret, posse Principem sine causa iusta id facere. Idem Angel. in l. item si verberibus. §. 1. ff. de rei vindicat. Hæc autem absurdissima sunt, ut est per se notum, quia sunt contra hominum pacem, & iustitiam, & contra ius vnicuique datum à natura.

Glossa.

Angel.

Suarez de Legib.

Sed hæc obiectiones procedunt ex mala intelligentia illius distinctionis, ad quam melius præcipiendam supponenda est alia distinctio iuris, quæ in superioribus à nobis data est: diximus enim ius aliquando significare legem; aliquando verò significare dominium, vel quasi dominium alicuius rei, seu actionem ad vtendum illa nunc ergo idem dicimus de iure naturali. Atque ita distinctio D. Thomæ, & communis intelligitur de iure naturali præceptiuo, & in ordine ad materiam, de qua sermo est. Quo sensu manifestum est, diuisionem rerum non esse contra ius naturale, quod illam prohibeat absolute, & simpliciter. Et idem est de seruitute, & aliis similibus. At verò si loquamur de iure naturali dominatiuo, sic verum est libertatem esse de iure naturali positiuè, & non tantum negatiuè, quia ipsa natura verum dominium contulit homini suæ libertatis. Communitas etiam rerum aliquo modo pertinet ad dominium hominum ex vi iuris nature, si nulla esset facta rerum diuisio, quia homines haberent positiuum ius, & actionem ad vsum rerum communium, ut ex per se euidens, & rectè probat prima obiectio facta. Nam hac ratione libertas est de iure nature, potius quam seruitus, quia natura fecit homines positiuè (ut sic dicam) liberos cum intrinseco iure libertatis, non tamen ita fecit positiuè seruos, propriè loquendo. Similiter contulit communiter dominium rerum omnium, & consequenter vnicuique dedit potestatem vtendi: proprietatem autem dominiorum non ita contulit, ut egregie declarat Augustinus tract. 6. in Ioan. in fine, & cap. 1. d. 8. & de hoc communi dominio videri potest Soto lib. 4. de iustit. q. 4. ar. 1. Molin. tract. 2. de iustit. disp. 3.

16.

Fit satis obiectio. explicatur amplius doctrina.

Augustinus.

Soto. Molin.

Per quod etiam patet responsio ad alias illationes; nihil enim illorum sequitur, quia illa repugnant huic iuri positiuo, & dominatiuo, quod natura vel omnibus, vel singulis contulit. Vnde quamuis natura non præceperit, ut res semper essent communes (quo sensu dicitur communitas rerum de iure nature negatiuè) tamen durante illo statu, positiuum præceptum iuris nature erat, ut nemo prohiberetur, nec impediretur ab vso necessario communium rerum. Quod præceptum suo modo nunc durat in his rebus, quæ communes sunt, quamdiu non sunt diuersæ aliquo modo: nemo enim potest prohiberi à communi vso illarum per se loquendo, id est, seclusa speciali necessitate, vel causa iusta. Sicut etiam è contrario, quamuis diuisio rerum non sit præcepta iure nature; tamen postquam facta est, & applicata sunt dominia, ius nature prohibet furtum, seu indubitam acceptionem rei alienæ. Et ob hanc causam non licent ea omnia, quæ in ea obiectione inferuntur, ut constat, & de illis videri possunt Couarr. lib. 3. variar. cap. 6. & Pinel. in rabri. C. de resc. vendi. par. 1. Pinel. cap. 1. n. 14. & sequentibus.

17.

Couarr.

Pinel.

Sed adhuc obstat secundum exemplum, quia diuisio dominiorum quoad libertatem à natura facta est, quomodo ergo potest licitè auferri. Et in vniuersum oritur alia difficultas, cur possit ius nature dominatiuum, etiam si positiuè ab ipsa natura datum sit, immutari, & per homines aliquando licitè, & valide auferri; non autem ita possit mutari ius nature præceptiuum. Respondeo prius ad secundum exemplum, quamuis natura dederit libertatem, & dominium eius, non tamen absolute prohibuisse, ne auferri possit. Nam in primis eo ipso, quod homo est dominus suæ libertatis, potest eam vendere, seu alienare. Respublica etiam per potestatem altiore, quam habet ad regendos homines, potest ex iusta causa (ut in peccatum) hominem priuare sua libertate: nam etiam natura dedit homini vitam quoad vsum eius, ac possessionem, & interdum nihilominus potest iuste illa priuari per potestatem humanam.

18.

Cur ius natura dominatiuum positiuè per homines mutari, non ita vno præceptiuum.

Ratio autem generalis differentia inter ius præceptiuum, & dominatiuum est, quia illud prius continet rationem diffinitiuam.

CAPVT XV.

Virum Deum dispensare possit in lege naturali etiam de absoluta potestate.

Ratio dubitandi est, quia omnis legislator potest in sua lege dispensare quod in humano legislatore tam generaliter, & sine exceptione hoc verum habet, vt etiam si absq; causa dispense, factum teneat; ergo multo magis in Deo; ergo cum ipse sit auctor naturalis legis, poterit in ea dispensare. Confirmatur, quia ita fecisse videtur dispensando cum Abrahamo, in quinto precepto Decalogi, Genes. 22. & cum Osea in 6. quando illi precepit accipere mulierem fornicariam, Osee 2. & cum filiis Israel in septimo, quando ex Dei facultate spoliauerunt Aegyptios, Exod. 12.

Distinguiamus tres ordines preceptorum naturalium: quedam sunt vniuersalissima principia, vt, malum faciendum non est, & bonum est prosequendum: quedam vero sunt conclusiones immediatę, & omnino intrinsece coniunctę dictis principijs, vt precepta Decalogi. In tertio ordine sunt alia precepta, que multo magis sunt remota a primis principijs: imo & ab ipsis Decalogi preceptis, de quibus postea exempla ponemus. De primis non est controuersia inter auctores: nam certum est, in ea non cadere dispensationem respectu hominis liberę & moraliter operantis. Nam si Deus faciat, vt homo careat omni operatione morali, liberum vsum rationis, & voluntatis impediendo, excusaretur homo ab omni lege naturali, quia nec bene, nec male moraliter operari posset: tamen illa non esset dispensatio in lege nature, sed esset impedire subiectum, ne esset capax obligationis illius, sicut nunc infans non obligatur proprie lege naturali. At verò si homo relinquitur capax liberę operationis, absolui non potest ab omnibus illis principijs legis nature: quia posita quacumque dispensatione, necesse est, vt illa principia sint regula honestę operandę: vel enim dispensatio facit operationem, vel carentiam eius licitam, vel non facit: si non facit, nulla est dispensatio: si verò facit, necesse est, vt ratio iudicet, hic, & nunc operationem esse licitam: ergo dispensatio non potest cadere in illud principium, bonum est prosequendum, quod amplius ex dicendis constabit. Controuersia ergo est de alijs duobus ordinibus preceptorum, & presertim tractatur a Doctoribus de secundo: nam de tertio pauca dicunt, & ideo in fine breuiter illam expedimus.

Est ergo prima sententia, generaliter affirmans posse Deum dispensare in omnibus preceptis Decalogi. Quę consequenter ait, non solum posse Deum dispensare, sed etiam abrogare totam illam legem, auferendo omnino eius obligationem, vel prohibitionem. Quo facto, inquit, hæc opinio futura fuisse licita omnia, quę lex nature prohibet, quantumuis mala nunc esse videantur. Ex quo tandem concludit, non solum posse Deum hæc nõ prohibere, sed etiam præcipere, vt fiant: quia si mala nõ sunt, sed licita, cur non poterit illa præcipere? Hęc fuit sententia Oham in 2. q. 19. ad 3. dubium, quem sequitur Petrus de Alia- co in 1. dist. 14. & Andr. de Castr. Nouo in 1. d. 48. q. 1. artic. 1. & inclinat Gerson. Alphabet. 61. lit. E. & F. Almain. etiam 3. Moral. cap. 15. vt probabiliter tractat hanc opinionem: postea verò illam rejicit. Fundatur præcipue, quia omnia, quę cadunt sub legem nature, non sunt mala, nisi quia prohibentur a Deo, & Almain. ipse liberę ipsa prohibet, cum sit supremus Dominus, & gubernator. Item quia oppositum non implicat contradictionem: ablata enim prohibitionem, reliqua omnia facile consequuntur.

Hęc verò sententia tanquam falsa, & absurda a reliquis

potestatem humanam, vt quod aliquis, qui matrimonio cum vna contraxit, & consummauit, aliam ducat, priori viuentē, vel manente vtroque vinculo valido, vel dissoluto priori: neutrum enim fieri potest per humanam potestatem, idemq; est in similibus. Vnde hæc exempla potius confirmant primam assertionem: nam hæc impedimēta, si naturalia sunt, ex pura ratione pendunt, non ex voluntate humana. Vnde non credimus, esse aliquando in Ecclesia dispensatum in matrimonio inter fratres, si tamen id factum est, credendum est, factum esse adhærendo opinioni dicenti, illud non esse impedimentum irritans iure nature, de quo plura in propria materia, & aliquid addemus in capite sequenti.

Alia verò exempla nihil faciunt ad causam: nam in priuilegijs decimarum nõ derogatur iuri nature, sed humane determinationi. Quia licet sustentatio ministrorum Ecclesię, sit de iure nature, tamen modus, & distributio illius oneris inter fideles, humani iuris, & arbitrij est, & in hoc tantum fit aliqua immutatio, vt late declarauit tractat. 2. de Relig. lib. 1. ca. 14. Immunitas etiam Ecclesiastica quoad personas (dato quod sit de iure diuino naturali, quod nunc non agimus) non violatur, nec minuitur in se, & prout esse potest in precepto naturali, ex eo, quod auctoritate Pontificis interdum aliquis Clericus priuatur illa, & potestati laicę subijciatur, vel quia tunc potestas Ecclesiastica subit rationem ministri Pontificis, vel certe quia ratio naturalis non alio modo dicit hanc immutationem, nisi cum dependentia, & subordinatione ad supremum Ecclesiasticum pastorem: & ita ibi nulla interuenit dispensatio in iure naturali preceptiuo. Quia ius naturale non præcipit ita clericos esse immunes, vt etiam ex iusta causa non possit Ecclesiasticus Prælati, præsertim supremi eos brachio seculari remittere, vt est per se notum. Quapropter quando hoc fit, non solum non est relaxatio iuris naturalis, verum potius est iusta exequutio iustitię, quam diuinum, & naturale ius dicit. Alia verò exempla, quę Felinus ibi citatus adducit, prudens omitto, quia multa ex dictis excluduntur: alia probabilia non sunt; alia verò nõ ad præsentem causam pertinent, sed quæstionem de dispensatione in iure diuino positiuo infra suo loco tractandam attingunt.

Ad rationem respondeo confirmare secundam assertionem, & non procedere contra primam. In his enim obligationibus, quę pendunt ex consensu, vel pacto humano, fręquens esse potest illa necessitas dispensandę, & ideo consentaneum est diuinę prouidentię, vt illam potestatem reliquerit in Ecclesia. Quia ratione in tractatibus de Iuramento, & voto, vsumus. Itē materia talis obligationis de se est mutabilis, & variabilis, & humana voluntas sæpe imprudenter consentit in obligationem aliquam, & ideo materia illa apta erat ad potestatem dispensandę. At verò quando lex naturalis obligat ex vi solius rationis in materia independente a priori consensu humano, non solum esse non potest necessitas dispensationis, sed etiam illi repugnat: nam si res sit prohibita ratione naturali, est intrinsece mala: quę ergo potest esse necessitas dispensationis in tali lege? Si verò sit præcepta, vel occurrente necessitate, talis lex non obligabit, & non erit necessaria dispensatio: vel si non obstante necessitate lex obligat ex vi rationis, omisio illius est intrinsece mala in tali articulo, & ideo nulla potest esse necessitas permittendi illam. Et ita cessant reliqua, quę ibi adducuntur, quę habere possent aliquem colorem pro iure diuino positiuo, & in suo loco tractabuntur: nam ad ius naturale non recte accommodantur. Quod verò in fine additur de interpretatione, c. 16. tractabitur.

Suarez de Legib.

dirimentia nequeunt a Pontifice dispensari.

1. Ratio difficultatis.

2. Distinguitur triplex ordo preceptorum naturalium:

3. Sententia affirmans Deum posse dispensare in omnibus preceptis naturalibus.

Oham. Petr. Aliac. Andr. de Castr. Nou. Gerson. Almain.

H 3

*Excluditur
hæc senten-
tia.*

reliquis Theologis rejicitur. Et à priori improbanda est ex dictis supra ca. 6. ubi ostendimus, legem naturalem, licet, vt est proprie lex diuina, præcepta, & prohibitionem Dei includat, nihilominus supponere in sua materia intrinsecam honestatem, vel malitiam ab ea prorsus inseparabilem. Et præterea ibi ostendimus, supposita diuina prouidentia, non posse Deum non prohibere mala illa, quæ ratio naturalis ostendit esse mala. Sed licet fingamus, prohibitionem additam per voluntatem Dei posse auferri, nihilominus prorsus repugnat, ad id, quod per se, & intrinsecè malum est, delinere esse malum, quia rei natura non potest mutari, vnde nunc potest talis actus liberè fieri, quin malum sit, & dissonum nature rationali, vt ex Aristot. & alijs ibi ostendimus. Et videtur per se notum, qui n. fieri potest, vt odium Dei, vel mendacium liberè facta non sint praua? Fundamentum ergo huius sententiæ, scilicet, quod omnis malitia humanorum actuum proueniat ex prohibitione extrinseca, omnino falsum est. Ideoq; ne in æquiuoco laboremus, separanda est quæstio de prohibitione extrinseca Dei, an possit ab ipso non fieri, vel respectu omnium, vel respectu alicuius. Nam de hac prohibitione esse potest res magis dubia, vt in dicto cap. 6. dixi, probabilius tamen esse ostendi, esse à diuina prouidentia inseparabilem, illa verò quæstione omissa, hic absolute inquirimus, an fieri possit à Deo, vt actiones illæ, quæ per legem Decalogi prohibentur, malæ non sint vllomodo, ita vt nec per legem ostensiuâ naturalis rationis veniant, vt malæ, & in hoc sensu dicemus, esse falsam sententiam Ohami, & aliorum.

*5. Absurdum
quod sequi-
tur ex impro-
bata senten-
tia: posse sci-
licet Deum
præcipere vt
spemet odio
habeatur.*

Vnde à fortiori constat, multo maius absurdum esse dicere, posse Deum homini præcipere, vt ipsummet Deum odio habeat, quod planè sequitur ex illa sententia. Nam si potest illum actum non prohibere, & ablata prohibitione non est malus; ergo potest illum præcipere. Consequens autem esse absurdum patet, quia non potest Deus facere, vt ipsemet sit odio dignus: nam repugnat eius bonitati: neque etiam potest facere, vt sit rectum, & ordinatum, habere odio rem amore dignam. Item esset ibi quedam contradictio: nam obedire Deo, est quidam virtualis amor eius, & obligatio ad obediendum præsertim nascitur ex amore, ergo repugnat obligari ex præcepto ad ipsummet Deum odio habendum. Idem argumentum fieri potest de mendacio: nam si Deus illud posset præcipere, etiam posset ipse mendacium dicere, quod erroneum est: sic enim tota certitudo fidei periret. Atque hæc etiam ratio probat de dispensatione: nam si potest Deus dispensare in omnibus, ergo in mendacio non tantum officioso, sed etiam pernicioso, & in quacumque materia; multo ergo magis poterit (vt ita dicam) secum ipse dispensare, vel potius sine dispensatione mentiri, quia respectu illius nulla est prohibitio, & aliàs dicitur, actum secundum se malum non esse.

*6. 2 Opinio af-
firmans præ-
cepta Deca-
logi, quæ di-
cuntur secu-
da tabula,
dispensari
posse per
Deum, non
vero prima
Gabriel.
Almain.*

Secunda sententia est Scoti in 3. distinct. 37. quæst. vniua, quem ibi sequitur Gabriel quæst. 1. artic. 2. & refert etiam ibidem Almain. distinguitq; inter præcepta primæ, & secundæ tabulæ. Primæ tabulæ dicuntur tria præcepta Decalogi, quæ versantur circa Deum, de quibus sentit, duo prima, quæ negatiua sunt, esse indispensabilia, tertium autem, quatenus inuoluit circumstantiam Sabbati, & dispensabile, & abrogabile fuisse quod est manifestum apud omnes, quia quoad id non fuit naturale, sed positium) quatenus verò absolute continet affirmatiuum præceptum cultus diuini, dubitat, in dispensabile sit. Et de tota hac parte huius opinionis infra dicam. Præcepta secundæ tabulæ dicuntur reliqua septem, & in vniuersum omnia, quæ circa proximos, vel creaturas versantur, de quibus omnibus sentit Scot. dispensabilia esse.

7. Duo fundamenta præcipua adducit Scot. Vnum

est, quia si essent indispensabilia, intellectus diuinus, vt prouenit voluntatem suam, necessariò iudicaret, hos actus esse amandos, & illos odio habendos, & consequenter necessitatem imponeret diuina voluntati ad amandos actus, quos præcipit, & odio habendos, quos prohibet, quod reputat absurdum, & dicit alibi probasse. Secundum eius fundamentum est, quia beatitudo hominis non pendet ex aliquo actu circa creaturam: nam solo amore sui potest Deus hominem beatificare; ergo nullus actus voluntatis humanæ circa creaturam est medium necessarium secundum potentiam Dei absolutam ad beatitudinem hominis: nec etiam est impedimentum necessariò illam excludens; ergo nullus talis actus circa creaturam necessariò præcipitur, aut prohibetur à Deo, ergo potest in omni tali actu dispensare. Vnde concludit Scot. septem illa præcepta Decalogi non esse conclusiones, quæ absoluta necessitate inferantur ex principijs per se notis, sed solum habere quandam conuenientiam maximam cum natura hominis, vt illi præcipiantur, vel prohibeantur, ac proinde esse capacia dispensationis. Ponitque exemplum in occasione hominis, cuius prohibitio non necessariò inferitur ex principijs naturæ, vt in Abrahamo (inquit) ostensum est. Atque hanc fere sententiam tenuisse videtur Bonauent. in 1. dist. 47. solumque differe, quia de præceptis primæ tabulæ indistincte negat recipere posse dispensationem: de præceptis autem secundæ tabulæ absolute contrarium affirmat, & putat esse sententiam Bernardi lib. de præcept. & dispens. cap. 5. sed de sensu Bernardi dicam inferius, & fortasse Bonauent. in eodem loquutus est.

In hac opinione Scoti in primis considerandum est, illum non tam admittere dispensationem in iure naturali, formaliter loquendo, vt sic dicam, seu loquendo propriè, & rigorosè de præcepto legis naturæ, sed potius extrahere ab hoc iure præcepta secundæ tabulæ, & ideo concedere esse dispensabilia. Vnde consequenter videtur non admittere aliquid proprium præceptum legis naturæ, nisi quod ad Deum pertineat. Vtrumque patet, quia lex naturalis est illa, quæ ex vi rationis solus ducit obligationem, sed illa præcepta non sunt talia secundum Scotum, quia dicit, non necessario inferri ex principijs naturæ, & ita non esse intrinsecè mala, nisi prohibeantur: ergo.

In vtroque igitur mihi valde displicet hæc sententia. Primò enim, si præcepta secundæ tabulæ non essent legis naturæ, ante legem per Moysem datam non obligassent homines ex vi solius rationis naturalis, quia per illam non poterat constare de speciali prohibitione diuina, si ratio non ostendebat in actibus intrinsecam malitiam. Vnde etiam post datam legem illa præcepta moralia non obligassent gentes, pro quibus lex Moysei data non erat, imò nec nunc quoad nos suam vim retinerent, quia omnia præcepta, quatenus fuerunt positua illius legis, cessarunt. Nisi dicatur, fuisse renouata à Christo in Euangelio: quod verum quidem est: tamen inde retorquetur argumentum, quia Christus non tradidit præcepta moralia positua, sed naturalia, & illa magis explicauit: ergo si nunc perseverant, ideo est, quia naturalia sunt. Deinde totum illud consequens videtur esse contra Paulum ad Roman. 2. dicentem, *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legi sunt faciunt, & qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, scilicet sine lege positua propter solam naturalem: loquitur autem ibi Paulus de peccatis contra præcepta secundæ tabulæ, cum ait, Tradidit eos in reprobum sensum, vt facerent ea quæ non conueniunt, &c.*

Responderi potest, etiam si hæc præcepta non sint omnino necessaria de lege naturæ, esse tamen adeò conuenientia naturæ, vt ab omnibus gentibus fuerint introducta, & accepta, & hoc factis esse, vt seclusa positua Dei prohibitionem homines peccarent,

rent, ea transgrediendo. Sed contra: nam inde sequitur, hæc præcepta ad summum esse iuris gentium, quod planè sentire videtur Scot. quando illa comparat cum dominiorum diuisione. At verò ius gentium non solum à Deo, sed etiam ab hominibus mutabile est, vt infra dicam. & patet, quia si aliqua pronuncia non vteretur diuisione, sed communitate rerum, non possemus id tanquam malum damnare, sequitur ergo idem esse dicendum de præceptis secundæ tabulæ, quod absurdissimum est. Alias si aliqua gens barbara non vteretur diuisione, sed communitate vxorum, non esset talis cõsuetudo tanquam intrinsecè mala improbanda, quod nemo dicit. Vnde, vt supra notauimus, quedam nationes approbarunt adulteria, alia non damnarunt furta, qui errores in eis maximè improbantur, cum tamen si tantum essent contra ius gentium, non omnino essent damnabiles, quia non tenentur omnia regna, vel prouinciæ quoad suum vsum, omnia iura gentium, quæ in rigore humana sunt, acceptare. Denique etiam Paulus loco citato illam responsionem videtur excludere, dicens: *Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, vtique ab auctore nature, vt omnes exponunt, qui propterea dicunt; auctorem huius legis esse ipsum nunc Deum per lumen nature.* Confirmit hoc ex Paulo ad Roman. 13. dicente, *Non occides non machaberis, &c. in hoc verbo insinuat, ut diliges proximum tuum sicut teipsum, in quibus verbis docet, illa præcepta esse intrinsecè, & ex natura rei connexa cum amore proximi, & non aliter pertinere ad Decalogum, quam vt necessaria ad amorem proximi: per se autem notum videtur, dilectionem proximi maxime pertinere ad legem nature, cum sine illa conseruari non possit natura ipsa, non solum in debito ordine & educatione, verum etiam neque in suo esse; ergo idem dicendum est de illis præceptis.*

Rom. 13.

11. Hinc autem necessariò sequitur, non solum præcepta erga Deum esse simpliciter necessaria ex vi legis naturalis, sed etiã multa, erga proximum. Quod etiam Philo sophi agnouisse videtur, vt patet ex Aristotel. 2. Ethicor. cap. 6. & lib. 5. cap. 7. Cicerone, & Platone in libr. de Repub. & D. Thoma, & reliquis Theologis. Et ratio, quæ ex dictis colligitur, id coniungit. Et præterea patet inductione: nam saltem octauum præceptum, *Non falsum testimonium dices*, omnino necessariò est, vt à fortiori patet ex dictis supra de prauitate mendacij. Item furum formaliter, sistendo in ratione furti, nunquam potest licere: nam si acceptio est licita, alter à quo accipio, non est rationabiliter iniustus: quod si non est ita iniustus, nõ est furum: ergo è contrario, quando alius est rationabiliter iniustus, acceptio non est licita: ergo repugnantia est, esse furum, & licere: ergo hoc etiam præceptum simpliciter necessarium est. Et idem argumentum fieri potest de homicidio, vt in tertia opinione dicam.

12. Non tamen præcepta erga Deum necessaria esse de iure natura, sed auctori prouidentia, vt supra dicam.

Argumenta verò Scoti non cogunt: nam primum, vt Bassolis, Caietan. & alij notarunt, æquè procedit contra priorem partem sententiæ ipsiusmet Scoti, quia si aliquod præceptum primæ tabulæ est dispensabile, etiam diuinus intellectus, vt antecedit voluntatem, necessariò iudicat, illud esse seruandum, & consequenter voluntas etiam diuina necessario conformabitur huic iudicio, cum tamen versetur circa aliquid creatum, scilicet: circa mores, vel actus humanos. Illud ergo consequens, quantum ad intellectum Dei spectat, nullum infert inconueniens: nam de omni veritate necessaria necessariò habet iudicium, siue sit de re increata, siue de creata, siue speculatiua, siue practica, seu operabili ab homine. Quod verò pertinet ad voluntatem Dei, si fit sermo de simplici affectu complacentiæ, vel displicitiæ, etiam hunc potest Deus necessariò habere circa illud, quod iudicat esse per se bonum, aut per se malum, maximè supposita voluntate libera, quam habet creandi homi-

nem. Si autem sit sermo de voluntate aliqua beneplaciti ferendi præceptum, seu obligandi homines positua, & superaddita obligatione, sic probabiliter potest disputari illud cõsequens in vtramq; partem; nos autem supra ostendimus vt probabilius, etiam illo modo non esse inconueniens necessitari diuinam voluntatem ad illam prohibitionem ex suppositione, quòd decreuit naturam humanam condere, & illam gubernare, seu conuenientem prouidentiam circa illam habere. Secundum autem fundamentum Scoti ab extrinseco sumitur: nam malitia, vel bonitas intrinseca actus ex obiecto pensanda est, non ex habitudine, vel necessitate ad vltimum finem. Vnde mendacium iocolum, vel officiosum in rigore non priuat vltimo fine, cum sit peccatum veniale, & nihilominus indispensable est. Quòd si dicatur impedire, quia illo durante, non potest obtineri beatitudo, donec reatus illius pœnæ tollatur; sic constat falsum esse assumptum: nam multi actus circa creaturas, vel omissiones eorum possunt esse necessarij ad beatitudinem, vel possunt illam impedire. Nam propterea dixit Paulus, sine lege perituros, qui talia faciunt. Quamuis ergo substantia beatitudinis consistat in solo Deo, & actibus circa illum, tamen actus circa creaturas possunt illam impedire, vel esse media necessaria ad illam consequendam, quatenus redundant in offensionem Dei, vel eius-obedientiam continent.

Tertia opinio est Durandi in 1. dist. 47. quæst. 4. & Maioris in 2. dist. 37. quæst. 10. qui distinguunt inter præcepta negatiua, & affirmatiua, quamuis non omnino inter se conueniant. Nam Maior dicit, negatiua esse indispensable, excepto quinto præcepto, *Non occides*. Durand. verò eandem regulam constituens de exceptione, dixit, si verbum, *Non occides*, generaliter sumatur pro quacumque hominis occisione, sic dispensabile esse: si verò sumatur pro occisione hominis, prout eam prohibet ratio naturalis, sic etiam illud indispensable esse. Sed profectò non erat necessaria, quia priori modo occisio non cadit sub prohibitione legis nature, quia dicit quid commune abstrahens ab occisione iusta, & iniusta, de qua constat, vt sic, non prohiberi lege nature. Igitur loquendo propriè de quinto præcepto, sine causa fit exceptio, vt patebit. Et eodem modo possent isti auctores excipere septimum præceptum, vel in illo distinguere, quia etiam acceptio rei alienæ potest interdum iuste fieri.

13. Opinio affirmans præcepta negatiua Decalogi esse indispensable, excepto quinto præcepto, quòd cũ affirmatiuis dispensari potest. Durand. Maior.

De affirmatiuis autem præceptis, Maior absolute dicit, omnia esse dispensabilia. Et probat primò quia potest Deus non concurrere cum homine ad quemcumque actum præceptum. Sed hoc imperitiosum est, quia hoc non est dispensare, sed tollere potestatem operandi. Quis enim dicat, vnum hominem dispensare cum alio, ne audiat Missam, violenter illum detinendo, aut ita grauiter vulnerando, vt illam audire non possit. Probat deinde, quia pro quocumq; tempore signato potest Deus præbere facultatem non exercendi actum præceptum, vel etiã præcipere facere aliud; ergo hoc modo poterit pro toto tempore vitæ dispensare. Sed neq; hoc vrget: si consideremus, præceptum affirmatiuum non obligare pro semper: & stando in pura lege nature non habere aliud tempus, pro quo determinatè obliget, nisi illud, quod necessaria occasio, vel opportunitas definerit. Vnde quamuis cõtingat, totum vitæ tẽpus transigi sine tali occasione, vel opportunitate, & i-deo nunquam occurrere obligationem præcepti, nõ propterea interueniat dispensatio: nam hoc etiam naturaliter, & sine miraculo contingere potest. Ratio ergo illa ad summum probat, posse Deum facere, vt in singulis temporibus præcepti necessitas nõ occurrat, vel quia vrget aliud præceptum magis, vel quia rerum circumstantiæ mutantur. Quòd si Maior velit, stantibus eisdem circumstantijs, cum quibus obligat

14.

Handwritten notes on the right margin, including 'E 2' and other markings.

naturale præceptum, posse Deum dare licentiam, ne impleatur, illud non probat, sed assumit tantum.

15. Durandus autem distinguit inter præceptum primæ, & secundæ tabulæ, & prius dicit esse indispensabile, posterius autem dispensari posse. Probat hac ratione, quia omnis materia, à qua potest auferri ratio debiti, dispensabilis est; illa verò, quæ habet debitum separabile, est indispensabilis: sed materia illorū præceptorum ita se habet, ergo. Minorem probat hac analogia, quia dependentia à Deo est inseparabilis ab homine; dependentia verò vnius hominis ab alio est separabilis à quocumque: sic ergo à cultu Dei est inseparabile debitum; ab honore autem parentum separari potest. Vnde non potest Deus facere quin illi credendum sit, & reuerentia exhibenda: potest autem facere, ne parentes honorentur. Sed quoad neutram partem videtur mihi ratio efficax, nec distinctio constans. Primum probo, quia longè aliud est de dependentia à Deo in esse: hæc enim essentialis est, quia sine illa non potest homo subsistere: sine actione autē morali erga Deum potest existere; imò & bene operari circa alia obiecta. Item quamuis potuerit Deus facere, vt Petrus v. g. non habuerit esse à suis parentibus, tamen hoc non esset dispensare in præcepto de honorandis parentibus: supposito autem quòd ab illis habuit esse, iam interuenit dependentia à quo inseparabile est debitum honorandi parentes, sicut à dependentia à Deo inseparabile est debitum, colendi ipsum. Et hinc patet secunda pars: nam si fit sermo de debito, æquè inseparabile est sumptum cū proportionem, seu supposita emanatione à tali causa: si verò sit sermo de actibus, quibus soluitur hoc debitum, sicut potest Deus facere, vt homo sine peccato nunquam in tota vita exerceat actum honoris circa parentes, ita potest etiam facere, vt nunquam exerceat actum cultus diuini; ergo vel neutra est dispensatio, vel in vtroq; præcepto dispensari potest.

16. Est igitur quarta opinio, quæ absolute & simpliciter docet, hæc præcepta Decalogi esse indispensabilia etiam per potentiam Dei absolutam. Tenet D. Tho. q. 100. artic. 8. & ibi Caietan. & alij, Sotus libr. 2. de iust. qu. 3. artic. 8. Victor, relect. de homicid. Viguer. in Instit. Theolog. cap. 15. §. 1. verſu 7. Vincent. in speculo moral. libr. 1. part. 2. distinct. 4. Altiſiodor. in summa lib. 3. tract. 7. cap. 1. q. 5. Richard. in 3. distinct. 37. artic. 1. quæſtion. 5. & ibi Paludan. Bassolis, & alij. Abulen. in 20. caput Exodi q. 35. & Molin. tom. 6. tractat. 5. disputation. 57. num. 6. Fundamentum D. Thomæ est, quia ea quæ continent intrinsecam rationem iustitiæ & debiti, indispensabilia sunt; sed huiusmodi sunt præcepta Decalogi; ergo. Maior patet, quia implicat contradictionem esse debitum, & non esse debitum; quod autem dispensatur, eo ipso fit indebitum; si autem habet debitum inseparabile, necessario illud retinet: ergo repugnat dispensare quod huiusmodi est. Et ideo ait Diuus Thomas, nec Deum dispensare posse, quia non potest agere contra suam iustitiam, quod tamen ageret, si licentiam daret faciendi id, quod per se, & intrinsecè iniustum est.

17. Hanc verò rationem impugnant auctores aliarum opinionum, quia vel petit principium, vel æquè procedit in omni præcepto, & dispensatione eius. Probatur, quia si fit sensus, stante, & manente debito, non posse dispensationem habere locum, hoc in omni lege locum habet, quia repugnat dispensare, vt manente debito legis liceat agere contra legem: nam ratio dispensationis consistit in hoc, vt auferat debitum legis, & ideo in illis terminis cōtradictio inuoluitur, vel est sensus, hoc debitum non posse auferri in præceptis naturalibus, & hoc probandum est: cum hoc ergo assumitur, principium petitur.

18. Respondetur, duplex esse debitum, aliud procedens ab ipsa lege tanquam effectus eius, & de hoc procedit aperte obiectio: tamen Diuus Thomas in

dicta ratione non loquitur de hoc debito. Aliud est debitum proueniens ex intrinseca proportionem inter obiectum, & actum comparatum ad rectam rationem, seu naturam rationalem, & de hoc debito procedit ratio D. Thomæ. Nam (vt sæpe dictum est) lex naturalis prohibet ea, quæ secundum se mala sunt, quatenus talia sunt, & ideo supponit in ipsis obiectis, seu actibus intrinsecum debitum, vt non amentur, seu non fiant: & è contrario præcipit bona quatenus intrinsecam connexionem, & necessitatem habent cum natura rationali; hoc autem debitum inseparabile est, non quia non fit dispensabile (sic enim peteretur principium) sed quia intrinsecè supponitur in ipsis rebus antè omnem legem extrinsecam, & ideo stantibus eisdem rebus auferri non potest, quia non pendet ex extrinseca voluntate, neque est res aliqua distincta, sed quasi mod⁹ omnino intrinsecus, seu quasi relatio; quæ impediri non potest, posito fundamentō, & termino. Et hanc rationem confirmant, quæ circa alias opiniones dicta sunt, & quæ in capit. 6. diximus.

Hæc igitur sententia formaliter, & propriè loquendo, vera est. Quia vero negare non possumus, Deum aliquando efficere, vt actus illi materiales liceant, quia alias, non interueniente Deo ipso, & eius potestate, licitè fieri non possint, ideo vt intelligatur quomodo hoc fiat, & cur illa non fit, nec appelletur dispensatio, oportet distinguere in Deo varias rationes. Est enim supremus legislator: vnde habet, vt possit noua, & varia præcepta imponere: est etiam supremus Dominus, qui potest dominia mutare, vel concedere: est item supremus iudex, qui potest punire, vel vnicuique reddere quod ei debetur. Dispensatio ergo propriè pertinet ad Deum sub prima consideratione, quia eiusdem potestatis est tollere, & cōdere legem: itaque vt intelligatur Deus dispensare, oportet vt vtendo sola illa iurisdictione, & non adiungendo potestatem dominatiuam, per quam res ipsas immutat, licere faciat, quod antea non licebat. Nam si per dominium suum mutet humanum, hoc non erit dispensare, sed tollere materiam legis, vt ex superioribus constat. Quocies ergo Deus facit licitum actum qui iure naturæ videbatur prohibitus, nunquā id facit vt purus legislator, sed vtendo alia potestate, & ideo non dispensat.

Hoc videre licet in exemplis positis. Quando enim Deus præcepit Abraham interficere filium, id fecit tanquam Dominus vitæ, & mortis: si enim Deus ipse per se ipsum voluisset interficere Isaac, non indignuisset dispensatione, sed ex suo dominio id facere posset: eodem ergo modo potuit vti Abrahamo vt instrumento, & quantum præceptum non prohibet esse instrumentum Dei in occisione, si ipse præcepit. Idem sentit Diuus Thomas de facto Osee in assumenda muliere fornicaria, vt patet dicto art. 8. ad 3. & 2. 2. quæſt. 154. Potest enim Deus transferre in virum dominium mulieris sine consensu eius, & ita efficere vinculum inter illos, ratione cuius illa copula iam fornicaria non fit. Sed licet hoc sit verum de potentia absoluta, locus Osee non cogit ad hanc interpretationem: iussit enim Deus assumere eam, quæ prius fornicaria fuerat, non solum ad vsum, sed etiam ad matrimonium, & in coniugem, vt Hieronymus, Theodor. & alij interpretantur, & Irenæus lib. 4. contra hæreses, cap. 37. & August. 22. contra Faust. cap. 80. & 85. & lib. contra Secundinum Manich. cap. 21. Simili modo non dispensauit cum Hebræis, quando Egyptiorum spolia illis concessit, sed vel tanquam supremus Dominus donauit, vel saltem tanquam supremus iudex reddidit eis mercedem laborum suorum, vt dicitur Sapient. 10. Ita ergo in similibus omnibus intelligendum est, neque potest aliter fieri propter rationem adductam. Idemq; applicari potest ad præcepta affirmatiua, in quib. est res facilis, quia non obligant pro semper, sed stante

Durand. ait præcepta 1. naturalia esse indispensabilia, non ita verò 2. tabulæ.

4. Opinio asserens præcepta omnia de decalogi esse indispensabilia, et de potentia Dei absoluta. D Thom. Caiet. Soto. Victoria. Alsted. Viguer. Vincent. Richard. Paludan. Bassol. Abulen. Molina.

19.

20.

D. Thom.

ostiam mui vriem con- iugi coopti- or tenu est.

Hieron. Theodor. Irenæus. Augustinus.

op^a

SVA
12

opportunitate, quæ circa tale obiectum inducat necessitatem. Potest autem Deus aut obiectum mutare, cedendo iuri suo, vel hominum iura immutando, aut etiam necessitatem potest auferre addendo novas circumstantias, quæ illam impediunt, & nihilominus præceptum integrum manet, vt ex se semper obliget pro debita opportunitate, quod est signum, non fuisse factam dispensationem.

21. Vnde colligit D. Thomas in dicta solut. ad 3. hunc modum immutationis non solum Deo, sed etiam homini interdum esse possibilem. In negatiuis quidem præceptis, quando materia illorum cadit sub dominio humano, & per homines immutari potest, quomodo nos supra explicauimus legem præscriptio- nis. In affirmatiuis autem, quando per homines possunt immutari circumstantiæ, quæ inducebant necessitatem operandi, vel quando possunt homines grauius præceptum imponere. Vt si Rex præcipiat filio non succurrere parenti extreme indigenti, vt libentiar reipublicæ periclitanti. Deus autem ob singularem excellentiam potest, quando vult vt absolute potestate, & dominio, vnde etiam intelligitur ratio, ob quam non in omnibus præceptis negatiuis potest talis mutatio fieri per homines ex parte materiae, in quibus potest fieri à Deo, vt v. g. in præcepto non fornicandi, quia nimirum non habet homo illam potestatem in personam feminae, quam habet Deus, vt possit alteri tradere in suam prout voluerit, & ideo etiam potuerunt leges humanae per vsucapionem mutare dominia rerum, non tamen ita potuerunt mutare dominia vxorum. Et ita stante lege humana potest definere esse furtum, quod antea fuisset, non tamen potest definere esse adulterium, quod per se tale existit.

22. Præterea ex his obiter intelligitur, quotiescunque materia præcepti talis fuerit, vt honestas, vel turpitudine eius non pendeat ex domino diuino, tunc non solum indispensabile esse tale præceptum, sed etiam ita immutabile, vt non possit vlla ratione licitum fieri id, quod prohibet: solum enim in negatiuis præceptis hoc proprie inuenitur. Huiusmodi est primū præceptum Decalogi, quatenus negatiuum est, & prohibet habere, vel colere plures Deos: hoc enim nullo modo potest immutari, quia est contra rationem vltimi finis, & excellentiam Dei, ac vnitatem eius quam ipse mutare non potest. Nec enim potest vel alium Deum constituere, vel aliquid facere, quod sit æquali honore dignum; mutatio ergo talis præcepti, seu materiae eius non cadit sub diuino dominio. Idem est de secundo præcepto Decalogi, tum quia inuoluit prohibitionem mendacij, quod nulla ratione honestari potest, si mandacium manet: tum maximè, quia prohibet facere Deū auctorem mendacij, quod etiam includit irreuerentiam Dei, ad eò repugnantem diuinæ auctoritati, vt non possit in hoc cedere iuri suo (vt sic dicam.) Atque in hoc sensu verum est quod intendebat Scotus, hæc alijs esse immutabiliora.

23. De tertio autem, cum sit affirmatiuum, certum est, posse à Deo fieri, vt sepe non obliget, quando alijs secundum communem cursum rerum obligaret. An verò possit homini licentiam dare, vt per totum vitæ tempus, & quod difficilius est, per totam æternitatem nullum bonum motum circa ipsum exerceret; neque cultum alij nem proximum, & directum exhibeat, non immerito dubitauit Scot. Nonnulli verò ex Thomistis censent, hoc non posse fieri, nec per propriam dispensationem, neque etiam per mutationem materiae. Si tamen consideremus absolutam, ac nudam potentiam, non apparet in hoc implicatio contradictionis, quia inde non sequitur, non posse talem hominem bonos actus morales circa obiecta creata exercere, quia eorum bonitas non penderet ex præiudicio actu formali circa vltimum finem & natura sua tendunt in ipsum, & ita mediata, & remota, vel quasi

materialiter possunt dici continere cultum Dei. At verò considerando diuinam potentiam, vt coniunctam infinitæ sapientiæ, & bonitati Dei, atque adeo loquendo moraliter (vt sic dicam) credibilis est, non posse Deum in hoc cedere iuri suo, quia esset veluti prodigalitas quædam irrationabilis, maximè respectu creaturæ rationabilis & pro tota æternitate. In alijs autem præceptis non inuenio huiusmodi immutabilitatem ex parte materiae, solo excepto mendacio, vt iam dixi, in quo fortasse est specialis ratio, vel quia est respectu ipsius Dei malum est, vel quia de se non limitatur ad materiam creatam, nec penderet ex dominio Dei in illam, vel in personam, sed in quacunque materia, & de quacunque persona dici potest, vel denique quia eius deformitas non penderet ex alio dominio, vel diuino iure, sed statim oritur ex dissonantia verborum ad mentem.

Tandem ex dictis intelligitur, quo sensu dixerit 24. Bernard. in lib. citato de præcept. & dispensat. c. 5. ea, quæ pertinent ad præcepta secundæ tabulæ, mutari posse auctoritate Dei præcipientis: loquitur enim non de præceptis ipsis formaliter sumptis, vt sic dicam, sed de actionibus, circa quas illa præcepta versantur. De quibus ait, cum per se nunquam liceant, auctoritate Dei præcipientis posse licere. Quod verum est in sensu explicato; illa tamen non est dispensatio in præcepto secundæ tabulæ, sed est mutatio materiae eius, vt diximus. Tamen quia hæc mutatio, quando fit ex peculiari dominio, & potestate Dei, est (vt sic dicam) extra cursum naturæ, & præter leges ordinariæ prouidentia, ideo interdum dispensatio appellatur, non quidem proprii præcepti naturalis (neque hoc dixit Bernard. si attendè legatur) sed ordinarij cursus, & legis prouidentia, quæ à diuina voluntate penderet. Et in eodem sensu videtur loquutus Bonauent. Nam sententiam Bernardi imitatur. Dices ergo nulla erit tunc differentia inter præcepta primæ, & secundæ tabulæ, quam Bonauent. constituit, & fauet Bernard. nam statim cap. 6. dicit, quædam ita esse immutabilia, vt nec à Deo ipso mutari valeant. Respondetur facile ex dictis, in hoc esse differentiam, quod præcepta primæ tabulæ talia sunt, vt non solum ipsa formaliter dispensari non possint, verum etiam neque in actionibus quas prohibent, possit talis mutatio fieri, vt liceant, vel honestæ sint, ac subinde vt neque etiam materialiter sumptæ honestari possint auctoritate Dei præcipientis. Odium enim Dei nullo modo potest honestari, nec adoratio idoli, nec cultus alterius Dei præter Deum verum, quia ab his actionibus secundum se sumptis inseparabilis est deformitas, si libere fiant, quod non ita semper est in actionibus pertinentibus ad præcepta secundæ tabulæ. Quod non vniuersaliter, sed indefinite accipiendum est: aliqua enim præcepta secundæ tabulæ possunt esse immutabilia etiam hoc modo, vt aperte fatetur Bernard. dicto cap. 6. & in superioribus satis explicatum est.

25. Superest dicendum, an saltem extra Decalogum sint aliqua naturalia præcepta, quæ proprie, & formaliter relaxari possint per diuinam dispensationem. Affirmat n. Soto loco citato, & sequitur Medin. dicto art. 8. & tribuit D. Thomæ, vel quia q. 94. ar. 5. dicit legem naturalem quoad aliquas conclusiones posse in aliquo particulari casu mutari, vt in lege de reddendo deposito (quo exemplo vtuntur dicti auctores ad probandum, dispensationem posse cadere in talem legem) vel forte, quia D. Thomas dicta q. 100. a. 9. dicit, in præcepta, quæ dantur ad determinandos modos speciales exequendi præcepta Decalogi, posse cadere dispensationem, vt si ad custodiam ciuitatis distribuatur lex vigilias per ciues, potest cum aliquo dispensari (hoc enim est exemplum D. Thomæ, quod ad hanc etiam partem Soto applicat.) Huius etiam sententia videtur fuisse Altius. supra: distinguit n. in præceptis quatuor gradus necessitatis, ex quibus quar-

24. Quo sensu assenit D. Bernardus, præcepta secundæ tabulæ mutari posse à Deo, D. Bern.

D. Bern.

25. An extra decalogi sint aliqua præcepta naturalia dispensabilia per potentiam diuinam. Soto. Medin. D. Thom.

Altius.

Handwritten notes and stamps on the right margin, including 'E 2' and 'OTTO'.

quartus non facit ad causam, quia est de necessitate proueniente ex lege humana, in tertio ponit praecepta, quae pendunt ex actu humano, quam supponunt, ut sunt de seruandis votis, iuramentis, contractibus, &c. & in his parua est difficultas, ut patet ex capite precedenti. In primo ergo gradu necessitatis dicit praecepta non esse dispensabilia, in secundo autem esse; ponit exemplum in praecepto non ducendi plures uxores. Et rationem indicat, quia illa sunt secundae necessitatis, quae sunt aliquo modo necessaria ad conseruationem charitatis, non tamen simpliciter ad ipsam charitatem; nam haec constituunt primum gradum necessitatis. Fauet multum D. Thomas in 4. d. 33. quaest. 1. Nam in primo art. docet, esse praeceptum naturale prohibens pluralitatem vxorum pertinens non ad primaria, sed ad secundaria praecepta; & ideo subdit art. 2. potuisse Deum illo praecepto dispensare. Eademque ratio erit de praecepto naturali prohibente matrimonium inter fratres: unde de Abraham legitur habuisse Sacram sororem suam in vxorem. Item de praecepto non dissoluenti vinculum matrimonij consummati. Nam haec, & similia naturalia sunt; & tamen in illis dispensare potest Deus. Fundamentum Soti esse videtur, quia haec praecepta nec proximè, nec remotè continentur propriè in praeceptis Decalogi, tanquam conclusiones in principijs. Unde sentit, non inferri per necessariam consequentiam, & ideo non habere tantam necessitatem, quin in eis possit dispensari.

26.
Resolutio.
Deum in
nullo prae-
cepto natura
peste proprie
dispensare.
D. Thom.
Caiet.
Richard.

Nihilominus dicendum est, propriè loquendo, non dispensare Deum in aliquo praecepto naturali, sed mutare materiam eius, vel circumstantias, sine quibus praeceptum ipsum naturale non obligat ex se, & absque dispensatione. Hanc credo esse mentem D. Thomae in dicto art. 8. & Caietan. Richardi, & aliorum. Quam probo primò excludendo exempla, quae in contrarium afferuntur. Primum erat de non reddendo deposito in casu necessario: illa verò non est dispensatio, ut est euident, alias vnusquisque secum dispenseret in illa lege naturali, quia sua auctoritate potest non reddere depositum in tali casu, imò tenetur. Est ergo illa mutatio in materia, per quam fit, ut illa non sit materia talis praecepti, ut cap. 3. declarauit. Unde immerito adducitur D. Thomas in art. 5. q. 94. quia ibi non de dispensatione, sed de mutatione ex parte materiae loquebatur. Secundum exemplum erat de custodia ciuitatis per vigilias lege distributas, quod multo magis est extra rem: nam illa distributio non fit nisi per humanam legem, & ideo mirum non est, quòd cadat in illam dispensatio, non solum Dei, sed etiam hominis. Ideoque male etiam citatur Diuus Thomas in dicto art. 8. quia ibi loquitur de determinatione legis naturalis facta per legem humanam, ut exemplum ostendit.

27.

Tertium exemplum indicatum ab Altiostorense est, de praecepto seruandi votum, in quo potest dispensari. Ad quod etiam constat ex dictis in cap. precedenti, cum auferatur votum non fieri dispensationem in lege naturali, sed auferri materiam eius: eodemque modo, & non alio potest Deus auferre obligationem voti: nec enim facere potest, ut votum integrum maneat, & quòd lex naturalis non obliget habentem, ad implendum illud: potest ergo Deus auferre votum, & ita subtrahere obligationem legis naturalis absque dispensatione. Imò hic addo (quamuis fortè ad modum loquendi pertineat) quod licet Pontifex auferendo votum, dicatur propriè dispensare in illo, si tamen Deus per se illud remittat, non tam posse dici dispensare in illo, quam irritare illud. Et ratio est, quia Deus remittit debitum suum tanquam proprius Dominus illius, & ideo donat, vel irritat, non dispensat, sicut quando vnus homo remittit alteri promissionem sibi factam de Pontifice, qui operatur potestate commissa sibi, & tanquam Domini di-

pensator. Cuius signum etiam est, quia Deus potest tollere votum sine vlla causa pro sola sua voluntate, quòd est proprium irritationis. Pontifex verò non potest sine causa dispensare.

Quantum exemplum erat de praecepto non ducendi plures uxores & ad eundem gradum, & ordinem pertinent caetera ad eandem matrimonij materiam spectantia, in quibus confidero, omnia illa praecepta esse ex his, quae fundant obligationem suam in humano consensu, & contractu, ut ex materia de matrimonio suppono, & inductione constat in allegatis praeceptis: omnia enim fundantur in natura talis contractus, ut conueniente natura rationali. Hinc ergo est, ut omnia illa mutabilitatem patiantur ex parte materiae, quia cum contractus ille consistat in mutua corporum traditione, Deus qui est supremus Dominus illorum corporum, potest mutare, aut moderari translationem dominij in corpus alterius per talem contractum factum, & hac mutatione facta cessabit lex, quae in illo fundatur, non per dispensationem legis, sed per irritationem contractus, vel in totum, vel ex parte. Confirmatur, & declaratur à simili, quia haec praecepta aequiparari possunt cum naturali praecepto non fornicandi, in quo fieri non potest dispensatio, quia accessus ad non suam non potest honestari; tamen quia illa, quae non erat sua, v. g. Oseae, nec esse poterat sine illius consensu, fieri potuit sua per Dei potentiam vel simpliciter, vel quoad talem usum, ideo accessus ad illam potuit fieri honestus, non per dispensationem in praecepto non fornicandi, sed faciendo ut non sit fornicatio, quae antea fuisset. Ita ergo conuerso recessus à propria vxore quoad vinculum, contra naturale praeceptum est, quia in homine non est potestas priuandi alterum dominio acquisito, etiam illo volente; Deus autem habet hanc potestatem, & ideo potest mutare materiam illius legis, & consequenter facere, ut cesset obligatio eius sine dispensatione. Declaratur tandem, quia, ut in capite precedenti dicebam, in praeceptis ad matrimonium pertinentibus quaedam respiciunt finem eius, & conseruationem naturae: quia ergo haec conseruatio ad auctorem naturae spectat, ideo talia praecepta includunt in obiecto suo veluti habitudinem inrinsicam ad auctorem naturae, seu dependentiam ab illo, ita ut non sint omnino absoluta, sed quali conditionata. Ut, v. g. quod dissolutio matrimonij non liceat propria auctoritate, quia non possunt priuati facere sua auctoritate aliquid, quod cedit in prauiudicium naturae. Unde in tali praecepto intelligitur excepta auctoritas Dei, ut auctoris naturae: ideoque quando ille aliud praecipit, non est dispensatio, sed obseruatio praecepti iuxta conditionem, quam includit, sicut infra de praeceptis humanis dicemus, quando in ipso praecepto, vel regula praecipitur, ne hoc fiat sine licentia, tunc dare licentiam non esse dispensare, sed exequi legem ordine, & modo ab ipsa praescripto. Nullo ergo exemplo probari potest, habere locum propriam dispensationem Dei in praeceptis naturalibus.

Ratione tandem hoc declaratur, quia si praeceptum est naturale, ut tale est, sequitur per consequentiam necessariam ex principijs naturalibus: ergo non potest magis dispensari in illo, quam in ipsis principijs. Consequentia patet, quia omnis falsitas, vel defectus in conclusione redundat in falsitatem, vel defectum, aut mutationem principij. Antecedens verò patet, quia si non sequitur necessario, ergo non obligat ex vi folij rationis, & discursus: ergo non est merè naturalis obligatio. Declaratur tam in affirmatiuo, quam in negatiuo praecepto. Quia si praeceptum affirmatiuum non sequitur necessario ex principijs naturalibus: ergo actus, quem praecipit, non est simpliciter necessarius ad honestatem morum ex vi folij rationis: ergo nec est praeceptus, nec sub obligatione naturali, nisi accedat aliqua volun-

tas, quæ inducat necessitatem. Vnde è contrario nec omisio talis actus erit per se, & intrinsecè mala in aliqua opportunitate, vel cum aliquibus circumstantijs. Nam si pro aliquo tempore, vel occasione habet illam intrinsecam malitiam, non verò pro alijs; certè pro illa erit præceptum naturale obligans ad talem actum, & non pro alijs, & ita stante illa occasione cum omnibus circumstantijs, non poterit præceptum non obligare: quod si mutentur occasio, & circumstantia, tunc desinere poterit obligatio, non tamen per dispensationem, sed quia hæc est natura præcepti affirmatiui, vt obliget semper, & non pro semper. Si verò præceptum est negatiuum, vt sit naturale, oportet, vt prohibeat rem, quia mala est, atque ad eò vt per se, & intrinsecè est mala: alioqui non erit præceptum naturale, quod non facit, sed ostendit malitiam actus prohibiti. Nam si actio ex se talis non est, necessaria erit aliqua voluntas, per quam fiat mala.

20. Dices fieri posse, vt actio eadem interdum ex se mala sit, interdum verò non sit, sed contra, quia tunc non poterit vtumque habere cum eisdem circumstantijs, vel conditionibus ex parte materiae. Nam cum bonitas, vel malitia cõsurgant ex consonantia, vel dissonantia actus ad naturam rationalem, fieri nõ potest, vt idem actus cum eisdem conditionibus sit per se dilonus, & consonus, quia non resultant oppositæ relationes ex eodem fundamento, ergo vt illæ diuersæ habitudines cõsurgant etiam pro diuersis temporibus, necesse est, vt pro illis fiat mutatio in conditionibus materiae. Vt v. g. accipere rem alienam, interdum est malum, interdum bonum, sed non cum eisdem circumstantijs, sed erit malum sine extrema necessitate, bonum verò in illa, quia pro illis opportunitatibus variatur ius vtendi tali re. Tunc autem præceptum negatiuum naturale prohibens talem actum, non prohibet illum abstractè, sed vt malum est, ac subinde vt versatur circa materiam, talibus circumstantijs affectum; ergo non potest tale præceptum deficere circa suam materiam, & consequenter nec circa illam dispensari. Hæc autem ratio vniuersalis est pro omnibus præceptis naturalibus, & illa ostendit intrinsecam differentiam quoad hoc inter naturale præceptum, & positium; ergo nulla exceptio, vel limitatio habet locum in lege naturali, si propriè de illa, & de vera dispensatione loquamur. Quod si interdum D. Thomas, vel grauis auctor aliter loquutus est, latè accipit dispensationem pro mutatione obligationis orta ex mutatione materiae, quando illa mutatio materiae extra ordinariè sit à Deo per supremam quandam potestatem, vt supra respondendo ad Bernardum satis explicuimus.

CAPVT XVI.

Vtrum circa legem naturalem habeat locum epiikia, vel interpretatio siue à Deo, siue ab homine facta.

1. **D**vo in hoc titulo petuntur, vnum est, an circa naturalem legem habeat locum epiikia; aliud est, si locum habet, an à solo Deo, vel ab hominibus etiam fieri possit. In primo puncto ferè omnes auctores conuenire videntur, legem naturalem posse recipere interpretationem per epiikiam, vt ex statim allegandis constabit. Dissentiunt tamen: nam quidam dicunt, hanc epiikiam lege naturali à solo Deo fieri posse. Tribuitur D. Thom. in 4. d. 33. q. 1. art. 2. vbi loquitur in particulari de lege naturali prohibete pluralitatem vxorum: tamen ibi nomine dispensationis vtitur. Et eodem modo ibi Richard. art. 1. q. 1. Palud. Supplementum Gabrielis, & alij ibidem, in eodem casu vtiuntur nomine dispensationis. Sicut etiam

iam multi Theologi (vt in lib. 6. de voto notauimus) legis interpretationem in casibus obscuris dispensationem vocant. Et iuxta dicta videtur necessaria hæc expositio, quia rigorosa dispensatio non cadit in legem naturalem, vt ostensum est: ergo si aliqua videtur fieri, esse debet per modum interpretationis. Hæc autem videtur moraliter necessaria, quia lex naturalis quoad aliqua præcepta magis remota à primis principiis, versatur circa materiam mutabilem, & que in multis casibus potest deficere, vt Aristot. dixit 5. Ethicor. cap. 7. & 12. ergo in illa est etiam necessaria epiikia, quia aliàs sæpe esset iniusta. Quod autem hæc pertinet ad solum D E V M, probatur, quia eius est interpretari legem, cuius est condere.

Aliorum verò opinio est, epiikiam & cadere posse in legem naturæ, & ab homine interdum fieri, vt à Papa, vel alio simili potestatem habente. Vtrumque sentit Caietan. 2. 2. q. 120. art. 1. licet primum expressius. Et idem tenet Soto lib. 1. de iustit. q. 7. art. 3. ad 3. & lib. 10. quaest. 3. art. 4. Idem latè Nauarr. consil. 4. de despons. impub. num. 16. & 17. varia adducens exempla, vbi etiam refert Couarr. in 4. 2. part. cap. 6. §. 9. fieri. Idem Felin. referens alios in cap. *quæ in Ecclesiastum*, de constitut. num. 26. Et omnes, quos in cap. 14. allegauimus, qui dicunt posse homines dispensare in lege naturali, à fortiori possunt pro hac sententia allegari. Ratio verò est, quia hæc interpretatio, seu epiikia sæpe est moraliter necessaria, vt proximè ostensum est: ergo non est verisimile, eam sibi Deum reseruasse, sed hominibus, quos suos ministros constituit, commisisse. Probatur consequentia, quia aliàs multum defuisset Deus hominibus in necessariis, quod non est prouidentia ipsius consentaneum. Sequela patet, quia recursus ad Deum ipsum immediatè non est homini possibilibus, neque est consentaneus ordini naturali: ergo si in occasionibus occurrentibus non esset in hominibus potestas ad interpretandum ius naturale, etiam præter verba eius, si causa id postulet, homines essent perplexi, & miraculo esset opus, vel speciali reuelatione diuina ad dirigendas suas operationes, quod repugnat omni prudenti prouidentia. Sicut inter homines repugnaret, Principem ita referuare sibi interpretationem suarum legum, vt in nullo casu, etiam quando esset impossibilis recursus ad ipsum Principem, possent ministri eius legem interpretari.

3. Nihilominus esse potest tertia opinio, quæ in priori puncto negat, legem naturalem esse capacem epiikiae, & consequenter tollit fundamentum posterioris dubij: nam ex hoc principio sequitur, net Deum ipsum posse per veram, & propriam epiikiam casum aliquem excipere à lege naturali. Quia si lex ipsa naturalis non est capax talis interpretationis, nihil mirum est, quod nec à Deo fieri possit. Igitur primum illud fundamentum probari videtur ex dictis de dispensatione: nam quæ ratione non potest in legem cadere dispensatio, eadem neque huiusmodi interpretatio. Probatur, quia ideo in talia præcepta non cadit dispensatio, quia continent intrinsecam rationem iniustitiæ, seu debiti honestatis: vel (quod perinde est) quia præcepta huius legis sunt quædam propositiones necessariae, quæ per necessariam consequentiam ex principiis naturalibus inferuntur: sed huiusmodi propositiones in nullo individuo possunt deficere, aut esse falsæ: ergo non potest per aliquam interpretationem fieri, vt liceat facere quod per illa prohibetur, quia est intrinsecè malum, neque vt liceat omittere quod per illa præcipitur, quia est per se necessarium ad honestatem. Et quia aliàs pro illo casu, in quo fieret talis interpretatio, inueniretur falsum esse id, quod lex naturalis dicitur, quod impossibile est, vt diximus.

4. Atque hæc vltima sententia, quantum attinet ad propriam epiikiam in rigore nihil vera videtur: vt auctentem eius de opi-

Arist.

2. Opinio affirmans epiikiam cadere posse in legem naturalem, & ab homine interdum fieri.

Caiet. Soto. Nauarr. Couarr. Felin.

3. Alia opinio affirmans legem naturalem epiikiam esse incapacem.

4. Fertur inditem eius de opi-

Handwritten notes on the right margin, including "E 2" and "1010".

nionibus, & posterior eligitur, & explicatur.

Que distinctio sit inter epikiam, & interpretationem. Caiet.

Arist.

Caiet.

tem aliorum auctorum dicta intelligantur, & res tota magis explicetur, oportet distinguere inter legis interpretationem, & propriam epikiam seu æquitatem: multo enim latius patet interpretatio legis, quã epikia, comparantur enim tanquam superius, & inferius: omnis enim epikia est legis interpretatio; non verò e conuerso omnis interpretatio legis est epikia. Notauit distinctionem hanc Caiet. dicta q. 120. art. 1. ut ait, sæpe, vel potius semper leges indigere interpretatione propter verborum obscuritatem, vel ambiguitatem, aut aliam similem causam; non tamen omnem huiusmodi interpretationem esse epikiam, sed illam solum, per quam interpretamur, legem deficere in aliquo particulari propter vniuersale, id est, quia lex vniuersaliter lata est; & in aliquo particulari ita deficit, vt iuste in illo seruari nõ possit. Hoc ipsum sumitur ex Arist. 5. Ethic. cap. 10. in hoc enim sensu dicit, epikiam esse emendationem iusti legalis, quia interpretatur, legem non esse seruandam in casu; in quo esset error practicus illam seruare, & contra iustitiam, vel æquitatem naturalem: & ideo dicitur esse emendatio legis. At verò possunt esse alia interpretationes legum, quæ non pertinent ad emendationem earum, sed solum ad explicandum sensum earum in his, quæ habent ambiguitatem, vt v. g. quando interpretamur, an lex prohibeat contractum, vel irretit illum, nullam legis emendationem facimus, sed verum sensum eius inquirimus. Ita ergo differunt interpretatio in genere, vel vt fit per epikiam.

5. Deinde aduertendum est, legem naturalem dupliciter spectari posse; vno modo secundum se, alio prout ferri contingit per aliquam legem positiuam. Lex enim positiuam, seu scriptam, vt Caietan. etiam dicto loco notat, quædam est constitutiua noui iuris, & hæc est strictè positiuam siue diuinam, siue humanam: alia verò est solum declaratiua, vel (vt sic dicã) recordatiua iuris naturalis, vt fuerunt præcepta moralia Decalogi in lege veteri, & sunt leges humanæ, quæ naturalem iustitiam continet, vt quod depositum reddatur, promissum soluatur, vxor à viro non separetur, & similia. Aliqua verò sunt præcepta naturalia, quæ non præscribuntur aliqua lege positiuam, vt vitandam esse simpliciter fornicationem, quia lex humana non omnia declarat, aut præcipit. Sic ergo lex naturalis spectari potest vel secundum se, prout recta ratione concipitur, vel dicitur; vel prout exprimitur aliquibus certis verbis per aliquam legem scriptam.

6. Dico ergo primò: Multa præcepta naturalia indigent multa declaratione, & interpretatione ad verum sensum vniuersiuique statuendum. Hęc assertio intelligi potest de lege naturali tam secundum se, quàm prout scripta in aliqua lege positiuam, & vtroque modo manifesta est. Probat urque primò inductione: nam in præcepto v. g. vitandi homicidium, interpretatio maximè necessaria est, ad intelligendum quid nomine homicidij ibi significetur, quia non quælibet occisio hominis est homicidium prohibitum lege naturali, sed illa quæ fit priuata auctoritate, & per se, seu ex instituto, aut per modum aggressionis; non verò quæ fit legitima auctoritate, vel per modum cautæ defensionis. Ita in præcepto soluendi votum Deo factum, interpretamur intelligendum esse de voto iuxta intentionem vouentis, ideoq; non obligare in casibus sub eius mente, ac intentione non comprehensis. Et sic de aliis, quæ statim proponemus. Ratio vero est, quia non omnia præcepta naturalia sunt æquè nota, nec æquè facilia ad intelligendum, & indigent interpretatione propter verum sensum eorum intelligendum absque aliqua diminutione vel additione. Itè potest declarari, quia actus humani in honestate, & malitia multum pendunt ex circumstantiis, & opportunitatib. operandi, & in hoc est magna varietas inter illos: quidam enim sunt alii simplices (vt sic dicam) & pauciores conditiones requirunt, vt eorum bonitas, vel malitia

insurgat: lex autem naturalis secundum se spectata non præcipit actum, nisi vt illum bonum esse supponit, nec prohibet, nisi prout supponit intrinsece malum, & ideo ad intelligendum verum sensum naturalis præcepti, necesse est, inquirere conditiones, & circumstantias, cum quibus actus ille secundum se malus est, vel bonus, & hæc vocatur interpretatio præcepti naturalis quoad verum sensum eius. Vnde constat, hanc interpretationem hominibus, seu pro hominibus esse necessariam: Deus enim, vel Angeli per se non indigent interpretatione, sed directè inueniuntur, quale fit vnumquodque præceptum, & quomodo, & cum quibus conditionibus circa suam materiam versetur. Constat etiam, hanc interpretationem fieri posse, & debere non tantum à Deo, sed etiam ab homine, quia ipse homo est, qui debet inquirere, & intelligere verum sensum legis naturalis, & si per se non potest id assequi, debet ab aliis discere, quod sæpe fieri potest per solam doctrinam sine potestate iurisdictionis. Quomodo autem hæc interpretatio interdum pertineat ad auctoritatem superioris, statim dicam.

Nihilominus dico secundò: Propria epikia non habet locum in aliquo præcepto naturali, vt naturale est, seu secundum se spectato: vnde nec ab homine, neque à Deo ipso fieri potest. Hæc posterior pars sequitur ex prima. Prima verò probatur inductione in eisdem exemplis, quæ alij auctores in contrarium adducunt. Vnum est de lege reddendi depositum, quo vtitur Caiet. quia in illo interpretamur non obligare in casu, in quo esset contra iustitiam, vel charitatem depositum reddere. Hæc autem interpretatio non est epikia in ipso præcepto naturali secundum se spectato: nam illud præceptum vt fit, est in recta ratione, & recta ratio non absolute dicitur, depositum esse reddendum, sed sub intellectis conditionibus, quas ratio iustitiæ, & charitatis requirit, & ita illa interpretatio, quæ tunc fit, non est propter vniuersale (vt Caietan. loquitur) sed est declaratio veræ vniuersalitati ipsius legis, prout in se lata est, id est, prout in recta ratione continetur. Non est ergo epikia. Aliud exemplum adducit Nauarr. ex Clementi. 1. de homicid. de præcepto, Non occidas, quod non comprehendat occisionem in defensionem necessariam. Hæc autem non est epikia, sed simplex interpretatio veri sensus illius præcepti. Quis enim dicat declarationem, quod liceat auctoritate publica occidere malefactores, non obstante quinto præcepto Decalogi, esse epikiam, seu emendationem præcepti: Nemo certè ita loquitur, quia solum est declaratio veri sensus præcepti: idem ergo est de propria defensionem: nam sunt eiusdem rationis. Aliud exemplum eiusdem Nauarri est in cap. 1. de iureiur. in 6. vbi explicatur, naturalem legem de seruando iuramento non obligare ad seruandum statutum illicitum. De quo constat, nullam ibi esse epikiam, sed solum declarationem naturæ iuramenti, quæ est non obligare ad aliquid illicitum. Et ita in his duobus exemplis ipse Nauarr. fateatur, non esse interpretationem epikiæ. Addit verò tertium, sentiens, in eo esse propriam epikiam: nam lex naturæ præcipit, inferiorem parere superiori, à qua fit exceptio per exemptionem: per illam enim fit, vt inferior non teneatur parere superiori. Sed multò minus hæc est epikia. Tum quia exceptio à lege per priuilegium non est epikia, vt rectè Caiet. supra notauit: illa verò exceptio nihil aliud est, nisi priuilegium quoddam. Tum etiam, quia ibi lex definit obligare per mutationem materiæ, quia scilicet ille qui erat inferior, per exemptionem definit esse inferior, vt ipse Nauarr. fateatur: at hæc non est epikia: aliàs in præscriptione fieret epikia à lege naturali non retinendi rem alienam, & sic de aliis, quæ dici non possunt. Et ratio est, quia per mutationem materiæ non emendatur lex; imò nec fit in illa vlla propria interpretatio, nec mutatio, sed

7. assertio. Propria epikia non habet locum in lege naturali, vt naturale est.

Cõfirmatur dictum: ratio exemplis: illa inductio, ac explicatur.

Nauarr.

SVA
11
12

sed mera cessatio per denominationem extrinsecam, vt in cap. 13. declaratum est.

Tandem adducit Nauarr. exemplum de votis, in quibus sæpe fit interpretatio. Sed, vt dicebam de iuramento, ita dicendum est de voto: nam interdum fit interpretatio solum ad explicandam naturam eius, vt quod non obliget in materia illicita, vel impossibili, &c. Et tunc nulla est vmbra epiikia. Aliquando verò fieri potest interpretatio intentionis vouentis, limitando illam, etiam si verba voti videantur vniuersalia, & tunc re vera habet modum epiikia, quia est emendatio voti propter vniuersale: tamen illa epiikia non cadit in legem naturalem implendi votum, sed in votum ipsum, quod est quasi lex positua priuata, & ita per illam epiikiam voti solum declaratur modus promissionis, quæ est materia, in quam tunc cadit lex naturalis, & ita respectu legis naturalis non est epiikia, sed simplex declaratio objecti eius. Sicut dicebamus, dispensationem in voto non esse dispensationem in illa lege naturali, sed in materia eius, qua remissa, per se cessat obligatio naturalis legis; ita enim est in præsentem, seruata proportione. Et ita etiam cessat exemplum, quo vitur Soto de naturali præcepto, quo tenentur Episcopi residere, quod dicit interdum tolli per interpretationem epiikia. Vt enim omittam, illam non esse interpretationem sine aliqua mutatione ex parte obligationis, quæ verè inerat, & aufertur; etiam si esset interpretatio, non esset epiikia in lege naturali, sed in pacto, seu promissione, aut vinculo, quo Episcopus coniungitur suæ Ecclesiæ, & in quo fundatur præceptum illud naturalis iustitiæ. Si enim aliquando potest talis obligatio per interpretationem cessare, tota interpretatio versatur circa pactum, & circa intentionem se obligandi, excipiendo ab illa casum subintellectum, licet non fuerit expressum, vt si interpretemur, posse abesse propter grauem infirmitatem, vel aliam necessitatem similem urgentem, & cætera.

9. Ratione demum declaratur. Primò, quia epiikia est emendatio legis, seu iusti legalis; at lex naturalis emendari non potest, cum posita sit in recta ratione, quæ à vero deficere non potest: nam si deficit, iam non est recta ratio; ergo eadem ratione deficere non potest iustum huic legi respondens, quia ita legale est, vt fit etiam naturale: iustum autem naturale, cum oriatur ex intrinseca (vt sic dicam) conformitate, & consonantia extremorum, deficere non potest, nisi aliquid ex extremis mutetur, & tunc iam mutatur materia legis, & non est idem medium virtutis, & consequenter neque idem iustum, & ita licet cesset obligatio legis, non est propter epiikiam, sed propter mutationem materiæ. Secundò declaratur ampliùs, quia in lege naturali nunquam fit per interpretationem exemptio ab eadem lege vniuersali, eo quod fit vniuersaliter posita, quæ sola est epiikia, vt dictum est. Assumptum patet, quia dictamen rectæ rationis secundum se spectatum, & vt practicè verum, non fertur in vniuersale, prout potest deficere, sed prout his circumstantiis affectum, cum quibus nunquam deficit: alias non esset dictamen verum, & consequenter nec necessarium, nec rectum; nec præceptum naturale continens. Sicut scientia philosophiæ non iudicat simpliciter omnem hominem habere tantum quinque digitos, sed cum limitatione, si causæ naturales sint aptæ, & non impediuntur, & ita nunquam deficit, alias non esset conclusio scientifica.

10. Tertiò declaratur inductione quadam: nam præcepta legis naturæ, aut affirmatiua sunt, aut negatiua. Priora talis sunt conditionis, vt semper obligent, non tamen pro semper: in eis autem vt semper obligent, non cadit interpretatio, quia non cadit variatio: necesse est enim, vt pro suis opportunitatibus semper, & infallibiliter obligent. In eisdem verò vt non

Suarez de Legib.

obligant pro semper, dupliciter potest fieri determinatio temporis, pro quo obligant; vno modo per legem posituiam, & tunc in illa determinatione cadere poterit non solum interpretatio, & epiikia, sed etiam dispensatio, quæ non pertinet ad præsens, quia non sunt in lege naturali, sed in positua. Alio ergo modo fit determinatio per eandem naturalem rationem, & tunc licet ratio determinet, pro nunc obligare præceptum; pro tunc vero non obligare, nulla est epiikia, quia nulla est exceptio à lege, nec emendatio præcepti, sed simplex intelligentia illius; ergo in his præceptis non habet locum epiikia, quia non potest in eis intelligi alius modus determinationis, aut carentiæ obligationis pro aliquo casu: nam si ratio determinat pro aliquo tempore non obligare, hoc ipso intelligitur, tale præceptum natura sua non esse latum pro occasione, & circumstantiis illo tempore occurrentibus, vt v. g. in præcepto correctionis fraternæ, quatenus naturale est, ipsa ratio determinat non obligare, quando non est spes fructus, non per epiikiam, sed quia præceptum illud natura sua non obligat pro semper, & illa est vna ex circumstantiis, pro qua non obligat. Sic etiam intelligo præceptum de reddendo deposito, si per modum affirmatiui præcepti concipiatur, quia non obligat pro semper, sed pro tempore, in quo possit commodè, id est, sine alterius præiudicio veritatis reddi. Ita ergo in his præceptis nulla est epiikia.

Venio ad negatiua, quorum natura est, vt semper, & pro semper obligent, vitando mala, quia mala sunt: hoc enim est de ratione præcepti naturalis negatiui, & ob hanc vltimam partem non patitur epiikiam. Quia impossibile est id, quod est per se, & intrinsecè malum, fieri bonum, aut non malum, manente eodem objecto, & circumstantiis, & ideo dicimus non posse hoc fieri per dispensationem; ergo multo minus fieri potest per epiikiam. Probatur consequentia, quia quod non potest esse non malum, nunquam non est malum; ergo nunquam non est prohibitum; ergo non potest verè declarari non prohibitum lege naturali pro aliquo tempore, vel occasione, quod ad epiikiam pertinet. Quod si mutatio fiat in objecto, vel circumstantiis intrinsecis, & ratione eius mutationis actus desinat esse malus, iam illa non est epiikia, quia non versatur circa materiam sub tali lege naturali comprehensam, sed est cognitio, seu interpretatio materiæ legis, & finium eius. Vt quando interpretamur per legem non furandi, non prohiberi, accipere ab alio necessaria ad vitam in extrema necessitate, illa non est epiikia, sed propria declaratio illius legis, quæ non prohibet nisi furtum, id est, acceptionem rei alienæ, domino rationabiliter inuito, seu acceptionem rei alienæ quoad proprietatem, & vsum; acceptio autem rei alienæ in extrema necessitate nec est de re omnino aliena, quia pro illo articulo omnia sunt communia, nec est inuito domino rationabiliter. Sic etiam in illo exemplo de deposito, si intelligatur præceptum illud tanquam negatiuum, sicut præceptum restituendi, id est, non retinendi depositum alienum, non est ita indefinitum præceptum, sed non retinendi irrationabiliter, seu sine causa cogente. Ita ergo in præceptis negatiuis naturalibus intelligi non potest propria epiikia.

12. Dices; ergo eadem ratione etiam in præceptis posituiis nunquam intelligitur epiikia. Patet, quia vel manet actus semper cum eisdem circumstantiis, & tunc impossibile est, vt præceptum negatiuum prohibens actum, nunc obliget, & postea non obliget: vel circumstantiæ actus mutantur, & tunc etiam non erit epiikia. Et idem cum proportione dici poterit in affirmatiuis. Respondetur, negando consequentiam: sunt enim duæ differentiæ notandæ inter legem posituiam, & naturalem, quæ maximè declarant hanc materiam. Prior est, quod in lege positua, ma-

11.

12.

Obiectio.

Duplex differentia inter legem posituiam, & naturalem, ex

I nente

Handwritten marginal notes on the right side of the page, including 'LEZ', 'TIO', 'MVL', and 'W'.

qua soluitur
obiectio.
R. IIIA.

mente tota materia actus cum omnibus circumstantiis intrinsicis eius, potest per interpretationem aequam cessare obligatio, quamuis necesse sit, ut aliqua circumstantia extrinseca occurrat, quae cogat ad talem interpretationem faciendam, & illa est propriissima epikia. Patet in exemplo communi de prohibitione ferendi arma noctu; nam si sit evidens necessitas, & ita vrgens, ut non possit ad superiori licentia postulari, iuste interpretatur, tunc praecipuum non obligare, non quia non fit illa materia talis praecipui, sed quia licet sit eadem, ab ea est separabilis malitia ablata prohibitione, & tunc non est verificabile intentionem legislatoris ad illum casum extendi. At verò in lege naturali fieri non potest, ut stante integra materia cum eisdem circumstantiis intrinsicis propter solas extrinsecas occasiones interpretemur legem prohibentem non obligare, quia impossibile est ad tali materia suis intrinsicis conditionibus affecta separari malitiam, & consequenter nec naturalem prohibitionem, etiam si extrinsecus finis, vel circumstantiae variantur. Hoc declarat egregie exemplum de mendacio, de quo suppono ita esse intrinsicè malum, ut propter nullam occasionem, vel necessitatem extrinsecam licere possit, si manet mendacium, iuxta doctrinam Augustini in lib. de menda. & contra mendac. & in epist. 8. ad Hieron. & sequentibus, quae fuit etiam Basilij, & regula 76. ex brevior. & Hieronym. Apolog. contra Ruffi. & epistol. 65. & est recepta ab omnibus Theologis cum Magistro in 3. d. 38. & D. Thom. 2. 2. q. 110. art. 3. & habet magnum fundamentum in verbis Christi Ioan. 8. ubi de demone ait, *Mendax est, & pater mendacij*, quia mendacium non potest esse ex Deo, sed demone, & ideo de Deo potius scriptum est, *Perdis omnes, qui loquuntur mendacium*, Psal. 5. Vnde in cap. super eo, de vsur. dicitur, *Scripturam sacram prohibere pro alterius vitam tiri, & ideo contrarium in Cassiano collatio. 17. tanquam error damnatur, de quo latius alibi, & videtur potest Castro contra hare. verb. mendacium. Nulla enim alia ratio huius verissimi dogmatis reddi potest, nisi quia extrinsecus finis, vel necessitas extrinseca non mutat obiectum, nec intrinsicas conditiones ad mendacium requisitas, à quo obiecto praecise spectato habet mendacium suam intrinsicam deformitatem, & ideo nec dispensatio, nec epikia in eo locum habet, ut possit licere propter extrinsecas occasiones, necessitates, aut fines. Quoties ergo praecipuum aliquod naturale videtur non obligare in aliqua opportunitate, necesse est mutari materiam talis actus, quae illi dabat malitiam, propter quam prohibetur lege naturali. Et ita differt multum talis mutatio ab illa, quae fit in lege positiva, quando interuenit epikia, quia hic sola prohibitio cessat circa eandem materiam; ibi autem minimè, sed materia subtrahitur, & per illius mutationem tollitur malitia.*

13.
Secundo.

Alia differentia est, quod in lege positiva, quando interpretatio fit per epikiam, non fit circa actum prohibitum per legem, nec circa obscuritatem verborum eius, sed potius supponitur, illum esse actum prohibitum secundum speciem suam, & comprehendit sub verbis legis spectatis in sua proprietate: tota verò interpretatio, & coniectura fit circa intentionem legislatoris, quod non fuerit mens eius comprehendere talem casum, seu actum illum pro tali opportunitate. Et haec est propria epikia, quae dicitur emendatio legis; utique secundum speciem verborum, iustificando illam (ut sic dicam) per intentionem, & aequitatem praesumptam legislatoris. Hoc verò non habet locum in lege naturali, quia non fundatur primò in voluntate prohibente, sed in natura ipsius actus per se mali, & ideo interpretatio ibi solum habet locum circa materiam, quando actus abstractè sumptus non habet intrinsicam malitiam, sed

solum ut versatur circa talem materiam tali, vel tali modo, ut in occisione hominis, acceptione rei alienae, retentione depositi, & alijs similibus explicum. Et ideo in huiusmodi lege non fit interpretatio per emendationem legis; nam haec semper coaptatur materiae, sed fit per solam explicationem rei, & malitiae, quam secundum se habet: nam secundum illam tantum fit prohibitio, vel fertur lex, siue intelligatur ut indicativa malitiae, siue ut prohibitiva. Et tunc nunquàm potest per epikiam interpretatio fieri, quod ille actus, ut versatur tali modo circa talem materiam, possit licere propter solam intentionem legislatoris coniecturam per extrinsecam occasionem, necessitatem, aut finem: & ita non rectè fit comparatio inter naturalem legem, & positivam.

Sed insitari adhuc potest, quia nonnulla sunt naturalia praecipua, quae propriissimam interpretationem epikiae recipiunt: nam circa eisdem actus, & cum omnibus circumstantiis intrinsicis, quae ordinariè sufficiunt ad naturalem prohibitionem, propter extrinsecam necessitatem, seu finem extrinsecum interpretatur, non obligare in aliquo casu. Huiusmodi est praecipuum prohibens matrimonium cum forore, quod in casu extremae necessitatis non obligat propter conseruationem speciei. Idem est de praecipuo non contrahendi cum secunda, viuentè prima; maximè si primum matrimonium fuit consummatum: nam in eadem necessitate generis humani, si prima esset sterilis, liceret accipere secundam: & in praecipuis pertinentibus ad impedimenta, quae iure naturae irritant matrimonium, inueniuntur multa similia.

Respondetur nihilominus, generalem regulam datam veram esse, nimirum, stante eadem materia praecipui negatiui naturalis, fieri non posse, ut per epikiam iudicetur licitus actus prohibitus propter solam extrinsecam causam, seu finem, aut necessitatem: hoc enim conuincunt rationes, & exempla adducta. Quod si in aliquo praecipuo id accidere videretur pro aliquo casu, vel tale praecipuum simpliciter naturale non est, sed naturali proximum, & consuetudine hominum receptum, & approbatum, ac proinde absolute solius iuris gentium, & ideo mutabile, vel alterabile pro aliquo casu: vel si praecipuum est naturale simpliciter, materia eius non erit actus simpliciter, & abstractè sumptus, sed cum aliqua circumstantia intrinseca, qua sublata possit obligatio cessare: non tamen per epikiam, sed per defectum propriae materiae. Applicare autem regulam ad singula praecipua non est praesentis instituti, sed ad varias materias spectat. De illis ergo praecipuis matrimonij, qualia sunt, disputant Doctores, & non eodem modo sentiunt. Nunc autem, supponendo, illa esse verè praecipua naturalia, respondetur, per illa non prohiberi simpliciter matrimonium v. g. inter fratres, vel cum secunda, sed prohiberi tale matrimonium quatenus noxium humanae naturae, & ita contrarium naturali honestati secundum rectam rationem: in casu verò illius necessitatis cessat haec ratio, & incipit esse matrimonium maximè commodum naturae, & subinde honestum, quia propter solam conseruationem necessariam suscipitur, qui finis non est extrinsecus, sed intrinsicus tali actui: atque hoc modo in illa occasione mutatur materia praecipui negatiui. Declaratur à simili: nam mutilatio proprii corporis sine necessitate ad conseruationem vite intrinsicè mala est: tamen in casu necessitatis propter conseruandum corpus licet, quia illa mutilatio non prohibetur, nec est per se mala, nisi ut noxia vitæ: tunc autem non est noxia, sed necessaria. Sic erant verbum prolatum sine sine honesto, vel conuenienti naturae: malum est, & iure naturae prohibitum: idem autem verbum propter conuenientem finem non prohibetur, quia non erat per se malum, vel tale verbum, sed ut otiosum, & inutile, quae deformitas tollitur

Probatum
mendacium
esse intrinsicè
malum,
ac proinde
nulla causa
eo bonificari
per se.
Ans. B.
Basil.
Hieron.
Magist.
D. Thom.
Ioan. 8.

Psal. 5.
Cap. super eo

Cassian.

Castro.

SVA
12

14

Obiectio

15

Solutio

litur ex relatione ad talem finem. Sic ergo attendè est consideranda qualitas, & conditio materia: nam iuxta capacitatem eius mutatur moraliter eius conditio ex fine, vel necessitate occurrente, quia actio talis est, vt natura sua petat ordinem ad talem finem, tali, vel tali modo, & tunc necessitas occurrens redundat in materiam præcepti, & mutat illam, & inde fit, vt cesset obligatio præcepti naturalis, non quia præceptum in sua materia non obliget semper, & pro semper, sine exceptione, sed quia mutata materia, iam non habet in illa locum tale præceptum, vt naturale est.

16. Dico igitur tertio: Si præcepta naturalia spectentur, vt per legem positiuam constituta sunt, tunc recipiunt exceptionem epikia, præsertim in ordine ad intentionem legislatoris humani, licet secundum se, & vt naturalia sunt, illam proprie non admittant. Iuxta hanc assertionem possunt exponi frequentes loquutiones aliorum auctorum. Et præsertim Caiet. expressè loquitur de his præceptis, vt constitutis per leges humanas, & alij etiam loquuntur de illis vt latis per generalia verba, sine moderatione, quam postea adhibet epikia, quod non habet locum in his præceptis vt naturalia sunt, quia vt sic non feruntur per aliquod generale verbum, nisi in eo sensu, in quo includat omnia necessaria ad intrinsecam malitiam, & ita nullam possit admittere exceptionem, sicut dicebamus de prohibitione furti, vt furtum est, vel homicidij, vt per se mali. Et inde patet ratio assertionis. Nam leges humanae sæpe hoc non attendunt, sed simpliciter præcipiunt actum, verbi gratia reddere depositum, vel soluere promissum, in quibus legibus, vt sic propositis potest habere locum epikia. Dico autem hoc intelligi in ordine ad intentionem legislatoris humani, quia sæpe contingere potest, vt legislator humanus nihil de tali exceptione cogitauerit, nec illam expressè intenderit, sed potius absoluted, & sine limitatione legem tulerit sub verbis de se comprehendentibus casum illum, & nihilominus interpretamur non cõprehendisse illum. Quæ in re præteritio respectu voluntatis legislatoris humani est epikia, quia est quasi emendatio eius, in se verò, & respectu legis naturalis est tantum explicatio mutationis factæ in materia, ratione cuius actus cum talibus circumstantiis non habet per se malitiam, nec comprehenditur sub lege naturali, ita facilis est tota assertio posita. Crediderim etiam, plures ex dictis auctoribus late, & improprie interdum loqui de interpretatione legis naturalis, vocantes epikiam, vel exceptionem à lege, solam declarationem materiae, & verisens legis, sed non est de nomine contendendum, quando de re constat, quamuis ad explicandam vim legis, & ad constanter loquendum de interpretatione eius, doctrina data necessaria videatur.

CAPVT XVII.

Vtrum ius naturale distinguatur à iure gentium, quia hoc solis hominibus conuenit, illud etiam brutis commune est.

17. Explicatio naturali iure, priusquam ad positiuum transeamus, operæ pretium erit in fine huius libri ius gentium quatenus ad rationem legis spectat, declarare, tum quia magnam habet cum iure naturali affinitatem, ita vt à multis cum illo confundatur, vel pars quædam eius esse censatur, tum etiam, quia eo modo, quo ab illo distinguitur, est illi propinquissimum, & quasi medium inter naturale ius, & humanum, & priori extremo vicinior, & ideo per illud conuenienter transitum faciemus ad proprium ius positiuum exponendum. Quod ergo aliquod sit ius gentium, vel ex ipsius vocis vsu frequentissimo, o-

Suarez de Legib.

mnes tanquam certum supponunt: nam huius iuris frequens mentio est in iure civili. ff. de iustit. & iur. & Instit. de iure naturali, gent. & ciuili, & in Decret. dist. 1. & sequentibus. ex Isidoro 5. Etym. cap. 2. & in vtriusq; iuris Doctoribus illis locis, & passim, & in Diuo Thoma, ac Theologis 2. 2. quæst. 57. art. 3.

Quia verò hæc vox æquiuoca est, oportet illam distinguere, vt significationem tantum ad nos pertinetem vsurpemus. Ius enim interdum significat moralem facultatem ad rem aliquam, vel in re, siue sit verum dominium, siue aliqua participatio ei, quod est proprium obiectum iustitiæ, vt constat ex D. Thoma d. qu. 57. artic. 1. Aliquando verò ius significat legem, quæ est regula honestè operandi, & in rebus quantam æquitatem constituit, & est ratio ipsius iuris priori modo sumpti, vt dixit ibidem D. Thomas, dicto art. 1. ad 2. quæ ratio est ipsa lex, vt ibi dicit, & ita ius coindicit cum lege, vt præcedenti libro cap. 2. notauimus. Vnde vt habeamus breuia nomina, quibus vti possimus, primum vocare possumus ius vtile, secundum honestum, vel primum ius reale, secundum legale. Vtrumq; ergo ius potest diuidi in naturale, gentium, & ciuile. Nam ius vtile naturale, dicitur, quando ab ipsa natura datur, seu cum illa prouenit, quomodo libertas dici potest ex iure naturali. Ciuile dicitur, quod ius ciuile introducit, vt ius præscriptionis: Gentium, quod ex communi vsu gentium habetur, vt est ius trãseundi per vias publicas, vel ius seruitutis bello introductum. Atque in hoc sensu pertinet hæc diuisio ad obiectum iustitiæ, & forte ita traditur à D. Th. dicto art. 3. In præsentem verò non ita loquimur de iure gentium, sed vt est quædam species legis. Nam etiam ius legale per tria illa membra diuidi solet: nam in l. 1. §. huius studij. ff. de iustit. & iur. expressè dicitur, ius collectum esse ex præceptis naturalibus, aut gentium, aut ciuili. Et eodem modo sumitur diuisio illa in titulo, de iure naturali, gentium, & ciuili. Quam diuisionem ex communi vsu, & sententia bonam esse supponimus, & quia duo extrema membra satis nota sunt ex dictis in libr. 1. cap. vltim. oportet nunc explicare secundum membrum, quod in hunc locum remisimus, quia pendet ex comparatione eius cum iure naturali, vnde etiam constabit ratio, & verus sensus totius diuisionis.

In hoc itaque iure gentium explicando, variaz sunt sententiæ, quarum primam in hoc capite pertractabimus, deinde cæteras persequemur. Iuris periti ergo communiter distinguunt ius naturale à iure gentium in hoc, quod ius naturale est commune brutis etiam animantibus: ius autem gentium est proprium hominum. Vnde in l. 1. §. huius studij. & in §. 1. & 2. Instit. de iure natur. gentium, & ciuili, sic dicitur, ius perat etiam naturale est, quod natura omnia animalia docuit: nam ius brutis, istud istud non solum humani generis proprium est, sed omnium vero solum animalium, que in terra, marique nascuntur, autum quoque commune est. Et adhibentur exempla, vt maris, & feminæ coniunctio, filiorum procreatio, & educatio. De iure autem gentium additur, Gentium est, quo gentes humanae vtuntur, & dicitur à naturali recedere, quia solis hominibus inter se commune est. Additur verò inferius in leg. 9. ius gentium vocari, Quod naturale ratio inter omnes homines constituit, & apud omnes peræquè custoditur. Vnde constat, ius gentium censeret etiam naturale, sed speciali modo, & proprio hominum, & hoc etiam declarant exempla, quæ adhibentur in lege 2. 3. & 4. scilicet, religio in Deum, obedientia ad patres, & patriam, vim atque iniuriam propulsare. Vnde ibidem significatur, hominem homini insidiari, contra ius gentium esse. Adduntur præterea Manumissiones, & seruitutes, item bella regnorum, dominiorum, rerumque diuisio, commercia, alijque contractus venditionum, & alia huiusmodi. Et similiter in §. 4. Institution. de iure natural. eadem exempla adhibentur, præter religionem, & pietatem ad parentes, & patriam.

I 2 Quo-

Isidor.
D Thom.

2.
Explicatur
varia iuris
receptiones.

D Thom.

D Thom.

3.
1 Opinio Iu-
ristarum di-
stinguens ius
naturale, à
iure gentium,
in eo, quod
primum co-
stituit, ius perat etiam
naturale est, quod natura omnia animalia docuit: nam ius brutis, istud
istud non solum humani generis proprium est, sed omnium vero solum
animalium, que in terra, marique nascuntur, autum quoque commune est.
Et adhibentur exempla, vt maris, & feminæ coniunctio, filiorum procreatio, & educa-
tio. De iure autem gentium additur, Gentium est, quo gentes humanae vtuntur, & dicitur à naturali recedere, quia solis hominibus inter se commune est. Additur verò inferius in leg. 9. ius gentium vocari, Quod naturale ratio inter omnes homines constituit, & apud omnes peræquè custoditur. Vnde constat, ius gentium censeret etiam naturale, sed speciali modo, & proprio hominum, & hoc etiam declarant exempla, quæ adhibentur in lege 2. 3. & 4. scilicet, religio in Deum, obedientia ad patres, & patriam, vim atque iniuriam propulsare. Vnde ibidem significatur, hominem homini insidiari, contra ius gentium esse. Adduntur præterea Manumissiones, & seruitutes, item bella regnorum, dominiorum, rerumque diuisio, commercia, alijque contractus venditionum, & alia huiusmodi. Et similiter in §. 4. Institution. de iure natural. eadem exempla adhibentur, præter religionem, & pietatem ad parentes, & patriam.

4. Quocirca iuxta hanc sententiam diuisio illa iuris, seu legis in naturalem, gentium, & ciuilem, ita debet ad duas bimembres reduci, vt prius lex diuidatur in naturalem, & ciuilem; deinde verò lex naturalis generatim subdistingatur in naturalem communem omnibus animantibus, quæ absolutam appellationem iuris naturalis retinuit secundum quandam acceptionem, & legem naturalem propriam hominum, quæ iuris gentium appellata est. Et ratio talis subdiuisionis esse potest, quia illæ duæ rationes verè sunt distinctæ in re, & possunt habere diuersas considerationes, & effectus morales, & ideo congruum fuit, illas distinguere, & illis nomina propria imponere, & accommodare. Nec videtur posse melius illa nomina explicari. Et soluitur facillè difficultas tacta, quia iam constat, quomodo diuisio illa adæquata sit; sumpto tamen nomine iuris naturalis in generaliiori significato. Nec videtur ab hac sententia recedere Diuus Thomas 1. 2. quæstio. 95. articul. 4. ad 1. & latus 2. 2. quæstio. 7. articul. 4. vbi hos duos modos iuris naturalis agnoscit, eisque illas voces accommodat. Atque ita illum interpretatur Conrad. dicta quæstio. 95. articul. 2. & 4. vbi ita exponit Iuristarum opinionem, & dicit, Diuum Thomam loquutum fuisse more illorum, licet Philosophi aliter loquantur.

D. Thom.

Conrad.

5. Hanc verò interpretationem Iuriconsultorum *Autores in probantes iuristarum opinionem. Laur. Val. Conan. Soto.* reprehendit Laurentius Valla libro quarto elegantiar. capit. 48. Conan. etiam in commentar. iur. ciuili. lib. 1. cap. 6. illam subdiuisionem iuris naturalis rejicit, & consequenter putat, non distingui ius gentium à iure naturali, ideoque nec Aristotelem, nec alios antiquos Philosophos illud distinxisse, aut cognouisse. Soto etiam lib. 3. de iustitia, quæstio. 1. articulo 3. expositionem Iuriconsultorum rejicit. Et primò fundatur, quia nullum est ius naturale commune hominibus, & aliis animalibus, quia bruta animalia non sunt capacia propriæ obedientiæ, aut iustitiæ, vel iniuriæ. Ad hoc verò respondent Albertus lib. 5. Ethicorum, cap. 7. Turrecremata, & Couarr. locis infra citandis, ius naturale dici commune brutis non formaliter quoad rationem iuris, & legis, sed materialiter quoad opera, quæ sub tale ius cadunt: nam illa communia sunt hominibus cum brutis, vt patet in exemplis positis in iure de coniunctione maris, & foeminae, procreatione filiorum, & cat. Sed contra hoc est, quia illa communitas cum brutis in materiali opere nihil refert ad distinctionem iuris, vel legis, ergo est impertinens, & sine arte illa diuisio in illo sensu, & propter illam solam causam. Sed respondere possunt, illam materialem conuenientiam deferuiri ad explicandam in homine diuersam rationem naturalitatis iuris (vt sic dicam.) Nam lex naturalis generatim sumpta in dictamine rationis naturalis consistit: hoc autem dictamen interdum est ex inclinatione generis, seu naturæ sensitivæ vt sic: interdum verò ex propria inclinatione naturæ rationalis, vt talis est, & secundum has duas rationes distinguitur ius naturale tanquam commune brutis, ex parte scilicet inclinationis, in qua fundatur.

Responsio ad iuristarum instantiam. Albert. Turrecrem. Couar.

6. Verumtamen etiam hoc modo non satisfit difficultati. Primò, quia iuxta hanc declarationem, vim repellere non sub iure gentium, sed sub iure naturali constituendum esset, quod in illis legibus non fit. Probatur sequela, quia ista actio communis est brutis animalibus, & ex generali inclinatione ad propriam conseruationem prouenit. Nam sicut generatio prouenit ex inclinatione naturali ad conseruandam speciem, ita propriæ defensio est ex innata inclinatione ad conseruandam propriam vitam, & proprium esse: vt tamen inclinatio communis est homini cum aliis animalibus: ergo immeritò ponitur hæc actio sub iure gentium. Secundò falsum esse videtur ius naturale, vt habet propriam rationem legis,

fundari in ratione naturæ sensitivæ, vt communis est brutis animalibus: nam semper considerari debet, vt eleuata ad superiorem gradum per differentiam rationalem. Quia lex naturalis non regulatur per conuenientiam ad naturam sensitivam: sed ad rationalem: sensitivam autem respicit solum vt contractam, & speciali modo perfectam per differentiam rationalem: ergo illa conuenientia generica impertinens est ad distinguendam legem naturæ. Consequentia videtur clara, & antecedens probatur. Tum, quia quando lex naturæ aliquid præcipit in ordine ad conseruandam naturam sensitivam, semper inuoluit modum rationalem, & ita dicitur de coniunctione maris, & foeminae multò aliter, quam instinctus naturalis brutorum, vt constat de matrimonio, & idem cum proportione est de educatione filiorum, & de conseruatione propriæ vitæ, & similibus. Tum etiam, quia in eodem opere materialiter communi brutis, multa prohibet lex naturalis in homine, à quibus bruta non arcentur per naturalem instinctum, vt prohibet lex naturalis vagum concubitum, seu fornicationem simplicem, & coniunctionem cum matre, vel sorore, quæ priuationes non sunt communes brutis. Vnde etiam nouum, seu tertium argumentum insurgit: nam sequitur ex illa sententia, hæc præcepta negatiua esse iuris gentium, & non naturalia, quod valde absurdum est. Et patet sequela, quia sunt ita propria hominum, vt non possint dici brutis communia: nam licet illud opus sit suo modo commune brutis, tamen omisio operis non est communis, & hæc est propria materia talis legis. Hoc verò argumentum euidentius ostenditur in præceptis colendi Deum, honorandi parentes, & proximum. Nam absurdum est, negare, hæc esse simpliciter de iure naturali, sed tantum de iure gentium: idemque est de præcepto restituendi alienum, vel reddendi depositum, vel seruandi fidelitatem, dicendi veritatem, & similibus, quæ sunt propria hominum, & non communia cum brutis etiam materialiter, & tamen ad naturale ius maximè pertinent.

Ad hæc verò responderi potest iuxta ciuilia iura, ius gentium re vera esse ius naturale, & ita sepe in iure ciuili vocari, vt patet in leg. bona fides. ff. de positi. & §. quidam. & §. singularum. Infit. de rerum diuisione, & §. penult. Infit. de iure natur. Quapropter non erit absurdum in hoc sensu vocare præcepta commemorata, imò & omnia Decalogi de iure gentium, quia per hoc non negatur esse de proprio, & stricto iure naturali, sed indicatur peculiaris modus, & quasi proprietates talis iuris, respectu humane naturæ, & ita contentio tota versabitur circa solum vsum vocis, vel necessitatem, aut utilitatem illius distinctionis in illo sensu. Sed licet hoc aliqua ex parte ita sit: nihilominus secunda ratio facta retinet suam vim & ostendit improprie valde dici dari ius naturale commune brutis. Et præterea (ne contentio sit de vocabulo) simpliciter dicendum erit iuxta illam sententiam, ius gentium esse intrinsecè, & essentialiter ius naturale, seu partem eius. Hoc autem ad omnia, quæ de iure gentium adducuntur, accommodari non potest, quia quædã continent materiam non solum necessariam, sed etiam communem brutis, vt monstrant argumenta facta; alia non solum versantur in materia propria hominum, sed etiam non continent intrinsecam necessitatem, vt ex sequentibus constabit.

Quapropter etiam non placet modus loquendi aliquorum Theologorum, qui sentiunt, ius gentium habere intrinsecam necessitatem in suis præceptis, & ita sepe habere intrinsecam necessitatem in suis præceptis, quæ sunt propriae naturæ. Solumque differre à naturali, quia ius naturale sine discursu, vel facillimo discursu innotescit: ius autem gentium per plures illationes, & difficiliore colligitur. Quod potest sumi ex Soto libro 1. quæst. 5. artic. 4. & indicant aliqui moderni Thomistæ, ita intelligentes D. Thomam, quem infra interpretabitur Soto.

Excluditur etiam a definitione iuris gentium, quæ sunt propriae naturæ, & ita sepe habent intrinsecam necessitatem in suis præceptis, quæ sunt propriae naturæ.

SVA
12

mur. Nobis igitur hæc etiam sententia non placet, primò, quia multa dicuntur esse de iure gentium, quæ non habent illam intrinsecam necessitatem, vt diuisio rerum, seruitus, & alia, quæ infra videbimus. Secundò ac præcipuè, quia ius gentium nec circa prima principia moralia, nec circa conclusiones, quæ ex illis necessario inferuntur, versari potest, quia omnia illa sub proprio iure naturali comprehenduntur, vt cap. 7. probatum est. Et confirmatur: nam omnia præcepta, quæ à Deo sunt in cordibus hominum scripta, pertinent ad ius naturale, vt sumitur ex Paulo ad Roman. 2. sed omnia illa, quæ euidenti ratione deducuntur ex principiis naturæ, sunt scripta in cordibus; ergo omnia pertinent ad ius naturæ. Et è conuerso præcepta iuris gentium ab hominibus introducta sunt per arbitrium, & consensum illorum; siue in tota hominum communitate; siue in maiori parte; ergo non possunt dici scripta in cordibus hominum ab auctore naturæ: ergo sunt iuris humani, & non naturalis. Quòd si de aliquibus præceptis iuris gentium hoc necessario fatendum est, vt ostendemus, non oportet ius gentium cum naturali confundere, nec propter solas illationes etiam plures ita vocare ius illud, quod simpliciter naturale est: nam discursus non excludit veram & naturalem necessitatem præcepti sic cogniti, & quod discursus fit per plures, vel pauciores illationes, magis, vel minus notas, valde accidentarium est.

9. Dicunt verò aliqui, ius naturale comprehendere conclusiones ita necessarias, vt nulla facta suppositione societatis humanæ, vel dependentis à voluntate humana, sequatur ex principiis naturæ euidenter, & hæc non spectare ad ius gentium: esse verò alias conclusiones, quæ sequuntur etiam ex principiis naturæ necessario, tamen non absolute, sed supposita humana societate, & consideratis aliquibus circumstantiis necessariis ad ipsius conseruationem, & præcepta, quæ circa huiusmodi conclusiones versantur, constituere ius gentium. Quod videtur posse sumi ex Diuo Thoma in 2. 2. loco allegato. Sed per hoc etiam non explicatur vera, & propria ratio, & distinctio iuris gentium à naturali. Nam multa sunt de iure naturali, quæ non obligant, nec locum habent, nisi aliqua suppositione facta, vt præceptum non furandi non habet locum, nisi facta diuisione bonorum, & dominiorum. Præceptum item parendi dominis non habet locum, nisi supposita seruitute: iniustitia etiam contractuum non habet locum, nisi ex suppositione commercij humani. Et ita sunt plura alia, quæ manifestè pertinent ad ius naturale: nam ita sunt per se honesta, vt contraria prohibeantur, quia mala, & non è contrario. Ratio etiam reddi potest, quia quod conclusio sequatur ex principiis naturæ ex suppositione talis, vel talis materiæ, aut status hominum, non variat modum legis, quæ subsistit ex intrinseca rei natura, & non ex voluntate humana, sed denotat solum distinctam materiam legis, v. g. lex reddendi promissum, & seruandi fidelitatem Deo, vel homini, naturalis est: & tamen non habet locum, nisi ex suppositione promissionis: sic etiam in materia de Simonia dicitur, vendere rem consecratam ab hominibus, contra ius naturale esse, licet supponat consecrationem humano iure introductam. Ergo licet conclusio sequatur ex suppositione, se tenente tantum ex parte materiæ præcepti, si illatio est euidens ex principiis per se notis, talis conclusio ad ius naturæ pertinet, non ad ius gentium. Ergo vt ius gentium à naturali distinguatur, necesse est, vt etiam supposita tali materia, non sequatur per euidenter consequentiam, sed per aliquam minus certam, ita vt arbitrium humanum, & moralis commoditas, potius quàm necessitas intercedat. Concludendum igitur cenfeo, ius gentium non præcipere aliquid tanquam ex se ne-

Suarez de Legib.

cessarium ad honestatē, nec prohibere aliquid, quod per se, & intrinsecè malum est, vel absolute, vel supposito tali statu, & conditione rerum, sed hæc omnia pertinere ad ius naturale, ac subinde in hoc sensu ius gentium non comprehendit sub iure naturali: nec etiam ab illo differre, quia fit proprium hominum: nā hoc etiam iuri naturali conuenit, vel maiori ex parte, vel etiam omnino, si de iure, & lege propriè loquendum est.

CAPVT XVIII.

An ius gentium aliquid præcipiat, vel prohibeat, aut potius solum concedat, vel permittat.

Propter ea, quæ superiori capite tractata sunt, Canon. lib. 1. Comment. iur. ciuil. capit. 6. numer. 1. quem refert, & sequitur Vasquez disput. 157. capite 3. existimauit, ius gentium prout à naturali distinguitur, non continere sub se præcepta, aut promissiones, sed solum concessiones quasdam, seu facultates, aut permissiones aliquid agendi, vel non agendi, non tantum impunè, sed etiam iustè & honestè: ita tamen vt contrarium non sit turpe, vel iniustum. Adduntq; vterius auctores huius sententiæ, ad ius gentium necessarium esse, vt conueniat humanæ naturæ non absolute spectatæ, sed vt iam constitutæ in ciuili communitate, quia multa sunt vtilia hominibus, vt in communitate viuentibus, quæ absolute non pertinent ad commodum naturæ secundum se. Illa ergo, quæ conceduntur hominibus in communitate viuentibus, propter communem vtilitatem, tantum honesta, & non tanquam necessaria ad honestatem, nec tanquam præcepta, dicunt esse de iure gentium. Nam si præcipiantur, erunt vel de iure naturali, si ex vi rationis præcipiantur: vel de iure ciuili, si præcipiantur ex humana voluntate potestatem habente, vt probant discursus facti capite superiori: ergo vt ius gentium possit esse distinctum, oportet vt sit concessiuum, non præceptiuum. Confirmatur hæc sententia auctoritate saltem negatiua D. Isidori, & Diui Thomæ. Nam Isidorus 7. Etymolog. cap. 4. & Isidor. 6. vbi dicit, ius naturale esse illud, quod est commune omnibus rationibus: ius autem gentium non definit, sed explicat tantum per quædam exempla, quæ concessionem tantum continent, non præcepta, vt postea videbimus. D. etiam Thomas solum dixit, ius gentium positum esse ab hominibus in societate viuentibus ad maiorem vtilitatem, quæ ex rationis discursu colligitur: non vero dixit esse positum per modum præcepti.

Hanc verò sententiam, vt verum fatear, non satis intelligo. Nam inquiri, an loquatur de iure, vt solum consistit in morali facultate vtendi, & non vtendi, vel de iure, vt significat legem, seu regulam rationis: siue propriè præcipientem, siue approbantem aliquid vt honestum. Prior sensus non est ad rem, vt ex dictis constat, nisi fortasse velint auctores illius sententiæ negare, dari aliquid ius gentium, quod sit vera lex, quod non declarant. Nec possunt rationem reddere cur admittant hoc membrum iuris gentium in iure, quòd fit facultas vtendi, & non in lege, & ex dicendis constabit esse eandem vtriusq; rationem. Si verò loquantur de iure, quod est vera lex, aut regula honestatis, faciliè etiam potest illa doctrina refutari.

Nam ostendo in primis, nullam esse maiorem rationem distinguendi ius gentium concessiuum à iure naturali, quàm ius præceptiuum. Quia in iure naturali multa sunt, quæ honestè fieri possunt ex vi legis naturalis, quæ non præcipiuntur, nec contraria prohibentur, & ita etiam dari potest ius naturale concessiuum, quale est ius ducendi vxorem, ius

Canon. Vasquez. Opinio ali- quorum esse ius gentium non esse præceptiuum, sed permissiuum tantum, & concessiuum aliquid agendi, vel è contra.

Isidor. D. Thom.

2. Excluditur opinatio.

3.

Handwritten marginal notes in large letters, including 'E Z' and 'O T H O'.

Sonn.

retinendi, & conseruandi propriam libertatem: hoc enim honestum est, & illud ius naturæ concedit, non præcipit. Et in hoc sensu solet distingui duplex ius naturæ, aliud positium, id est, præcipiens, aliud negatiuum, id est, non prohibens, vt videre licet in Couarru. regula, peccatum, 2. parte, §. 11. numer. 3. & supra tractando de immutabilitate legis naturalis, illam distinctionem explicauimus. Et ratio est, quia ratio naturalis non solum dicit, quid necessarium sit, sed etiam quid liceat. Quando ergo dicitur ius gentium dare facultatem honestè operandi aliquid, interrogo, an illa facultas, vt est iusta, & honesta, habeatur ex ipsa ratione naturali præcisè spectata, vel ex aliqua hominum consensione. Si primum dicatur, iam illud ius erit naturale, licet sit tantum concessiuum. Si verò dicatur secundum, vel procedunt rationes factæ, quod illud non sit ius gentium distinctum à civili, vel si eo non obstante, potest esse tale ius concessiuum distinctum à civili, & quasi medium inter naturale, & civile, eadem ratione poterit dari simile ius præceptiuum.

4. Responderi potest, illud ius haberi ex vi solius rationis naturalis; tamen non conuenire hominibus absolute spectatis, sed vt congregatis in aliqua societate humana, & ideo distingui à primario iure naturali tanquam secundarium, vocariq; ius gentium. Exemplis vñtatis in hac materia declarat: nam bellum v.g. dicitur esse de iure gentium, nō quia præcipiatur etiam supposito iusto titulo, sed quia conceditur tanquam honestum: hoc autem genus iuris supponit communitatem humanam, vt cōstat. Item diuisio agrorum, seu terrarum, ac sedium, & terminorum in communi dicitur esse de iure gentium, quæ manifeste supponit institutionem humanarum societatum, & illa supposita ex vi solius rationis naturalis omnia illa licent, licet simpliciter necessaria non sint. Sed contra hoc est primò, quia ipsamet gentium discretio, & regnorum diuisio est de iure gentium, vt dicitur in l. ex hac iure, ff. de iustitia, & iure, & tamen ante illam diuisionem nō supponitur aliquid præter statum naturalem hominum: ergo non semper ius gentium oritur ex illa suppositione, sed solum ex pura conditione naturali, qua homo est animal sociale, adiuncto naturali etiam principio, quod diuisio ciuitatum est magis accommodata ad hominum conseruationem. Secundò arguuntur, quia quod in huiusmodi rebus, aut iuribus supponantur societates hominum, non tollit, quin illud ius concessiuum naturale sit, quia illa suppositio solum prærequiritur, vt resulet materia talis iuris: regula autem ipsa rationis antea erat, & semper naturalis est. Probat, quia ius præceptiuum sepe etiam non habet materiam, in qua actu obliget, nisi supposita vita hominum in communitate, & societate, & nihilominus talia præcepta semper sunt iuris naturalis, vt supra probatum est, & dicti auctores etiam concedunt: ergo idem erit cum proportionem in iure concessiuo: nulla enim verisimilis ratio differentie assignari posse videtur.

L. ex hoc.

5. Deinde ostendo, non separari ius concessiuum ab omni iure præcipiente, vel prohibente, & in præsentem materia si vnum sit ius gentium, etiam alterum: vel si vnum est iuris naturalis, etiam aliud, & ita non subsistere distinctionem datam. Primum declaratur in primis exemplo priuilegij: nam eo ipso, quod vni conceditur, præcipitur aliis, ne vsum illius impediât, Et hac ratione explicabamus supra rationem legis in priuilegio: hoc autem eandem rationem habet in omni iure concessiuo. Secundò declaratur discurrendo per exempla iuris gentium, quæ Isidorus posuit. Primum est, sedium occupatio, hæc enim ita est licita vnicuique iure gentium, vel potius naturali, vt nemo iuste impedire possit alium, quamuis occupet sedem ab alio non præoccupatam, & ita illa concessio habet

Isidor.

annexum hoc præceptum. Secundum exemplum est, edificatio, tertium, munio, de quibus est eadem ratio. Nam repugnat aliquem habere liberam facultatem edificandi, vel muniendi terram, aut possessionem à se occupatam, & posse ab aliis iuste impediri, aut perturbari in vsum illius facultatis: ergo est necessaria cōnexio inter ius concessiuum, & præceptiuum. Quartum exemplum est, bella; in quo id euidentius constat. Nam in primis supponit præceptum prohibens aggressori tale bellum; ideo enim vni licet defensio, quia alter iniuste bellum aggreditur. Deinde respectu eius, qui se defendit, sepe tale ius non solum concedit facultatem, sed etiam præcipit vsum, præferim Principi, qui tenetur defendere rem publicam. Et idem est de aliis, qui tenentur defendere commune bonum, vel etiam interdum propriam vitam. Si autem bellum sit aggressiuum, eo ipso, quod vni licet contra alterum, huic est prohibita defensio, quia tenetur parere, & ius suum alteri reddere, vel iustam pœnam acceptare.

6. Quintum, & sextum exemplum sunt captiuitates, & seruitutes, in quibus etiam constat, si vni licet alterum in captiuitatem, vel seruitutem redigere, etiam cogendo illum; eo ipso teneri hunc ad parendum, & non resistendum, quia non potest esse bellum iustum ex vtraque parte. Septimum exemplum est, postliminia, de quo eadem cum proportionem est ratio: nam est ius, vel recuperandi libertatem amissam, vel redeundi ad priorem statum post exitum à liminibus captiuitatis; in hoc autem iure necessario includitur præceptum vel restituendi talem hominem in antiquum ius, vel non priuandi illum recuperato iure. Octauum exemplum est, fœdera pacis. Nonum, inducias. In quibus primò potest considerari facultas ferendi pacem, vel concedendi inducias, quæ sine dubio est res honesta de se, & sepe vtilis, vel necessaria, tamen cum hac facultate coniuncta est obligatio nō violandi pacis fœdera, neque nocendi hosti induciarum tempore. Decimū exemplum est, Legatorum non violandorum religio, quod aperte per modum præcepti fertur: in eo tamen distingui possunt illa duo, vnum est facultas mittendi Legatos ad alios Principes vel prouincias, aliud est præceptum, & obligatio seruandi immunitatem illorum. Vltimum denique exemplum est, connubia inter alienigenas prohibita, in quoniam sola permissio, sed præceptum aperte proponitur, & quia negatiuum est, vix in eo intelligitur aliquid per modum cōcessionis, quomodo autem in hoc exemplo locum habeat ius gentium, paulò inferius exponam.

7. Dicitur potest, esse verum sit, cum iure concessiuo semper coniungi aliquod præceptiuum, tamen sepe esse posse diuersorum ordinum: nam sepe posito iure ciuili concessiuo resultat ius naturale, vt posito iure concedente dominium media præscriptione, & acquisita præscriptione, resultat ius naturale prohibens accipere ab aliquo ipso inuito rem, quam præscripsit, & concessio priuilegij ab homine, vel humano iure eximente aliquem à solutione tributis, naturalis lex dicitur, non esse petendum. Sic ergo in dictis exemplis dici potest, permissionem, seu concessionem esse de iure gentium: præcepta verò inde resultantia esse de iure naturali præceptiuo.

8. Propter hanc obiectionem proposui secundam partem assertionis, scilicet, in præsentem materia hoc non habere locum. Nam in simili inductione ostendi potest, quod tam concessio, quam prohibitio ad alios resultans est de iure naturali, vel si aliqua earum est absolute de iure humano, potius hoc conueniat concessioni, qua facta obligatio inde resultans naturalis est. Primum aperte, vt credo, ostenditur in quatuor primis exemplis Isidoris, de sedium occupatione, edificatio, munio, ac defensio, ac defensio per iustum bellum: nam ius ad hæc omnia naturale est, id est, hæc omnia licita sunt iure naturæ: & eodem modo obligatio

gatio vnus ad non violandum tale ius alterius naturalis legis est. Solum vsus illarum facultatum possit dici de iure gentium ratione constitutidinis omnium gentium; at hoc ad factum pertinet, non ad legem. Idemque cum proportione dicendum est in §. 9. & 10. exemplis de pace, iudiciis, & legatis: nam illa omnia fundantur in pacto aliquo humano, in quo tam facultas contrahendi, quam obligationes fidelitatis, & iustitiae, quae ex foedere, seu conuentione nascuntur, ad ius naturae spectant. Solus vsus potest dici de iure gentium propter conuenientiam omnium gentium in vsu talium rerum in genere; veruntamen hic etiam vsus esse effectus iuris, non ipsum ius, quia hoc ius non ex vsu, sed vsus ex iure est.

At verò in quinto, & sexto exemplo de captiuitate, & seruitute videtur aliquid introductum vsu hominum, quod non est immediatè de dictamine rationis naturalis, nimirum, quòd titulus acceptionis in bello iusto sit sufficiens ad detinendum alium etiam inuitum, & coactum, vel etiam ad acquirendum dominium vnus hominis in alium, & consequenter ad introducendum seruitutem in vno, respectu alterius. Nam lex sola naturalis hoc non praescribit, licet illud non veteri, supposita iustitia belli. Determinatio ergo illius iuris est quasi lex quaedam poenalis vsu hominum introducta contra gerentes in iustum bellum: ponitur enim illis in poenam, vt captiui, vel serui fiant, si vincantur. Haec autem lex sic intellecta non est concessiua, sed magis directè est poenitua, & obligat reum ad poenam eadem proportione, quia aliae leges poenales ciuiles, de quibus infra lib. 5. dicturi sumus. Quasi cumq; autem sit, quatenus de facto dat facultatem reducendi homines in captiuitatem, vel seruitutem, poenitua est, & non ex sola vi, ac discursu rationis naturalis, etiam supposita infirmitate humanarum communitatum: ergo non pertinet ad ius gentium, quale ab illa sententia describitur.

Præterea idem euidens est in octauo exemplo de postliminiis, in quo videtur esse plus de iure ciuili, quam de iure naturali, vel gentium: nam videtur esse illa quaedam moderatio poenae captiuitatis, aut seruitutis, vel in vniuersum amissionis bonorum, vel depraedationum hostium, quae maximè in bellu concingunt, quae non est tam vniuersalis omnium gentium, sed iura ciuilia maximè de illa loquuntur. Et præterea eo modo quo talis moderatio intelligitur lege constituta, non est sola permissio, sed lex verè obligans ad sui obseruationem: non enim est minus obligatoria lex quae moderatur aliquam poenam, quam lex, quae poenam taxauit. Deniq; in vitimo exemplo clara est prohibitio, & non tantum permissio, ne fiant connubia cum alienigenis. Præterquàm quòd neutro modo constat fuisse hoc ius, vel hunc vsum communem omnibus gentibus, sed videtur maximè propria consuetudo fidelis populi tam in lege veteri, quam nunc in noua: et ita illud potius est ius diuinum, vel canonicum, & si aliqua gentes id seruarunt, magis videtur pertinuisse ad ius ciuile illarum, quam gentium. Concludimus ergo non rectè distingui ius gentium à naturali, quia vnum concessiuum tantum sit, & aliud præceptiuum: nam vel verumque membrum in vtroque iure repetitur, vel si præceptum naturale est, etiam concessio illi cum proportione respondens, ex ipso iure naturali nascitur.

CAPVT XIX.

Vtrum ius gentium distinguatur à naturali tanquam simpliciter positium humanum.

1. **E**X haftenus dictis videtur concludi, ius gentium proprie dictum non comprehendit sub naturali, sed essentialiter ab illo differre, quia licet cum illo conueniat in multis, tamen in propria morali diffe-

rentia distinguuntur. Conueniunt quidem primò, quia vtrumque est aliquo modo commune omnibus hominibus, ex quo capite vtrumq; potest gentium appellari, si in sola voce sistatur, quae proprietates in iure naturali clara est, & ratione illi⁹ in *L. omnes populi*, ff. de iur. & iur. videbimus ius ipsum naturae appellari ius gentium (quod in multis legibus obseruandum est) proprius verò appellatio illa tribuitur iuri, quod vsu gentium introductum est in §. 4. Infit. de iur. nat. &c. Secundo conueniunt, quia sicut materia iuris gentium solum inter homines locum habet, ita etiam materia iuris naturalis est propria hominum vel omnino, vel magna ex parte, vt ex dictis in capit. 17. sufficienter constare potest. Et ideo multa exempla, quae à Iuristis ponuntur sub iure gentium solum ratione huius conditionis, solo nomine sunt iuris gentium proprie dicti: nam re vera sunt iuris naturalis, vt religio ad Deum, honor ad parentes, pietas in patriam, quae habentur in leg. 2. & 3. de iustit. & iur. merito autè illa omisit Imperat. Infit. de iur. natur. Similia sunt alia, quae ponit Idor. si in rigore sumantur, vt seruari pacis foedera, & iudicia, & immunitatem legatorum, & similia. Quo autem sensu illa intellecta fuerint abs Idoro, infra dicemus. Tertio conueniunt ius gentium, & naturale, quod in vtroque sunt praepcepta, prohibitiones, atq; etiam concessiones, seu permissiones, vt cap. 18. satis declaratum est.

Differunt autem primò, ac præcipuè ius gentium à iure naturali. Quia quatenus continet praepcepta affirmatiua, non infert necessitatem rei praepcepta ex sola rei natura per euidentem illationem ex principiis naturalibus, quia quidquid huiusmodi est, naturale est, vt ostendimus. Vnde necesse est, vt aliunde oriatur talis necessitas. Et simili modo praepcepta negatiua iuris gentium non prohibent aliquid, quia per se malum sit: nam hoc etiam est mere naturale: vnde ex parte humanae rationis non est ius gentium tantum ostensiuum malitiae, sed constitutiuum: itaque non prohibet mala, quia mala sunt, sed prohibendo facit esse mala. Haec autem sunt propria, & quasi essentialia differentiae legis: ergo ita differunt ius gentium, & naturale. Secundo consequenter differunt, quia ius gentium non potest esse tam immutabile, sicut naturale, quia immutabilitas ex necessitate oritur: ergo quod non est æquè necessarium, non potest esse æquè immutabile, vt in capit. sequenti latius declarabitur. Tertio hinc fit, vt etiam in his, in quibus haec iura conuenire videntur, non habeant omnimodam similitudinem. Nam in vniuersalitate, & communitate ad omnes gentes naturale ius omnib⁹ est commune, solumque per errorem potest alicubi non seruari: ius autem gentium non semper omnibus, sed regulariter, & fere omnibus commune est, vt Idor. loquitur. Vnde sine vilo errore potest alicubi non seruari quod apud alios de iure gentium esse censetur. Item licet ius gentium regulariter versetur in materia propria hominum, aliquando potest aliquid disponere in materia communi brutis animalib⁹, vt in permitendo vago concubitu, seu fornicatione, vel in repellenda vi, quatenus aliquo modo per ius gentium foveri, aut determinari potest. Est ergo ius gentium simpliciter diuersum à naturali, praesertim ratione primi discriminis.

Vnde tandem concludi videtur, ius gentium simpliciter esse humanum, ac positium. Haec assertio potest sumi ex D. Thoma q. 95. art. 4. vbi absolute ius positium diuidit in gentium, & ciuile, & vtrumque dicit esse humanum ius derivatum à naturali. Potest tamen in his terminis esse aliqua equiuocatio, & ideo tollenda est, & verus D. Thomae sensus explicandus. Potest enim lex humana interdum vocari, non ex auctore, sed ex materia; quia versatur circa res humanas, in qua significatione ius ipsum naturale humanum est, quia illo humanum gubernatur, & humanae actiones diriguntur. Et hoc modo videtur sumplisse

ditur sub naturali
In quo conuenit ius gentium cum naturali.
L. omnes populi.

2. *In quo praecipue differat ius gentium à naturali.*

3. *Ius gentium simpliciter positium humanum.*

D. Thom.

Arist.

D. Thom.

Soto. Bellarm. Couarr.

Albert Bo-lognet. Pinell.

In quo differat ius gentium & civile. Arist. Isidor. D. Thom.

ius humanum Arist. 5. Ethic. cap. 7. quod ipse nominat ius politicum, vel civile, ut interpres vertit. Atque ita diuidit ius civile in naturale, ac legitimum, per legitimum intelligens illud, quod nos posituum civile nominamus. Item in hac significatione videtur sumptum diuidit in id, quod vim habet ex discursu naturali, aliud quod ex arbitrio hominum: quæ duo videntur esse ius naturale, & posituum tantum. Præterea lex positua vocatur à D. Thoma humana, & talis ab ipso censetur omnis illa, quæ ab hominibus ponitur. Eamque subdividit in artic. 4. nam quædam est per modum conclusionis, quæ vim habet à iure naturali, quam nos dicimus esse potius declaratiuam iuris, quam constitutiua: alia verò est per modum determinationis, quæ nouum ius introducit, quam simpliciter posituam vocamus. Videtur ergo D. Thomas in dicto ar. 4. loqui de iure gentium tanquam de lege humana, & positua, priori modo accepta: nam aperte dicit esse per modum conclusionis, & habere suam vim à iure naturali. Et idem videtur sentire 2. 2. q. 57. ar. 3. ad argumenta. Nihilominus tamen potest intelligi proprie de iure posituo, & humano, id est, ab hominibus constituto: dicitur autem constitui per modum conclusionis, & non determinationis, quia ex vi iuris gentium non recipit integram determinationem in particulari, sed in communi introducit per modum illationis, non simpliciter necessaria, sed ita conueniens naturæ, ut quali instigante natura inferatur. Et ita illum intelligit, & sequitur Soto lib. 1. de iustit. q. 5. art. 4. & latius lib. 3. q. 1. art. 3. & Cardinalis Bellarm. lib. 1. de Cleric. c. 29. in vltima editione. Idem tenet Couarr. in regula peccatum. 2. p. §. 11. n. 4.

4. Neque ab hac sententia dissentiunt Iurista, qui ius gentium distinguunt in primarium, & secundarium, & prius dicunt includi in iure naturali: posterius verò esse posituum humanum, ut videre licet in Alber. Bolognet. tractat de Legib. & iuram. cap. 27. & Pinell. in rub. C. de rescind. vendit. Hac enim diuisio tantum differt in vsu vocis: nam in re coincidit cum doctrina data. Quia illud ius gentium primarium intrinsecè naturale est, solumque denominatur gentium, quia illo gentes vtuntur communiter. Hic verò proprie loquimur, quatenus ab origine, & auctoritate ita denominatur, & hoc est illud secundarium quod illi fatentur esse posituum humanum. Ratione etiam conuincitur hæc assertio ex dictis, quia lex sufficienter diuiditur per naturalem, & posituam proprie dictam, vel per diuinam, & humanam ab auctore vtramque denominando, quia vtraque membra immediatam contradictionem inuoluunt, ut constat: sed ostensum est, legem iuris gentium non esse naturalem proprie, & in rigore, & consequenter non esse diuinam: ergo necesse est, ut sit positua, & humana. Confirmatur, quia lex naturalis est, quam non opinio genuit, sed naturalis euidencia, ut Cicer. dixit: ergo omnis lex, quæ non hoc modo generatur, positua est, & humana: tale autem est ius gentium, quia non per euidenciam, sed probabilitatem, & communem æstimationem hominum introducit: ergo.

5. Nunc autem superest explicandum, in quo differat ius gentium à civili: nam omne ius posituum ab hominibus positum in ordine ad gubernationem publicam, vocat Arist. legitimum, 5. Ethicor. cap. 7. & illudmet videtur vocari civile, ut sumitur ex Ili. supra, seu cap. 1. d. 1. & sentit D. Thomas locis citatis. Dices, differre, quia ius civile est ius vnus ciuitatis, aut regni: ius autem gentium est commune omnibus gentibus. Sed contra hoc est, primò quia hæc differentia solum videtur secundum magis, & minus, & valde accidentalis. Secundò & difficilius, quia impossibile videtur, ius gentium esse commune omnibus gentibus introductum voluntate, & opinione humana. Quia in his, quæ ab opinione, & arbitrio

hominum pendent, non solent omnes rationes conuenire. Nam hoc est hominum ingenium, ut quot sunt capita, tot ferè sint placita, & opiniones: ergo vel ius gentium non est humanum, vel non potest in eo à civili differre.

Ad hoc igitur explicandum ita statuo; præcepta iuris gentium in hoc differunt à præceptis iuris civilis, quia non scripto, sed moribus, non vnus, vel alterius ciuitatis, aut prouinciæ, sed omnium vel ferè omnium nationum; constant: ius enim humanum duplex est, scilicet scriptum, & infra videbimus; constat autem ius gentium scriptum non esse, & ita in hoc differre ab omni iure civili scripto, etiam imperiali, & communi. Ius autem non scriptum moribus constat, quod sit vnus gentis moribus introductum, & illas tantum obligat; dicitur etiam civile. Si verò introductum sit moribus omnium gentium, & omnes obliget, hoc credimus esse ius gentium proprium, quod & differat à naturali, quia non natura, sed moribus inicitur, & à civili etiam distinguitur in origine, fundamento, & vniuersalitate, modo explicato. Quod videtur mihi sensisse Iustinian. in §. ius autem; Instit. de iure natur. gentium, & civili, cum ait: *Ius autem gentium omni humano generi commune est: nam vsu exigente, & humanis necessitatibus, gentes humanæ iura quadam, sibi constituerunt. Vbi pondero verbum, vsu exigente, & verbu, constituerunt: nam in hoc posteriori significatur constitutum fuisse, non à natura, sed ab hominibus, & in priori declaratur, non scripto, sed vsu fuisse introductum. Idem videtur sensisse Isidor. l. 5. Etymol. nam prius cap. 4. distinguit dicta tria iura, & definit: *ius naturale esse illud, quod est commune omnium nationum, eo quod vtrouque instinctu naturæ; non constitutione aliqua habeatur. In quo assertionem nostram comprobatur, & virtute docet ius gentium non fundari in solo instinctu naturæ. Vnde inferius c. 5. post exempla iuris gentium concludit, *Inde ius gentium vocari quod eo iure omnes ferè gentes vtuntur. In quo insinuat definitionem iuris gentium, sc. esse ius commune omnium gentium, non in instinctu solius naturæ, sed vsu earum constitutum. Nec prætereunda leuiter est illa particula ferè: nam per eam indicatur, non esse in hoc iure necessitatem omnino intrinsecam, & naturalem, & non esse necessarium, ut sit commune omnibus omnino gentibus; etiam seclusa ignorantia, & errore, sed satis esse, ut ferè omnes gentes bene institutæ illo vtantur. Eundem existimo fuisse sensum D. Thomæ, ut mox explicabo, & auctores alij supra citati hoc sine dubio voluerunt.***

Probatur autem primò à sufficienti partium enumeratione, quia in hoc modo iuris gentium nulla includitur repugnantia, sed est planè possibile: ut statim amplius declarabo, & non potest commodius distinguui ab alijs duob. extremis, quod satis probant omnia, quæ diximus; ergo. Secundò declaratur aliquibus exemplis adductis. Nam consuetudo recipiendi Legatos sub lege immunitatis, & securitatis absolute spectata non est de necessitate iuris naturalis, quia potuisset vnaquæque cõmunitas hominum non habere apud se Legatos alteri, nec velle illos admittere: nunc tamen admittere est de iure gentium, & illos repudiare esset signum inimicitie, & esset violatio iuris gentium, esto non esset iniustitia contra rationem naturalem. Quocirca, licet supposita admissione Legatorum sub pacto subintellecto, contra ius naturale sit non seruare illis immunitatem, quia est contra iustitiam, & debitam fidelitatem; tamen illa suppositio, & pactum illud sub tali conditione iure gentium est introductum. Idem considerari poterit in quocumque contractu, & commercio, in quo tria possunt distinguui, vnum est particularis modus contrahendi, & hic ordinariè perinet ad ius civile, & sepe fieri potest arbitrio contrahentium, non repugnanter aliquo iure: secundum est obseruatio contractus

6. Resolutio.

Isidor.

7.

post-

postquam consummatus est, & hoc pertinet ad ius naturale, vt constat; tertium est libertas contrahendi commercia cum hominibus non inimicis, vel hostibus, & hec est de iure gentium, quia ius naturæ per se ad hoc non obligat, potuisset enim vna respublica per se viuere, & nolle commercium cum aliis, etiam si non esset inimicitia: iure autem gentium introductum est, vt commercia sint libera, violareturq; ius gentium si absq; causa rationabili prohiberentur. Et ita puto intelligendum quod dicitur in d. §. ius au. Ex hoc iure gentium pene omnes contractus introductos esse, emptiones, venditiones, &c. Et ad hunc modum discurre potest de alijs.

8. Adde verò ad maiorem declarationem, duobus modis quantum ex Isidoro, & alijs iuribus, & auctoribus colligo dici aliquid de iure gentium: vno modo quia est ius, quod omnes populi, & gentes variæ inter se seruare debent, alio modo quia est ius, quod singulæ ciuitates, vel regna intra se obseruant, per similitudinem autem, & conuenientiam ius gentium appellatur. Prior modus videtur mihi proprijsimè continere ius gentium re ipsa distinctū à iure ciuili, prout illud explicauimus. Et ad illud pertinent exempla de legatorum, & commerciorum vsu, quæ explicauimus. Idem censeo de iure belli quatenus fundatur in potestate, quam vna respublica, vel monarchia summa habet ad puniendam vel vindicandam, aut reparandam iniuriam sibi ab altera illatam, videtur propriè esse de iure gentium. Nam ex vi solius rationis naturalis nõ erat necessarium, vt hæc potestas esset in republica offensa: potuissent enim homines instituire alium modum vindictæ, vel committere illam potestatem alicui tertio Principi, & quasi arbitro eum potestate coactiua, tamen quia hic modus, qui nunc seruatur, facilius est, magisq; naturæ consentaneus, vsu introductus est, & ita iustus, vt non possit illi iure resisti. In hoc etiam ordine constituto seruantes: nam illo iure vtuntur populi, & gentes inter se, & non erat necessarium ex pura naturali ratione: posset enim alius modus pœngi introduci, vt dixi: tunc autem tale est hoc ius, vt & rei teneantur hanc pœnam sustinere eo modo, quo introducta est, & victores nõ possint iuste grauius punire hostes iam victos, & finito bello, nisi alius specialis titulus interueniat. Item fœdera pacis, & induciarum possunt sub hoc capite collocari, non quatenus seruanda sunt, postq; sunt facta: hoc enim potius pertinet ad ius naturale, sed quatenus admittenda sunt, & non neganda, quando debito modo, & rationabiliter petuntur: hoc enim licet sit valde consentaneum rationi naturali, tamen vsu ipso, & iure gentium videtur magis firmatum, & sub maiori esse obligatione. Et ad hunc modum possunt inueniri alia exempla, vel explicari.

9. Ratio autem huius partis, & iuris est, quia humanum genus quantumuis in varios populos, & regna diuisum, semper habet aliquam vnitatem non solum specificam, sed etiam quasi politicam, & moralem, quam indicat naturale præceptum mutui amoris, & misericordiæ, quod ad omnes extenditur, etiam extraneos, & cuiuscumq; rationis. Quapropter licet vnaquæque ciuitas perfecta, respublica, aut regnum, sit in se communitas perfecta, & suis membris constans, nihilominus qualibet illarum est et membrum aliquo modo huius vniuersi, prout ad genus humanum spectat: nunquam enim illæ communitates adeo sunt sibi sufficentes sigillatim, quin indigeant aliquo mutuo iuuamine, & societate, ac communicatione, interdum ad melius esse, maioremq; vtilitatem: interdum verò etiam ob moralem necessitatem, & indigentiam, vt ex ipso vsu constat. Hæc ergo ratione indigent aliquo iure, quo dirigantur, & rectè ordinentur in hoc genere communicationis, & societatis. Et quamuis magna ex parte hoc fiat per rationem naturalem: non tamen sufficienter, & immediatè quoad omnia: ideoq; aliqua specialia iura

potuerunt vsu earumdem gentium introduci. Nam sicut in vna ciuitate, vel prouincia consuetudo introducit ius, ita in vniuerso humano genere, potuerunt iura gentium moribus introduci. Eo vel maxime, quod ea, quæ ad hoc ius pertinent, & pauca sunt, & iuri naturali valde propinqua, & quæ facillimam habent ab illo deductionem, adeoq; vtilem, & consentaneam ipsi naturæ, vt licet non sit euidentis deductio tanquam de se omnino necessaria ad honestatè morum, sit tamen valde conueniens naturæ, & de se acceptabilis ab omnibus.

10. Posterior modus iuris gentium continet quædam præcepta, vel ritus, aut modus viuendi, qui per se, & directè non referuntur ad vniuersos homines, neque habent veluti pro sine proximo conuenientem societatem, & communicationem omnium nationum inter se: sed in vnaquaq; republica foro suo conueniente regimine constituuntur. Et nihilominus tales sunt, vt in vsu similitum rituum, aut legum fere omnes nationes inter se conueniant, vel similitudinem habeant interdum genericam, interdum veluti specificam. Hoc etiam exemplis illustrari potest: & potest in primis ad hunc modum accommodari exemplum de Religione, quo vsus est Iureconsultus: nam cultus Dei absolute est de iure naturæ: determinatio verò eius omnino specifica & particularis est de iure positiuo diuino, & in ordine naturæ esset de iure ciuili, seu priuato: at verò medio quodammodo videtur fuisse de iure gentium, vt ritus colendi Deum per sacrificia non est simpliciter de iure naturali, & tamè in eo videntur ferè omnes gentes conuenisse, vt in propria materia diximus: merito ergo poterit dici de iure gentium. Similiter quod sit in republica status hominum specialiter deputatus ad cultum Dei, non videtur esse de absoluto iure naturali, tamen est adeo consentaneum illi, vt ferè omnes nationes, & respublicæ in hac institutione consenserint saltem in communi, quamuis in particulari modo fuerit magna varietas, quoad hoc ergo potest etiam religio dici de iure gentium. Sic etiam multa ex exemplis Isidori videntur dici de iure gentium, vt sedium occupatio, ædificia, munitio, vltus pecuniæ contractus etiam multi particulares possunt hoc modo dici de iure gentium, vt emptio, & venditio, & similia, quibus nationes singulæ intra se vtuntur, & ad eundem modum refero postliminia, si vera in illis est conuenientia inter nationes: nam (vt dixi) proxime videntur spectare potius ad ius ciuile. Idemq; maiori ratione assero de prohibitione coniugiorum cum alienigenis in religione: nam re vera vbi est talis prohibitio, non respicit generalem communicationem, & societatem generis humani, sed propriam vtilitatem illius communitatis, in qua fit talis prohibitio: etsi in hac prohibitione est magna similitudo inter nationes (quod mihi satis incertum est) ex ratione poterit illa referri ad ius gentium. Ex his ergo satis declarata, & probata manet nostra sententia.

CAPVT XX.

Corollaria ex superiori doctrina, & quomodo ius gentium, & iustum sit, & mutabile.

EX dictis facile est definire cætera, quæ de iure gentium desiderari possunt. Et primò intelligitur facile quomodo possit ius hoc esse commune omnibus gentibus, licet naturale non sit, & soluitur difficultas quædam in superiori capite relicta. Nam si sermo sit de proprio iure gentium priori modo declaratum, facile constat, potuisse ipso vsu, & traditione in vniuerso introduci paulatim, & per successionem, propagationem, & imitationem mutuum populorum sine speciali conuentu, vel consensu omnium populorum, vno tempore facto: est n. hoc ius tam propinquum naturæ, & tam conueniens omnibus nationi-

Quomodo ius gentium sit omnibus commune, & tamen nõ sit naturale.

tionibus, & societati earum, vt fere naturaliter propagatum fuerit cum humano genere, & ideo scriptum non est, quia a nullo legislatore est dictatum, sed vsu conualuit. De alio vero modo iuris gentium facile explicari potest, vnde orta in illo fit magna similitudo inter gentes, licet aliàs per se ciuile fit. Ratio enim est, tum quia hæc similitudo non semper est perfecta, sed tantum in aliqua ratione generali, & communi, vt explicauimus; tum etiam, quia licet huiusmodi ratio communis non sit simpliciter de iure naturæ, est tamen adeo propinqua, & adeo consentanea, vel commoda naturæ, vt facile potuerit singulas nationes ad talia iura inclinare; tum denique, quia potuit in hoc etiam interuenire traditio; & mutua imitatio inchoata à principio generis humani, & cum illo aucta & dilatata.

2. Secundo intelligitur quo sensu accipiendum sit, quod D. Thomas dicta q. 95. a. 4. dicit, præcepta iuris gentium esse conclusiones deductas ex principijs iuris naturalis, & differre à iure ciuili; quia eius leges non sunt conclusiones, sed determinationes iuris naturalis. Quæ doctrina præcipue traditur de proprio iure gentium communi, & generali priori modo declarato, & licet à Còrado intelligatur esse data iuxta modum loquendi Iuristarum; melius cum Soto, & alijs intelligimus, præcepta iuris gentium vocari conclusiones iuris naturalis non absolute, & per necessariam illationem, sed comparatione facta ad determinationem iuris ciuili, & priuati. Nam in iure ciuili, seu priuato fit determinatio vel merè arbitraria, de qua dictum est, quod *Principi placuit, habet legum vigorem*, non quia sola voluntas pro ratione sufficiat, sed quia determinatio illa diuersis modis facta esset rationabilis, & sæpe nulla est ratio, ob quam potius hoc modo, quam illo fiat, & ita dicitur fieri voluntate, potius quam ratione. Vel certe vbi aliqua specialis ratio intercedit, consideratur in ordine ad particulares, & quasi materiales circumstantias, atq; ita est determinatio magis in circumstantijs, quam in substantia. At verò in iure gentium præcepta sunt magis generalia, quia in eis consideratur vtilitas totius naturæ, & conformitas ad prima, & vniuersalia principia naturæ, ideoq; vocantur conclusiones ex illis elicite, quia ex vi naturalis discursus statim apparet conuenientia, & moralis vtilitas talium præceptorum, quæ homines induxit ad tales mores introducendos, magis necessitate exigente, quam voluntate, vt Iustinian. Imperator dixit.

3. Tertio ex dictis infero, in præceptis iure gentium seruandam esse æquitatem, & iusticiam: hoc enim est deratione omnis legis, quæ sit vera lex, vt supra ostensum est; leges autem ad ius gentium pertinentes veræ leges sunt, vt explicatum manet, & propinquiores sunt legi naturali, quam leges ciuiles, ideoq; impossibile est, esse contrarias æquitati naturali, vt bene notauit Couarr. lib. 2. variar. c. 3. num. 2. Adde verò esse differentiam inter ius gentium, & naturale rigorosum, quod ius naturale non solum præcipit bona, sed etiam ita prohibet omnia mala, vt nullum permittat. Ius autem gentium aliqua mala permittere potest, vt notauit Mattienz. lib. 5. recopil. tit. 11. leg. 1. Gloss. 1. num. 3. Quod maxime videtur habere locum in illo iure gentium, quod re vera ciuile est; per similitudinem autem, & conuenientiam nationum vocatur gentium. Sic enim sic in iure ciuili permittuntur aliqua mala, ita etiam possunt permitti iure gentium, quia ipsa permissio potest esse tam necessaria iuxta fragilitatem, & conditionem hominum, vel negotiorum, vt in ea seruanda omnes ferè nationes còcordent, talis esse videtur permissio meretricum, & permissio deceptionis in contractu, quæ non sit enormis, & familia.

4. Obijci verò potest *in causa*, s. *idem Pamponius*, ff. de minor. adiuncta Glossa: nam dicitur in textu, *naturaliter licere contrahentibus se circumuenire in pretio emptio-*

nis, & venditionis. Vbi Glossa exponit, *Naturaliter*, id est, de iure gentium. Quod etiam habetur in *litem si pretio*, s. *quemadmodum*, ff. locati. Ad hoc respondet Mattienzo supra (sustinendo interpretationem Mattienzo, Glossa quoad aduerbium, *naturaliter*) verbum *licere*, non debere intelligi cum proprietate, vt dicitur de relicta, & honesta, sicut enim repugnat esse licitum se circumuenire tam in pretio emptio, aut venditionis, quam in quolibet alio negotio: nam Paul. 2. *Theffal.* 4. inter præcepta à se tradita ponit, *vt nemo circumuenias fratrem suum*, & subdit: *Quoniam vindex est Deus de his omnibus*. Debet ergo verbum, *licere*, late sumi, & in ordine ad humanum iudicium, prout licere dicitur, quod impunè fit, & quod vsu toleratur, quod perinde est, ac permitti. Vel dici etiam potest, & ferè in idem redit, *naturaliter*, id est, *iure gentium*, id est, *licere*, id est, non prohiberi, non quia ius naturale rigorosum id non prohibeat, sed quia ius gentium, prout humanum est, non addit specialem prohibitionem: imò statuit, vt id non puniatur, neque tanquam delictum in humana republica, seu foro habeatur. Et iuxta hunc sensum illa iura confirmantur potius doctrinam traditam.

At verò Couarr. non probat illam Glossa interpretationem in verbo, *naturaliter*, neq; illam impro-prietatè in verbo, *licere*, præsertim cum lex, *litem si pretio*, dicat, *Naturaliter concessum est*, &c. Et ideo exponit verbum, *circumuenire*, vt non sumatur rigorosè, prout significat deceptionem per dolum, & fraudem, sed vt significat humanam solertiam, & artem, quia emens procurat minuere rei æstimationem quantum potest, & vendens augere non cum fraude, & dolo, sed intra limites iusti pretij, & rectæ rationis. Quam circumuentionem videtur descripsisse Sapiens Pro-uerbior. 20. dicens: *Malum est, malum est, dicit omnis emptor, & cum recesserit, gloriatur*. Vnde quod dicitur in dicto s. *quemadmodum, naturaliter concessum est*, quod *pluribus est, minoris emere, & quod minoris est, pluris vendere*; intelligendum erit (iuxta hanc sententiam) intra latitudinem iusti pretij: quia emens procurat emere minimo pretio iusto: vendens summo vendere. Et iuxta hunc etiam sensum nihil obstant illa iura, licet ad rem præsentem non faciat, & ideo in illo examinando non immeror.

Quarto ex dictis colligitur ius gentium esse mutabile quatenus ex hominum consensu pendet, in quo etiam differt ius gentium à naturali, vt ex supra dictis constat. Imò dicunt aliqui, posse mutari priuata auctoritate, quatenus aliquis potest credere iuri suo, etiam si iure gentium manet: sicut enim religiosus cedit dominio temporalium bonorum: imò & capacitati eius. Sed hoc non est proprium iuris gentium, neq; in eo differt à naturali, si præcisè quatenus concessum est, spectetur, quod alij negatiuum vocant. Sicut enim etiam renunciat religiosus iuri ducendi vxorè, quod à natura habet, & potest quis se tradere in seruum se priuando naturali libertate. Sicut etiam in priuilegijs iure ciuili, vel canonico priuati concessis, potest quis renunciare iuri suo. Igitur corollarium intelligendum est de iure gentium, vt prohibitionem seu præcepta continet. Nam hæc de se mutabilia sunt. Ratio autem est, quia res prohibita iure gentium simpliciter non sunt mala de se, & intrinsecè: tum quia illa præcepta non inferuntur per necessariam, & euidentem illationem ex principijs naturalibus: tum quia obligatio iuris gentium non oritur ex sola ratione sine aliquo modo obligationis humanæ, saltem per generalem consuetudinem introductæ: ergo ex parte materiæ talis iuris non repugnat simpliciter mutationem in illo fieri, dummodo sufficienti auctoritate fiat.

In quo etiam aduerto, talem mutationem aliter posse contingere in iure gentium, quod solum est commune propter conuenientiam plurium rationum in tali, vel tali lege: aliter verò in illo, quod est com-

2. *Quomodo explicandum D. Thomas dum asserit præcepta iuris gentium esse conclusiones deductas ex principijs iuris naturalis D. Thom.*

3. *Veram æquitatem, & iusticiam seruandam esse in iure gentium.*

Couarr. *Differentia inter ius gentium, & naturale. Mattienz. Glossa.*

4. *Obiectio. L. in causa. Glossa.*

5. *Couarr.*

Preu. 20.

6.

in iure gentium

mutabile ex ho-

minum con-

sensu.

7.

A quo, &

quomodo in-

terpretatur

mutatio in-

munis iuris gen-

inane ex usu, & more gentium, quatenus inter se habent societatem aliquam, seu communicationem. Nam prius ius potest immutari à particulari regno, vel republica, quantum ad ipsam, quia ut est in illa, re vera est tantum civile intrinsecè (vt sic dicam) solumque appellatur ius gentium; vel per relationem, & concomitantiam aliorum, vel quia est tam propinquum iuri naturali, vt inde oriatur illa vniuersalitas talis iuris in omnibus, vel fere in omnibus gentibus. Per se autem vt est in vnaquaque republica pendet ex peculiari determinatione, & potestate, vel consuetudine illius reipublice in seipsa, & sine respectu ad alias; ergo potest ab vna in se mutari, licet aliæ non consentiant, quia non tenentur singulæ aliis conformari, vt v. g. possit aliqua reipublica statuere, vt intra illam non permittantur meretrices, vel vt rescindantur omnes venditiones iniustæ in quocumque excessu; vel vt non vrantur pecunia, sic de aliis generibus commutationum. Quamuis enim de facto hæc non fiant, quia non subest causa, nec omnino commoditas, tamen ex vi honestatis, & potestatis id non repugnat.

In alio autem iure gentium longè difficilior est mutatio, quia respicit ius commune omnium nationum, & omnium auctoritate videtur introductum, & ideo non sine omnium consensione tolli potest. Nihilominus tamen non repugnat mutatio ex vi materiz, si nationes omnes consentirent, vel si paulatim introduceretur consuetudo contraria, & præualeret, sed hoc licet cogitari possit vt non repugnans, moraliter non videtur possibile. Alio verò modo potest aliqua communitas præcipere, vt inter partes, & membra sua tale ius gentium non seruetur, & hic modus est possibilis, & moralis. Sic enim ius gentium de seruitute captiuorum in bello iusto in Ecclesia mutatum est, & inter Christianos id non seruatur, ex antiqua Ecclesie consuetudine, quæ est veluti speciale ius gentis fidelis, & omnino seruandum, vt notauit

Bartol. in l. hostis, ff. de captiuis, n. 16. & Conar. plures alios referens in regula, peccatum, 2. par. §. 11, num. 6.

Atque hinc intelligitur alia differentia, quæ in hoc constituitur solet inter ius gentium, & civile: nam civile dicitur esse mutabile in totum; ius autem gentium non in toto, sed in parte. Est etiam intelligenda differentia non de absoluta potestate (vt sic dicam) seu mutabilitate ex parte istorum iurium: nam hoc modo vtrumque de se mutabile est, vt probant rationes supra factæ. Sed intelligenda est secundum moralem potestatem, & usum hominum. Item intelligenda est non de tota collectione præceptorum vtriusque iuris: sic enim neutrum est moraliter mutabile in totum, quia neutrum potest à toto humano genere absolute tolli, vt ex dictis satis per se est clarum. Igitur quoad singula præcepta dicuntur civilia iura facile in totum abrogari, & mutari. Ea verò, quæ sunt iuris gentium tantum in vna, vel altera parte diminui.

Denique satis ex dictis declaratum videtur, quid, & quale sit ius gentium in re ipsa, & secundum propriam rationem spectatum, & solutæ sunt difficultates omnes tactæ in superioribus capitibus, quæ maxime niti videbantur vel in modis loquendi iurium, & grauium auctororum, vel in exemplis variis, quæ adducunt. Sed in hoc non est faciendæ vis, tum quia potuerit vti voce illa in diuerso sensu; tum etiam quia ius gentium est veluti medium inter ius naturale, & civile: nam cum primo conuenit aliquo modo in cõmunitate, & in vniuersalitate, & facili illatione ex principijs naturalibus, licet non per absolutam necessitatem, vel euidenciam in quo conueniri cum humano iure: & ideo interdum aliqua præcepta naturalia, quæ per solum discursum habentur, & illo indigent, iuris gentium appellata sunt; & similiter interdum ponuntur exempla iuris gentium permixta cum naturalibus. Tamen in rigore loquendo, & proprie distinguendo rationes iurium, exempla etiam, & præcepta distinguenda sunt.

Barb.
Conar.
9.
Differentiâ
iuris in gē-
tium, & ci-
uile.

FINIS LIBRI SECVNDI

INDEX